

TÜRKİYE'NİN BİTKİSEL YAĞ
ÜRETİM, TÜKETİM ve DIŞ TİCARET POLİTİKASI
DOKTORA TEZİ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI
1999- ANKARA

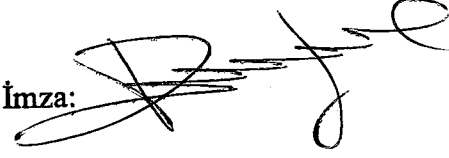
83371

TC YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Prof. Dr. Ayhan TUFAN danışmanlığında, Şerafettin DÜZTEPE tarafından hazırlanan bu çalışma 09...../04...../1999.. tarihinde aşağıdaki juri tarafından Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof.Dr.Nurettin YILDIRAK

İmza:

Üye: Prof.Dr.İ.Hakkı İNAN

İmza:

Üye: Prof.Dr.Ayhan TUFAN

İmza:

Üye: Prof.Dr.Gülcan ERAKTAN

İmza:

Üye: Prof.Dr.Recai ERCAN

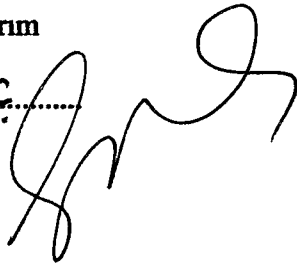
İmza:

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Prof. Dr. Esmâ KILIÇ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Doktora Tezi

TÜRKİYE’NİN BİTKİSEL YAĞ ÜRETİM, TÜKETİM VE DIŞ TİCARET POLİTİKASI

Şerafettin DÜZTEPE

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ayhan TUFAN
1999, 137 sayfa

Juri : Prof. Dr. Nurettin YILDIRAK
Prof. Dr. İ. Hakkı İNAN
Prof. Dr. Ayhan TUFAN
Prof. Dr. Gülcan ERAKTAN
Prof. Dr. Recai ERCAN

Yağlı tohum ve bitkisel yağlarla ilgili, dünyadaki durum belirlendikten sonra, Türkiye’deki durum ele alınmıştır. Bitkisel yağlarla ilgili üretim,tüketim,dış ticaret,stoklar,iç ve dış fiyatlar incelenmiştir. Türkiye tarımında ekonomik önem taşıyan bitkisel yağlardan zeytinyağı, ayçiçeği yağı, soya yağı, pamuk yağı, kolza yağı ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Mısırözü yağı, susam yağı, haşhaş yağı, yerfıstığı yağı, aspir yağı ve palm yağı ise; bunlardan bazılarının Türkiye’de üretilmemesi, bazılarının da çok az üretilmesi nedeniyle yüzeysel olarak incelenmiştir. Araştırma dönemi olarak 1987-96 dönemi esas alınmakla birlikte, özellikle 1990 sonrası incelenmiştir.

Türkiye’de bitkisel yağ üretiminin ortalama 667 000 ton, tüketimin 1 162 000 ton, yağ açığının da 495 000 ton olduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye’nin bitkisel yağ açığının kronikleştiği, önlem alınmazsa daha da artacağı düşünülmektedir. Türkiye var olan bitkisel yağ açığını giderebilmek için 850 000-900 000 ton bitkisel yağ (yağ ve tohum karşılığı yağ) dış alımı yapmakta, buna karşılık 150 000-200 000 ton rafine yağ, 100 000-150 000 ton margarin dış satımı gerçekleştirmektedir. Bitkisel yağ açığını dış alım yoluyla karşılarken, yıllık yaklaşık 250-300 milyon dolar döviz ödemektedir.

Kısa dönemde ayçiçeği tohumu üretimi artırılmalıdır. Alternatif yağ bitkileri olarak da adlandırılabilen olan, soya, kolza ve aspir tohumu üretimleri de teşvik edilmelidir. Dış alımda öncelik yağlı tohumlara verilmeli daha sonra ham bitkisel yağ alımı yapılmalıdır.

ANAHTAR KELİMELELER: Yağlı tohumlar, bitkisel yağlar, zeytinyağı, ayçiçeği yağı, pamuk yağı, soya yağı, kolza yağı, mısırözü yağı.

ABSTRACT

Ph. D. Thesis

VEGETABLE OIL PRODUCTION, CONSUMPTION AND FOREIGN TRADE POLICIES IN TURKEY

Şerafettin DÜZTEPE

**Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economy**

**Supervisor: Prof. Dr. Ayhan TUFAN
1999, 137 pages**

**Jury : Prof. Dr. Nurettin YILDIRAK
Prof. Dr. İ. Hakkı İNAN
Prof. Dr. Ayhan TUFAN
Prof. Dr. Gülcan ERAKTAN
Prof. Dr. Recai ERCAN**

After the determination of the world situation, that of Turkey was determined. Production, consumption, foreign trade, stocks, prices with vegetable oil were examined. Olive oil, sunflower oil, soybean oil, cotton oil, rape oil which are economically important for Turkish agriculture were studied in detail. On the other hand, corn oil, sesame oil, poppy oil, peanut oil, safflower oil and palm oil were dealt with superficially because some of these are not produced in Turkey and some are produced only in small amounts. The years between 1987 and 1996 were taken as the research period; however, particular emphasis was given on the period since 1990.

As a result, it was found out that production of the vegetable oil in Turkey is 667 000 metric tons, consumption is 1 162 000 metric tons, and oil shortage is 495 000 metric tons. It is assumed that vegetable oil shortage in Turkey has become chronic and it will grow more unless measures are taken. To meet the existing vegetable oil shortage, 850 000-900 000 metric tons of vegetable oil (including seed) are imported whereas 150 000-200 000 metric tons of refined oil and 100 000-150 000 metric tons of margarine are exported. Approximately 250- 300 million dollars are spent annually to meet the vegetable oil shortage via importation.

In short term, sunflower seed production must be increased. Besides, production of soybean seed, rape seed, safflower seed, which might be termed as alternative oil plants, must be encouraged. In importation priority must be given on oil-seed rather than raw vegetable oil.

KEY WORDS : Oil seeds, vegetable oil, olive oil, sunflower oil, cotton oil, soybean oil, rape oil, corn oil.

TEŞEKKÜR

Bana araştırma olanağı sağlayan ve çalışmamın her aşamasında yakın ilgi ve önerileri ile beni yönlendiren danışman hocam, Sayın Prof. Dr. Ayhan TUFAN (Ankara Üniversitesi Ziraat Fakóltesi Tarım Ekonomisi)'a, Tez İzleme Komitesi üyeleri hocam Sayın Prof. Dr. Nurettin YILDIRAK (Ankara Üniversitesi Ziraat Fakóltesi Tarım Ekonomisi)'a ve hocam Sayın Prof. Dr. Recai ERCAN (Ankara Üniversitesi Ziraat Fakóltesi Gıda Mühendisliği)'a, yardımlarını gördüğüm, Dış Ticaret Müsteşarlığı İthalat ve İhracat Genel Müdürlükleri Tarım Dairesi uzmanlarına, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, İhracatı Geliştirme Merkezi ve Devlet İstatistik Enstitüsü personeline teőekkürlerimi sunarım.

Şerafettin DÜZTEPE

Ankara, Şubat 1999

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
SİMGELER DİZİNİ.....	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	ix
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	x
1.GİRİŞ.....	1
2.KAYNAK ÖZETLERİ.....	3
3.MATERYAL ve YÖNTEM.....	6
3.1.Materyal.....	6
3.2.Yöntem.....	6
4. DÜNYA BİTKİSEL YAĞ ÜRETİM, TÜKETİM ve DIŞ TİCARETİ.....	9
4.1.Dünyada Bitkisel Yağ Üretim.....	9
4.1.1.Yağlı tohum ekim alanı, üretim, tüketim ve ticareti.....	9
4.1.2.Bitkisel yağ üretim miktarı	15
4.2.Dünyada Bitkisel Yağ Tüketim Miktarı.....	19
4.3.Dünyada Bitkisel Yağ Ticareti	20
4.3.1.Bitkisel yağ ticaret hacmi.....	20
4.3.2.Bitkisel ham yağ fiyatları.....	21
5.TÜRKİYE'DE BİTKİSEL YAĞ ÜRETİM, TÜKETİM ve DIŞ TİCARETİ.....	27
5.1.Türkiye'de Bitkisel Yağ Üretimi.....	27
5.1.1.Yağlı tohum üretimi.....	27
5.1.2.Bitkisel yağ üretimi.....	29
5.2.Türkiye'de Bitkisel Yağ Tüketimi	29
5.3.Türkiye'de Bitkisel Yağ Destekleme Politikası.....	35
5.4.Türkiye'nin Bitkisel Yağ Dış Ticareti.....	37
5.4.1.Bitkisel yağ ve mamulleri dış ticaretinin gıda endüstrisi ve toplam dış ticaret içerisindeki payı.....	38
5.4.2.Bitkisel yağ dış ticareti.....	40

**6.DÜNYA ve TÜRKİYE EKONOMİSİ ve TARIMI AÇISINDAN ÖNEM
TAŞIYAN SEÇİLMİŞ BAZI BİTKİSEL YAĞLARIN ÜRETİM,
TÜKETİM ve DIŞ TİCARETİ.....41**

6.1.Zeytinyağı.....	41
6.1.1.Dünyada zeytinyağı üretimi.....	43
6.1.2.Dünyada zeytinyağı tüketimi.....	45
6.1.3.Dünyada zeytinyağı ticareti.....	45
6.1.4.Türkiye'de zeytinyağı endüstrisi ve üretim teknolojisi.....	46
6.1.5.Türkiye'de zeytinyağı üretimi.....	49
6.1.6.Türkiye'de zeytinyağı tüketimi.....	49
6.1.7.Türkiye'de zeytinyağı dış ticareti.....	50
6.1.7.1.Dış satım.....	50
6.1.7.2.Dış alım.....	57
6.1.8.Zeytinyağı dünya fiyatlarıyla Türkiye'nin dış satım fiyatları ve iç piyasa fiyatları.....	57
6.2.Ayçiçeği Yağı.....	58
6.2.1.Dünyada ayçiçeği yağı üretimi.....	59
6.2.2.Dünyada ayçiçeği yağı tüketimi.....	60
6.2.3.Dünyada ayçiçeği yağı ticareti.....	61
6.2.4.Türkiye'de ayçiçeği yağı endüstrisi ve üretim teknolojisi.....	61
6.2.5.Türkiye'de ayçiçeği yağı üretimi.....	62
6.2.6.Türkiye'de ayçiçeği yağı tüketimi.....	64
6.2.7.Türkiye'de ayçiçeği yağı dış ticareti.....	66
6.2.7.1.Dış satım.....	66
6.2.7.2.Dış alım.....	69
6.2.8.Ayçiçeği yağı dünya fiyatlarıyla Türkiye'nin dış alım ve dış satım fiyatları.....	71
6.3.Pamuk Yağı.....	73
6.3.1.Dünyada pamuk yağı üretimi.....	73
6.3.2.Dünyada pamuk yağı tüketimi.....	74
6.3.3.Dünyada pamuk yağı ticareti.....	74
6.3.4.Türkiye'de pamuk yağı endüstrisi ve üretim teknolojisi.....	74
6.3.5.Türkiye'de pamuk yağı üretimi.....	75
6.3.6.Türkiye'de pamuk yağı tüketimi.....	76
6.3.7.Türkiye'nin pamuk yağı dış ticareti.....	76
6.3.7.1.Dış satım.....	76
6.3.7.2.Dış alım.....	76
6.3.8. Pamuk yağı dünya fiyatlarıyla Türkiye'nin dış alım ve dış satım fiyatları.....	76
6.4.Soya Yağı.....	77
6.4.1.Dünyada soya yağı üretimi.....	78
6.4.2.Dünyada soya yağı tüketimi.....	79
6.4.3.Dünyada soya yağı ticareti.....	79
6.4.4.Türkiye'de soya yağı endüstrisi ve üretim teknolojisi.....	79

6.4.5. Türkiye'de soya yağı üretimi.....	80
6.4.6. Türkiye'de soya yağı tüketimi.....	81
6.4.7. Türkiye'nin soya yağı ticareti.....	81
6.4.7. Soya yağı dünya fiyatlarıyla Türkiye dış alım ve dış satım fiyatları.....	82
6.5. Kolza Yağı.....	83
6.5.1. Dünyada kolza yağı üretimi.....	84
6.5.2. Dünyada kolza yağı tüketimi.....	84
6.5.3. Dünyada kolza yağı ticareti.....	84
6.5.4. Türkiye'de kolza yağı endüstrisi ve üretim teknolojisi.....	85
6.5.5. Türkiye'de kolza yağı üretimi.....	85
6.5.6. Türkiye'de kolza yağı tüketimi.....	87
6.5.7. Türkiye'nin kolza yağı dış ticareti.....	87
6.5.8. Kolza yağı dünya fiyatlarıyla Türkiye dış alım ve dış satım fiyatları.....	87
7. DÜNYADA ve TÜRKİYE'DE ÜRETİLEN, TÜKETİLEN ve DIŞ TİCARETİ YAPILAN DİĞER BİTKİSEL YAĞLAR.....	88
7.1. Mısırözü Yağı.....	88
7.1.1. Dünyada mısırözü yağı üretimi ve tüketimi.....	88
7.1.2. Dünyada mısırözü yağı ticareti.....	88
7.1.3. Türkiye'de mısırözü yağı endüstrisi ve üretim teknolojisi.....	88
7.1.4. Türkiye'de mısırözü yağı üretimi ve tüketimi.....	89
7.1.5. Türkiye'nin mısırözü yağı dış ticareti.....	89
7.2. Yerfıstığı Yağı.....	90
7.2.1. Dünyada yer fıstığı yağı üretimi ve tüketimi.....	90
7.2.2. Dünyada yer fıstığı yağı ticareti.....	90
7.2.3. Türkiye'de yerfıstığı yağı endüstrisi ve üretim teknolojisi.....	91
7.2.4. Türkiye'de yerfıstığı yağı üretimi ve tüketimi.....	91
7.2.5. Türkiye'nin yerfıstığı yağı dış ticareti.....	91
7.3. Susam Yağı.....	92
7.3.1. Dünyada susam yağı üretimi ve tüketimi.....	92
7.3.2. Dünyada susam yağı ticareti.....	92
7.3.3. Türkiye'de susam yağı endüstrisi ve üretim teknolojisi.....	92
7.3.4. Türkiye'de susam yağı üretimi ve tüketimi.....	93
7.3.5. Türkiye'nin susam yağı dış ticareti.....	93
7.4. Aspir Yağı.....	93
7.4.1. Dünyada aspir yağı üretimi ve tüketimi.....	93
7.4.2. Dünyada aspir yağı ticareti.....	93
7.4.3. Türkiye'de aspir yağı endüstrisi ve üretim teknolojisi.....	94
7.4.4. Türkiye'de aspir yağı üretimi ve tüketimi.....	94
7.4.5. Türkiye'nin aspir yağı dış ticareti.....	94

7.5.Haşhaş Yağı.....	94
7.6.Palm Yağı.....	95
8.TÜRKİYE'DE BİTKİSEL YAĞ ÜRETİM, TÜKETİM ve DIŞ TİCARETİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR.....	96
8.1.Zeytin yağı Üretim, Tüketim ve Dış Ticaretinde Karşılaşılan Sorunlar.....	96
8.2.Yağlı Tohum Üretim, Tüketim ve Dış Ticaretinde Karşılaşılan Sorunlar...	101
8.3.Türkiye'de İzlenen Bitkisel Yağ Politikaları.....	104
9. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	106
9.1.Üretim Açısından İzlenmesi Gerekli Bitkisel Yağ Politikaları.....	108
9.2.Tüketim Açısından İzlenmesi Gerekli Bitkisel Yağ Politikaları.....	110
9.3.Dış Ticaret Açısından İzlenmesi Gerekli Bitkisel Yağ Politikaları.....	111
9.4.Endüstri ve Teknoloji Açısından İzlenmesi Gerekli Bitkisel Yağ Politikaları	112
9.5.Beslenme Açısından İzlenmesi Gerekli Bitkisel Yağ Politikaları.....	112
9.6.Türkiye Ekonomisi Açısından İzlenmesi Gerekli Bitkisel Yağ Politikaları.....	113
KAYNAKLAR.....	115
EKLER.....	124
EK-1 Zeytin yağı üretim Teknolojisi.....	124
EK-2 Yağlı Tohum İşleme Teknolojisi.....	127
EK-3 GAP Üretim Simulasyonu (2000, 2005, 2010).....	134
EK-4 Yıllara ve Ülkelere Göre Türkiye'nin Soya Yağı Dış Ticareti (Dış Alım, Dış Satım).....	135
ÖZGEÇMİŞ.....	137

SİMGELER DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ÇUKOBİRLİK	Çukurova Kooperatifler Birliği
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
FAO	(Food and Agricultural Organization)Gıda ve Tarım Örgütü
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GATT	(General Agreement on Tariffs and Trade) Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
İGEME	İhracatı Geliştirme Merkezi
KARADENİZBİRLİK	Karadeniz Kooperatifler Birliği
KDV	Katma değer vergisi
TRAKYABİRLİK	Trakya Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
UZK	Uluslararası Zeytinyağı Konseyi

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1. Dünya bitkisel yağ toplam üretimi ve toplam tüketimi (1987/88-1996/97)....	18
Şekil 4.2. Dünya yağlı tohum fiyatları (1987/88-1996/97).....	24
Şekil 4.3. Dünya bitkisel ham yağ fiyatları (1987/88-1996/97).....	26
Şekil 5.1. Türkiye'nin yıllara göre bitkisel yağ üretimi ve tüketimi (1989-1996).....	34
Şekil 6.1. Türkiye'nin dönemlere göre toplam zeytinyağı üretim ve tüketimi (1983/84-1997/98).....	53
Şekil 6.2. Türkiye'nin yıllara göre ayçiçeği yağı üretimi ve tüketimi.....	65

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 4.1. Dünya yağlı tohum ekim alanları ve verimleri (1991/92-1997/98).....	9
Çizelge 4.2. Dünya yağlı tohum üretimi (1993/94-1997/98).....	10
Çizelge 4.3. Dünya yağlı tohum tüketimi (yağ üretmek amaçlı) (1993/94-1997/98).....	11
Çizelge 4.4. Dünya yağlı tohum dış satımı (1993/94-1997/98).....	12
Çizelge 4.5. Dünya yağlı tohum dış alımı (1993/94-1997/98).....	13
Çizelge 4.6. Dünya yağlı tohum stokları (1993/94-1997/98).....	13
Çizelge 4.7. Dünya yağlı tohum üretiminde önemli görülen ülkelerin ekim alanı, üretim ve verimleri (1996).....	14
Çizelge 4.8. Dünya bitkisel yağ üretimi (1987/88-1996/97).....	16
Çizelge 4.9. Dünya bitkisel yağ tüketimi (1987/88-1996/97).....	17
Çizelge 4.10. Dünya bitkisel yağ ticareti (1996).....	21
Çizelge 4.11. Dünya yağlı tohum fiyatları.....	23
Çizelge 4.12. Dünya bitkisel ham yağ fiyatları.....	25
Çizelge 5.1. Türkiye'nin yağlı tohumlar ekim alanı, üretim ve verimleri (1994-1996).....	28
Çizelge 5.2. Türkiye'nin yıllara göre bitkisel yağ üretimi (ülke hammaddesiyle) (1987-1996).....	31
Çizelge 5.3. Türkiye'nin yıllara göre bitkisel yağ tüketimi (1989-1996).....	32
Çizelge 5.4. Türkiye'nin yıllara göre bitkisel yağ üretimi ve tüketimi (1989-1996).....	33
Çizelge 5.5. Dış alımda uygulanan gümrük vergi oranları (01.07.1997).....	36
Çizelge 5.6. Desteklemeye tabi ürünler (1980-98).....	37
Çizelge 5.7. Türkiye'nin bitkisel yağ mamulleri endüstrisinin gıda endüstrisi ve toplam dış ticaret içerisindeki payı (1994 fiyatlarıyla).....	39
Çizelge 5.8. Türkiye'nin bitkisel yağ dış ticareti (1996).....	40

Çizelge 6.1. Dönemler ve ülkelere göre dünya zeytinyağı üretimi (1985/86-1997/98).....	44
Çizelge 6.2. Dünya ülkeleri zeytinyağı genel durumu (1996/1997).....	44
Çizelge 6.3. AB zeytinyağı genel durumu (1996-1997).....	45
Çizelge 6.4. Ülkelere göre dünya zeytinyağı tüketimi.....	48
Çizelge 6.5. Dünya zeytinyağı dış ticareti.....	48
Çizelge 6.6. Türkiye'nin zeytinyağı üretim, tüketim ve dış satımı	52
Çizelge 6.7. Türkiye'nin zeytinyağı durumu (1983/84-1997/98)	52
Çizelge 6.8. Türkiye'nin zeytinyağı dış satım fiyatları (1992-1997).....	52
Çizelge 6.9. Türkiye'nin ülkelere ve yıllara göre zeytinyağı dış satımı (1993-96).....	54
Çizelge 6.10. Türkiye'nin kalite ve sınıflarına göre zeytinyağı dış satımı (1996).....	55
Çizelge 6.11. Türkiye'nin kalite ve sınıflarına göre zeytinyağı dış satımı (01.11.1996-09.10.1997).....	55
Çizelge 6.12. Türkiye'nin zeytinyağı dış satımının dökme, varilli ve kutulu miktarları (1996).....	55
Çizelge 6.13. Türkiye'nin zeytinyağı dış satımının dökme, varilli ve kutulu miktarları (01.11.1996-09.10.1997).....	55
Çizelge 6.14. Zeytinyağı destekleme alım fiyatları (1977/78-1996/97, ham 5 asit).....	58
Çizelge 6.15. Yıllara ve başlıca ülkelere göre dünya ayçiçeği tohumu üretimi (1992-98).....	60
Çizelge 6.16. Dünya ayçiçeği yağı dengesi (1988-1997).....	61
Çizelge 6.17. Türkiye'de yıllara göre üretimde bulunan ayçiçeği yağı işyeri sayısı	62
Çizelge 6.18. Türkiye'nin yıllara göre ayçiçeği tohumu ekim alanı, üretim ve verimi (1987-1996).....	62
Çizelge 6.19. Türkiye'nin yıllara göre ham ve rafine ayçiçeği yağı üretimi (1991-1995).....	63
Çizelge 6.20. Türkiye'nin yıllara göre ayçiçeği yağı üretimi (1987-1996, ülke hammaddesiyle).....	63

Çizelge 6.21. Türkiye'nin yıllara göre ayçiçeği yağı tüketimi (1989-1996).....	64
Çizelge 6.22. Yıllara göre Türkiye'nin rafine ayçiçeği yağı dış satımı (1994-96).....	66
Çizelge 6.23. Ülkelere göre Türkiye'nin ayçiçeği yağı dış satımı (1994-1996).....	68
Çizelge 6.24. Türkiye'nin yıllara göre ham ayçiçeği yağı dış alımı (1993-1996).....	70
Çizelge 6.25. Türkiye'nin yıllara göre ayçiçeği tohumu dış alımı (1993-1996).....	70
Çizelge 6.26. Türkiye'nin yıllara göre ayçiçeği yağı ve tohum karşılığı ayçiçeği yağı dış ticaret dengesi (1993-1996).....	70
Çizelge 6.27. Yıllara göre ham ayçiçeği yağı dünya fiyatları, Türkiye'nin ham ayçiçeği yağı dış alım, rafine ayçiçeği yağı dış satım fiyatları.....	71
Çizelge 5.28. Yıllara göre Türkiye'nin ayçiçeği tohumu alım fiyatları.....	72
Çizelge 6.29. Yağlı tohum ve ham yağ dış alım maliyetleri (29.08.1997).....	72
Çizelge 6.30. Dönemlere göre dünya pamuk yağı dengesi (1987/88-1996/97).....	74
Çizelge 6.31. Türkiye'nin yıllara göre çığit ekim alanı, üretim ve verimi (1987-1996).....	75
Çizelge 6.32. Türkiye'nin yıllara göre ülke kaynaklarıyla pamuk yağı üretimi (1987-1996).....	75
Çizelge 6.33. Dönemlere göre dünya soya yağı dengesi (1987/88-1996/97).....	78
Çizelge 6.34. Türkiye'nin yıllara göre soya ekim alanı, üretim ve verimi (1987-1996).....	80
Çizelge 6.35. Türkiye'nin yıllara göre soya yağı üretimi (1987-1996, ülke hammaddesiyle).....	81
Çizelge 6.36. Türkiye'nin soya yağı dış ticareti (1995-1997).....	82
Çizelge 6.37. Dönemlere göre dünya kolza yağı dengesi (1987/88-1996/97).....	84
Çizelge 6.38. Türkiye'nin yıllara göre kolza ekim alanı, üretim ve verimi (1987-996).....	86
Çizelge 6.39. Türkiye'nin yıllara göre kolza yağı üretimi (1987-1996, ülke hammaddesiyle).....	86
Çizelge 6.40. Türkiye'nin ham kolza yağı dış alımı (1991-1996).....	87

1.GİRİŞ

Yemeklik yağlar kökenine göre hayvansal ve bitkisel yağlar olarak sınıflandırılmaktadır. Dünyada yemeklik bitkisel yağ olarak soya yağı, pamuk yağı mısırözü yağı, ayçiçeği yağı, kolza yağı, susam yağı, zeytinyağı, palm ve palm çekirdeği yağı, yerfıstığı yağı ile hindistan cevizi yağı üretilmektedir. Hayvansal yağlar, küçük ve büyük baş hayvanlar ve bunların sütleri ile balıklardan, bitkisel yağlar ise yağ bitkilerinin tohumları ve/veya meyvelerinden elde edilmektedir.

Doğada yağlar iki türde görülür. Oda ısısında katı durumda bulunan, satüre olarak adlandırılan “doymuş yağlar” (tereyağı, margarin, et yağları gibi); oda ısısında sıvı durumda bulunan satüre olmayan olarak da adlandırılan “doymamış yağlar” (zeytinyağı, ayçiçeği yağı, mısırözü yağı, soya yağı gibi).

Türkiye’de ülke hammaddesi kullanılarak üretilen bitkisel yağların büyük çoğunluğunu, ayçiçeği yağı, zeytinyağı ve pamuk yağı oluşturmaktadır. Az miktarda soya yağı, çok az miktarda susam yağı ve haşhaş yağı üretilmektedir. Bu yağlarla birlikte dış alım yoluyla sağlanan palm yağı ve mısırözü yağı da tüketilmektedir.

Sağlıklı beslenme açısından esansiyel yağ asitlerinin hazır olarak alınması gerekmektedir. Esansiyel yağ asitleri bakımından zenginlik, damar çeperlerinde depolanmamak ve antioksidan etki gibi özellikler bitkisel yağlara hayvansal yağlara göre sağlıklı beslenme açısından üstünlük kazandırmaktadır. Oksidasyon, hücrelerin normal işlevini bozarak yaş sınırını zorlar. Antioksidan maddeler ise bu olumsuz gelişmeyi engellemektedir. Bir insanın günlük enerji gereksiniminin ortalama %60’lık kısmının karbonhidratlardan %10’luk kısmının proteinlerden, %30’luk kısmının da yağlardan karşılanması gerektiği genel kabul görmüş bir yaklaşımdır (Baysal 1983, Sencer 1983). Yağ enerji kaynağı ve besin maddesidir. Dengeli beslenme için günlük bitkisel yağ tüketiminin 1/3 ünün zeytinyağı, 1/3 ünün tohum yağı, 1/3 ünün margarin olması önerilmektedir. Kullandığımız mutfak margarinleri %99 oranında bitkisel yağ içermektedir. Hidrojene yağ olan margarin; bitkisel yağın hidrojenle doyurulması sonucunda elde edilmektedir. Yağ kullanımına bu açıdan bakıldığında bitkisel yağ

gereksinimi daha da artmaktadır. Yağlar, yaşamın sürdürülebilmesi için protein ve karbonhidratlar gibi temel besin maddeleridir. Bir gram protein ve bir gram karbonhidrat 4 kalori enerji sağlarken bir gram yağ 9 kalori enerji sağlamaktadır. Yağda eriyebilen A, D, E, K vitaminlerinin taşıyıcısı olmaları da bitkisel yağlara ayrı bir önem kazandırmaktadır (Baysal 1983, Sencer 1983).

Ülkemizin son yıllarda yemeklik bitkisel yağ tüketimi yaklaşık 1.2 milyon ton, yemeklik bitkisel yağ üretimi ise 650-700 bin ton olup, yaklaşık 500 bin ton'luk bitkisel yağ açığı bulunmaktadır (Çizelge 5.4.).

Yağlı tohum üretiminin artan nüfusa paralel bir şekilde istenilen oranda artırılmamış olması sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde üretilen bitkisel yağların tamamına yakını ayçiçeği, çigit ve zeytinden elde edilmektedir. 1990 yılından sonra özellikle ayçiçeği üretimindeki azalma bitkisel yağ sorunumuzu büyütüştür. Bir çok tarım ürününün dış satımının yapılmasına karşın, yağlı tohum üretimimiz yeterli durumda olmadığından bitkisel yağ gereksinmemizin yaklaşık yarısı dış alım yoluyla karşılanmaktadır. Nüfus artışına paralel olarak bitkisel yağ tüketimimiz artmakta, dolayısıyla dış alım için ödediğimiz döviz miktarı da fazlalaşmaktadır. Bitkisel yağ açığının kapatılması amacıyla büyük ölçüde yağlı tohum ve ham yağ dış alımı yapılmakta, son yıllarda yaklaşık 300 milyon dolar/yıl ülkemizin döviz kaybı olmaktadır. Bu araştırmada zeytinyağı, ayçiçeği yağı, pamuk yağı, soya yağı ve kolza yağı ayrı ayrı ele alınarak, üretim, tüketim ve dış ticaret açısından incelenmiştir.

Çalışma sonucunda, bitkisel yağ açığımız rakamlarla ortaya konularak bu açığın giderilmesinde uygulanan ve uygulanması gerekli politikalar üzerinde durulmuştur. Ulaşılabilecek sonuçlara uygun olarak da üretim, tüketim, endüstri ve teknoloji, dış ticaret, beslenme ve Türkiye ekonomisi açısından izlenmesi gereken politikaların oluşturulması hedeflenmiştir.

2.KAYNAK ÖZETLERİ

Kolsarıcı vd (1990) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, bitkisel yağların üretiminin yetersizliğine değinilmekte, sorunun yağlı tohum üretiminin yetersizliğinden kaynaklandığı belirtilmektedir.

Sanayi ve Ticareti Bakanlığı(1991) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, kolzanın dünyadaki ve Türkiye'deki ekilişleri, üretimi, verimi ile dünya dış ticareti ülkelere göre incelenmiş olup, 1990 /91 döneminde desteklenmesi görüşü savunulmuştur.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (1993) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, bitkisel yağ açığımızın kapatılmasında önemli rolü olacağına değinilen soya fasulyesinin desteklenmesi konusunda Bakanlık görüş bildirmektedir.

DPT Özel İhtisas Komisyonu, Bitkisel Ham ve Rafine Yağlar Alt Komisyonunun (1994) yaptığı çalışmada bitkisel yağ sektörünün sorunları ve çözüm yolları ortaya konulmuştur. Sektördeki ana sorunun yurtiçi yağlı tohum üretiminin yetersizliğinden kaynaklandığına, ayçiçeği tarımının ve alternatif üretim olarak da soya ve kolza tarımının desteklenmesinin gerekliliğine değinilmektedir. Pamukta uygulanan prim sisteminin yağlı tohumlu bitkilerde de uygulanmasının üretim artışında faydalı olacağı önerilmektedir.

DPT Özel İhtisas Komisyonu, Zeytinyağı Sanayii Özel İhtisas Alt Komisyonunun (1994) çalışmasında, zeytinyağı sektörünün çeşitli sorunları ve alınması öngörülen tedbirler yer almaktadır. Zeytinyağında devlet desteğinin önemli ölçüde azalmış olduğu, zeytin ve zeytinyağı üretiminde girdi bazında destekleme yapılmasının uygun olacağı belirtilmektedir. Kaliteli hammaddenin gerekliliğine, üreticilerin eğitilmelerinin ve kooperatifleşmenin önemine değinilmektedir. Zeytinyağı endüstrisinin modernleştirilmesi, dış satımının artırılabilmesi için de dış satımda teşvik uygulaması önerilmektedir.

Enginay (1994) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, ayçiçeği, çığit ve soya üretim ve pazarlaması, bitkisel yağ üretim teknolojisi işlenmiş, yağ bitkileri tarımının geliştirilmesi için önlemler belirtilmiştir.

Sever (1994) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, ayçiçeği yağı, soya yağı, pamuk yağı ve kolza yağı sanayii, dünya ve Türkiye üretim ve tüketimleri incelenmiş, AT'da uygulanan fiyat rejimi, müdahale önlemleri, ithalat rejimi üzerinde durulmuş, prim sistemine yer verilmiştir.

Dikmen vd (1995) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, zeytin tarımı hakkında genel bilgiler verilmiş, zeytinyağının sağlık değeri, üretimi, tüketimi ve dış satımı işlenmiştir. Türkiye'deki zeytinyağı fabrika ve sistemlerindeki değişime yer verilmiş, yurt içi tüketimin azlığına değinilmiş, tüketimin artacağı görüşü ortaya konulmuş, tüketici fiyatlarının çok yüksek olduğu, devletin bu konuda tedbir alması gerektiği belirtilmiş olup zeytin üretiminin artırılabilmesi için alınması gerekli tedbirler belirtilmiştir.

Dış Ticaret Müsteşarlığının (1995) hazırladığı raporda, ayçiçeği tohumu alım fiyatlarının destekleme çerçevesinde, dünya fiyatlarının üzerinde fiyatlarla alınması yönünde görüş bildirilmiştir.

Kolsarıcı vd (1995) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, yağlı tohum üretiminin yetersizliğine değinilmektedir. Sorunun çözülebilmesi için ise yağlı tohum üretim artışı üzerinde durulmakta ve üretim artırıcı öneriler sıralanmaktadır.

Sarısaçlı (1995) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, dünyada ve Türkiye'de zeytinyağı üretim, tüketim, dış ticareti ile dünyanın potansiyel zeytinyağı pazarlarıyla bu pazarların özellikleri ortaya konulmuştur. ABD, Japonya, Güney Kore, İsviçre, Güney Afrika Cumhuriyeti potansiyel pazarlar olarak tanıtılmakta; üretimleri, tüketimleri, tüketici tercihleri ile pazara giriş koşulları hakkında bilgi verilmektedir.

Sarısaçlı (1996) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, dünyada soya, ayçiçeği, çığit, kolza yağı üretim, tüketim, dış ticareti, Türkiye'nin ham ve rafine bitkisel yağ üretim,

tüketimi, soya, ayçiçeği, çığit, kolza yağı dış ticareti ile bu yağlarla ilgili dış satımda önemli pazarlar ve bu ülkelere gerçekleştirilen dış satım miktarları belirtilmiştir.

Aksoy vd (1996) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, Türkiye'deki yağlı tohum üretimi ve kurulu bulunan bitkisel yağ endüstrisi tesisleri açısından önemli bir ağırlığa sahip olan Trakya Bölgesi incelenmiştir. Yağlı tohum üretimi, yağ endüstrisinin yapısı ve işleyişi, destekleme politikaları ortaya konulmuştur. Yapılan anket sonucunda İstanbul ili bitkisel yağ tüketici tercihleri belirlenmiştir. İnceleme sonucunda yağlı tohumların desteklenmesi görüşü yer almakta bu desteklemenin daha önce olduğu gibi Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri aracılığıyla mı yoksa "prim sistemi" adı altında farklı bir yöntem yoluyla mı yapılacağı konusunda çalışmaların yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğü'nün (1997) hazırladığı raporda, bitkisel yağ açığının giderilebilmesi için, ayçiçeği tohumu üretiminin artırılması, bunun için ise desteklenmesi gerektiği savunulmaktadır.

Aksoy vd (1997) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, dünya üretiminde önemli paya sahip bitkisel yağların üretim, tüketim ve dünya yağ ticaretindeki payları, Türkiye'deki üretim, tüketim, dış ticaret miktarlarıyla yağ endüstrisinin yapısı ve işleyişi (sıvı yağ ve margarin üretim teknolojisi), yağlı tohumlara uygulanan destekleme politikaları incelenmiş olup, Ortak Tarım Politikası çerçevesinde AB'deki destekleme politikasıyla, Arjantin'deki destekleme uygulamalarına değinilmiştir. Yağlı tohumların desteklenmesi gerekliliği üzerinde durulmuş, prim sistemine yer verilmiştir.

3.MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Materyal

Çalışma geniş ölçüde literatür araştırması ve çeşitli verilerin değerlendirilmesine dayanmaktadır. Bu amaçla resmi kurum ve kuruluşların yayınlanmış veya yayınlanmamış verilerinden yararlanılmıştır. Ayrıca konu ile ilgili daha önceden gerçekleştirilmiş olan araştırmalardan, kongre ve tebliğlerden, resmi kurum ve kuruluşlarda görevli konu ile ilgili uzmanların görüşlerinden yararlanılmıştır.

Gerekli materyaller büyük ölçüde Dış Ticaret Müsteşarlığı İthalat , İhracat ve Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlükleri, İGEME, Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet Planlama Teşkilatı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan sağlanmıştır. Bitkisel yağ üretimiyle ilgili sorunların daha iyi belirlenebilmesi için Tekirdağ ilindeki üretici ve sanayicilerle yüz yüze görüşmeler de yapılmıştır.

Türkiye'de üretilen, tüketilen bitkisel yağ miktarları ve bitkisel yağ açığı kurumlar arasındaki yöntem ayrılıkları nedeniyle farklılıklar göstermektedir. Ayrıca, bitkisel yağ üreticisi firmaların bilgi vermektan kaçınmaları da çalışmayı zorlaştıran etmenler arasındadır.

3.2.Yöntem

Çalışmada insan gıdası olarak kullanılan bitkisel yağlar incelenmiştir. Önce dünyadaki yağlı tohum üretimi, tüketimi, dış ticareti ve stokları son beş yılı içerisinde alan 1993/94-1997/98 dönemleri arasında incelenmiştir. Bu amaçla dünyadaki yağlı tohum ekim alanları Türkiye'ye paralel olarak 1990 yılı sonrasında (1991/92-1997/98 dönemleri) günümüze kadar ele alınmıştır.

Türkiye bitkisel yağ üretimi ve tüketimi 1987/88-1996/97 yıllarını içeren on yıllık dönemi kapsamaktadır. Dünya ve Türkiye bitkisel yağ üretimi ve tüketimlerinin karşılaştırmasının yapılabilmesi için dünya bitkisel yağ üretim ve tüketimleri de Türkiye

ile aynı dönemleri kapsayacak şekilde incelenmiştir.

Zeytin, yağlı tohumlar içerisine dahil edilmemiştir. Ancak, dünyadaki ve Türkiye'deki bitkisel yağ üretim ve tüketim miktarlarına zeytinyağı miktarı da eklenmiştir.

Türkiye'nin bitkisel yağ üretimi hesaplanırken, ülke kaynaklarıyla elde edilen zeytinyağı, ayçiçeği yağı, pamuk yağı ve soya yağı toplamları alınmıştır. Zeytinyağı üretiminde ilgili kurum ve kuruluşların verileri esas alınmıştır. Ayçiçeği yağı üretiminde, tohum yağ verimi % 40, pamuk yağı üretiminde çığıt yağ verimi % 16, soya yağı üretiminde soya yağ verimi %18 olarak kabul edilerek Türkiye'de üretilen yağlı tohum miktarları esas alınmıştır.

Türkiye'nin bitkisel yağ tüketimi hesaplanırken, zeytinyağı, ayçiçeği yağı, pamuk yağı, mısırözü yağı, soya yağı, palm ve palm çekirdeği yağı ve kolza yağı toplamları olarak hesaplanmıştır. Yurtiçinde margarin olarak tüketilen bitkisel yağlar bu toplamın içerisinde yer almaktadır. Ülkemizde zeytinyağı üretimi sezonlarla anlatılmaktadır. Bu sezonlardan 1 Kasım- 31 Ekim tarihleri arasındaki zaman anlaşılmaktadır. Dünya üretimindeki sezon tanımları da aynı tarihleri içermektedir.

Çalışmada sezon yerine "dönem" tanımı kullanılmıştır. Olanakların elverdiği ölçüde çizelgeler ve değerlendirmeler yıllara göre yapılmıştır. Kullanılan dolar ABD dolarıdır.

Türkiye'nin bitkisel yağ açığı hesaplanırken aşağıdaki formül kullanılmıştır:

Yağ açığı=Ülke tüketimi – Ülke üretimi

Ülke üretimi =Ülkede yetiştirilen hammaddeler kullanılarak elde edilen bitkisel yağ miktarıdır.

Ülke tüketimi= (Ülkede yetiştirilen hammaddeler kullanılarak elde edilen bitkisel yağ miktarı+dış alım yoluyla sağlanan ham ve/veya rafine yağ + tohum dış alımı karşılığı yağ)- bitkisel yağ dış satımıdır.

Hesaplamalarda dış alımı yapılan tohumların yağ verimi yurt içinde üretilen tohumların yağ verimleriyle aynı kabul edilmiştir. Dış satım içerisine margarin dış satımı da

eklenmiştir.

Çalışmada inceleme dönemi olarak son 1987-96, özellikle de 1990 sonrası dönem ele alınmıştır. Bu dönem içerisinde dünya ve Türkiye ile ilgili ekim alanı, üretim, tüketim, verim, fiyat, dış ticaret, gümrük vergileri gibi konularda neden-sonuç ilişkileri kurulmuştur. Karşılaştırma ve değerlendirmelerin daha iyi yapılabilmesi amacıyla son üç yılın ortalama verilerine yer verildiği gibi, son yıllardan bir yıl esas alınarak nokta analizleri de yapılmıştır. Anlatımın kolaylaştırılabilmesi amacıyla, özellikle sonuç bölümünde rakamlar yuvarlatılarak verilmiştir.

Değişik kaynaklardan alınan veriler arasında zaman zaman farklılıklar gözlenmiştir. Bu farklılıklar dipnotlarla belirtilmiştir.

Çalışmada ülkemizdeki bitkisel yağ üretimi, tüketimi ve dış ticareti incelendikten sonra, izlenen bitkisel yağ politikası irdelenmiş, bu bulguların ışığında, ülkemiz bitkisel yağ açığının kapatılabilmesi ve dış ticaret sonrası döviz kaybının azaltılabilmesi yolunda yorumlar yapılarak öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

4. DÜNYA BİTKİSEL YAĞ ÜRETİM, TÜKETİM ve DIŞ TİCARETİ

4.1 Dünyada Bitkisel Yağ Üretimi

4.1.1. Yağlı tohum ekim alanı, üretim, tüketim ve ticareti

Dünyada 1991-1996 yılları arasında ortalama 177 milyon hektar alana yağlı tohum ekimi yapılmıştır. Ekili alanlar 1997 yılında 183 milyon hektara ulaşmış, 1998 yılında ise dünyadaki yağlı tohum ekili alanların 191 milyon hektara ulaşacağı tahmin edilmektedir (Çizelge 4.1.).

Dünyadaki soya fasulyesi ekili alanlar 1997 yılında 63 milyon hektarla yağlı tohumlar arasında en fazla ekim alanına sahiptir. Kolza, ayçiçeği ve yerfıstığı yetiştiriciliği için her birisi yaklaşık 20'şer milyon hektarlık arazi kaplamaktadır. Pamuk ekili alanların toplamı ise 34 milyon hektar civarındadır (Çizelge 4.1.).

Çizelge 4.1. Dünya yağlı tohum ekim alanları ve verimleri (1991/92-1997/98) (Anonim 1997/s, Anonim 1997/t)

ÜRÜNLER	DÖNEMLER			
	EKİM ALANI	EKİM ALANI	EKİM ALANI	VERİM
	(Milyon hektar)	(Milyon hektar)	(Milyon hektar)	(Ton/hektar)
	1991/92-1995/96 (Ortalama)	1996/97	1997/98 (Tahmin)	1991/92-1995/96 (Ortalama)
SOYA FASULYESİ	59.10	63.05	67.68	2.05
PAMUK	33.11	33.76	33.83	1.00
KOLZA	21.43	21.50	23.28	1.35
AYÇİÇEĞİ	18.49	20.08	20.10	1.22
YERFISTIĞI	19.57	19.82	19.65	1.24
DiĞERLERİ*	25.03**	25.18	26.05	
TOPLAM	176.73	183.39	190.59	

*Susam tohumu, palm çekirdeği, hindistan cevizi çekirdeği(copra), keten tohumu, hintyağı tohumu

** 1992/93-1996/97

ABD, Brezilya , Çin ve Arjantin en geniş soya fasulyesi ekim alanlarına sahip ülkeler olup; aynı sıra ile dünya üretiminde paya sahiptirler.

Dünyada en geniş kolza ekim alanı ve yüksek üretime sahip ülkeler Çin, Kanada, Hindistan ve AB'dir.

Hindistan, Çin, ABD dünyada en geniş ekim alanlarına ve en fazla çığit üretimine sahip ülkelerdir.

Çin, Hindistan, ABD ve Nijerya dünyanın önemli yerfıstığı üreticisi ülkelerdir. (Anonim1997/s) (Çizelge 4.7.).

Çizelge 4.2. Dünya yağlı tohum üretimi (1993/94-1997/98) (milyon ton) (Anonim 1997/s, Anonim 1997/t))

DÖNEMLER					
ÜRÜNLER	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98 (Tahmin)
SOYA FASULYESİ	117.75	137.65	124.46	131.65	147.40
PAMUK	29.49	32.90	35.61	34.18	34.41
KOLZA	26.71	30.28	34.61	30.62	33.20
AYÇİÇEĞİ	20.74	23.37	25.72	23.66	24.97
YERFİSTİĞİ	23.98	26.46	26.28	26.65	24.58
PALM ÇEK.	4.25	4.62	4.97	5.34	5.50
H.CEV. ÇEK. (COPRA)	4.97	5.48	5.03	5.40	5.46
DİĞERLERİ*	5.93	5.93	5.93	5.93	5.93
TOPLAM	233.81	266.69	262.60	263.42	281.44

*Susam tohumu, keten tohumu, hintyağı tohumlarının 1992/93-1996/97 arasındaki üretim ortalamalarının toplamı

Dünya yağlı tohum üretimi 1997 yılında 263 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.1998 yılında artarak 281 milyon ton'a ulaşacağı tahmin edilmektedir (Çizelge 4.2.).

Yağlı tohum üretiminde 1997 yılında ilk sırayı yaklaşık 132 milyon ton'la soya fasulyesi alırken, ikinci sırada 34 milyon ton'la çığıt üretimi, üçüncü sırada da 31 milyon ton'la kolza üretimi yer almaktadır. Yerfıstığı üretimi 27 milyon ton olarak gerçekleşirken, ayçiçeğı üretimi 24 milyon ton, palm çekirdeğı ve hindistan cevizi çekirdeğı üretimlerinin her biri de yaklaşık 5.5 milyon ton olmuştur.

Dünya yağlı tohum üretiminde 1994-97 yılları karşılaştırıldığında; yağlı tohumların her birinin üretiminde artış gözlenmiş, en fazla artış da 13.9 milyon ton'la soya fasulyesinde olmuştur. Artış pamuk tohumunda 4.6 milyon ton, kolzada 3.9 milyon ton, ayçiçeğinde 2.6 milyon ton, yerfıstığında 2.6 milyon ton, palm çekirdeğinde 1 milyon ton, hindistan cevizinde 0.4 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 4.2.).

Çizelge 4.3. Dünya yağlı tohum tüketimi (yağ üretmek amaçlı) (1993/94-1997/98) (milyon ton) (Anonim 1997/s)

ÜRÜNLER	DÖNEMLER				
	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98 (Tahmin)
SOYA FASUL.	102.07	109.83	112.14	115.74	120.60
PAMUK	22.98	25.26	28.32	26.46	26.44
KOLZA	24.33	27.15	30.63	28.54	29.72
AYÇİÇEĞİ	17.95	20.55	22.45	21.80	22.55
YERFISTIĞI	12.84	14.42	14.06	14.59	13.05
PALM ÇEK.	4.26	4.51	4.94	5.28	5.43
H.CEV.ÇEKİR. (COPRA)	4.95	5.50	4.97	5.40	5.46
DİĞERLERİ*	5.93	5.93	5.93	5.93	5.93
TOPLAM	195.31	213.15	223.43	223.73	229.18

*Susam tohumu, keten tohumu, hintyağı tohumlarının 1992/93-1996/97 arasındaki üretim ortalamaları, tüketim ortalaması olarak kabul edilmiştir.

Dünya yağlı tohum tüketimi 1994 yılında 195 milyon ton iken, 1997 yılında 224 milyon ton'a ulaşmış, 1998 yılında da artarak 229 milyon ton olacağı tahmin edilmektedir. Üretilen yağlı tohumların her yıl 40-50 milyon ton'u yağ üretimi dışında, tohumluk, cerezlik vb amaçlarla kullanılmaktadır (Çizelge 4.3.).

Dünya yağlı tohum tüketiminde 1994 yılı ile karşılaştırıldığında; bütün yağlı tohumlar tüketimi artış göstermiş, en büyük artış 13.6 milyon ton'la soya fasulyesinde gerçekleşmiştir. Artış kolzada 4.2 milyon ton, ayçiçeğinde 3.8 milyon ton, pamuk tohumunda 3.4 milyon ton, yerkıstığında 1.7 milyon ton, palm çekirdeğinde¹ 1 milyon ton, hindistan cevizi çekirdeğinde 0.4 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Çizelge 4.4. Dünya yağlı tohum dış satımı (1993/94-1997/98) (milyon ton) (Anonim 1997/s)

DÖNEMLER					
ÜRÜNLER	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98 (Tahmin)
SOYA FASULYESİ	28.18	32.16	31.95	36.18	38.30
PAMUK TOHUMU	0.91	1.03	0.94	0.80	0.95
KOLZA	5.28	5.85	5.84	5.41	5.43
AYÇİÇEĞİ	2.57	3.19	3.77	2.74	3.67
PALM ÇEKİRDEĞİ	0.06	0.06	0.06	0.06	0.06
H.CEV.ÇEK. (COPRA)	0.24	0.21	0.21	0.22	0.21
TOPLAM	38.73	44.11	44.54	46.93	50.15

¹Ülkemizde palmye adıyla bilinen palm ağcının 200'den fazla cinsi ve 4000 kadar türü vardır. Tropik bölgelerde, özellikle Amerika'da, Asya'da ve Büyük Okyanus adalarında çok yaygın, Afrika'da ise seyrek olarak yetişir. Ülkemizdeki palmyeler dekoratif amaçlı kullanılan süs palmyeleridir. Bu palmyelerin ekonomik değeri yoktur. Hurma ve hindistan cevizi de ekonomik değeri olan ve meyveleri kullanılan palmye türleridir. Ekonomik değeri olan bir diğer palmye cinsi de yağ palmyesidir. Yağ palmyesinin meyvesinin etli kısmından palm (palmye) yağı, çekirdeğinden de palm çekirdeği yağı çıkarılır. Boyları 30 metreye kadar ulaşabilen palmyelerden meyvelerinin yanında başka bölümlerinden de yararlanılabilmektedir. Gövdelerinden kereste elde edilebilmekte, yaprak ve gövdelerinden çıkan lifler sicim, halat, paspas, kağıt, dokuma, sepet, şapka, fırça yapımında kullanılmakta, bazı palmyelerin gövdelerindeki özden sagu nişastası denen besin maddesi elde edilebildiği gibi, öz suyundan şeker, pekmez ve şarap yapılabilen palmyeler de bulunmaktadır (Meydan Larousse 1972, Temel Britanica 1992).

Dünya yağlı tohum dış satımı 1997 yılında 46.9 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Dış satımda en büyük pay 36.1 milyon ton'la soya fasulyesine ayrılırken bunu 5.4 milyon ton'la kolza, 2.7 milyon ton'la ayçiçeği izlemektedir (Çizelge 4.4.). Aynı dönemde dünya yağlı tohum dış alımı ise 47.0 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 4.5.). Dünya yağlı tohum ticaretinde(dış alım ve dış satım) dönemlere göre sürekli artış gerçekleşmiş, 1994-1997 yılları arasında yaklaşık 16 milyon ton'luk artış gözlenmektedir. Soya fasulyesi,kolza ve ayçiçeği ticareti yağlı tohum dünya ticaretinin yaklaşık %94'ünü oluşturmaktadır.

Çizelge 4.5. Dünya yağlı tohum dış alımı (1993/94-1997/98) (milyon ton) (Anonim 1997/s)

DÖNEMLER					
ÜRÜNLER	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98 (Tahmin)
SOYA FASULYESİ	28.37	32.81	32.08	36.13	38.29
PAMUK TOHUMU	0.89	1.04	0.89	0.87	0.90
KOLZA	5.20	5.91	5.64	5.47	5.50
AYÇİÇEĞİ	2.51	3.14	3.72	2.81	3.56
PALM ÇEKİRDEĞİ	0.04	0.05	0.05	0.06	0.05
H.C.ÇEK.(COPRA)	0.26	0.24	0.22	0.24	0.24
TOPLAM	38.69	44.72	44.13	47.06	48.54

Çizelge 4.6. Dünya yağlı tohum stokları (1993/94-1997/98) (milyon ton) (Anonim 1997/s)

DÖNEMLER					
ÜRÜNLER	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98 (Tahmin)
SOYA FASULYESİ	17.34	23.70	16.72	12.39	18.68
PAMUK TOHUMU	0.53	0.63	0.59	0.57	0.50
KOLZA	0.80	0.97	1.61	0.95	1.06
AYÇİÇEĞİ	0.79	0.94	1.54	1.16	1.04
PALM ÇEKİRDEĞİ	0.12	0.18	0.16	0.17	0.19
H.CEVİZİ ÇEK.(COPRA)	0.11	0.08	0.11	0.10	0.09
TOPLAM	20.30	27.24	21.28	15.82	22.06

Dünya yağlı tohum stokları 1996/97 döneminde 15.8 milyon ton'dur. Dünya stoklarının 1997/98 döneminde üretim artışına paralel olarak 22 milyon ton'a ulaşacağı tahmin edilmektedir (Çizelge 4.6.).

Çizelge 4.7. Dünya yağlı tohum üretiminde önemli görülen ülkelerin ekim alanı, üretim ve verimleri (1996) (Anonim 1996/g, Anonim 1996/ı , Anonim 1997/i , Anonim 1997/t)

ÜLKELER	YAĞLI TOHUM	EKİM ALANI (000HEKTAR)	ÜRETİM (000 TON)	VERİM (KG/HEKTAR)
Arjantin	Ayçiçeği	2940	5350	1820
Hindistan	Ayçiçeği	2160	1270	590
AB(15 ülke)	Ayçiçeği	2490	3840	1540
ABD	Ayçiçeği	1010	1630	1610
Türkiye	Ayçiçeği	550	660	1200
ABD	Soya	25660	64840	2530
Brezilya	Soya	11500	26500	2300
Çin	Soya	7730	13100	1630
Arjantin	Soya	6410	11010	1720
Kanada	Soya	860	2170	2510
Türkiye	Soya	20	50	2439
Hindistan	Çiğit	9040	5600	650
ABD	Çiğit	5210	6480	1240
Çin	Çiğit	4720	7480	1580
AB(15 ülke)	Çiğit	500	690	1360
Avustralya	Çiğit	400	860	2170
Türkiye	Çiğit	740	1200	1620
Çin	Kolza	6730	9200	1370
Hindistan	Kolza	6500	6150	950
Kanada	Kolza	3450	5060	1470
AB(15 ülke)	Kolza	2590	7300	2810
ABD	Kolza	140	220	1550
Türkiye	Kolza	0.002	0.005	2500
Hindistan	Yerfıstığı	8200	5500	670
Çin	Yerfıstığı	3620	7100	1960
ABD	Yerfıstığı	560	1250	2230
Türkiye	Yerfıstığı	34	80	2353
Hindistan	Aspir	740	450	608
ABD	Aspir	93	191	2050
Meksika	Aspir	90	100	1111
Türkiye	Aspir	0.081	0.074	913
Toplam		114687	195331	
Dünya Toplamı		183390	262600	

4.1.2.Bitkisel Yağ Üretim Miktarı

Dünya bitkisel yağ üretimi son 10 yılda 55-76 milyon ton olup, son üç yılın (1995-97) üretim ortalaması ise 73.1 milyon ton'dur. Dünyada en çok üretilen bitkisel yağ, soya yağıdır. Üretim 1988 yılında 15.5 milyon ton olarak gerçekleşmiş,1997 yılında %30.3' lük artışla 20.2 milyon ton'a ulaşmıştır. Son üç yılın ortalama yıllık üretimi ise 19.9 milyon ton olmuştur (toplam üretimin %27.2, Çizelge 4.8.).Dünya bitkisel yağ üretiminde ikinci sırayı palm yağı üretimi almaktadır. Üretim 1988 yılında 8.6 milyon ton iken sürekli artarak 1997 yılında %91.8'lik artışla 16.5 milyon ton'a ulaşmıştır. Son üç yılın ortalaması 15.8 milyon ton olmuştur (toplam üretimin % 21.6'sı).Üçüncü sıradaki kolza yağı üretimi 1988 yılında 7.7 milyon ton iken, %49.3'lük artışla 1997 yılında 11.5 milyon ton'a ulaşmıştır. Son üç yılın ortalaması 11.1 milyon ton olmuştur (toplam üretimin %15.1'i).

Kolza yağının ardından dünya üretiminde dördüncü sırayı ayçiçeği yağı almaktadır. Üretim 1988 yılında 7.5 milyon ton iken %22.6'lük artışla 1997 yılında 9.2 milyon ton'a ulaşmıştır. Son üç yılın ortalaması 8.8 milyon ton olmuştur (toplam üretimin %12'si, Çizelge 4.8.).

Bu dört bitkisel yağ dünya bitkisel yağ üretiminin %75.9'unu oluşturmaktadır. Dünya bitkisel yağ üretimi sürekli artmakta bu artış büyük ölçüde palm yağı, soya yağı, kolza yağı ve ayçiçeği yağında gerçekleşmektedir.

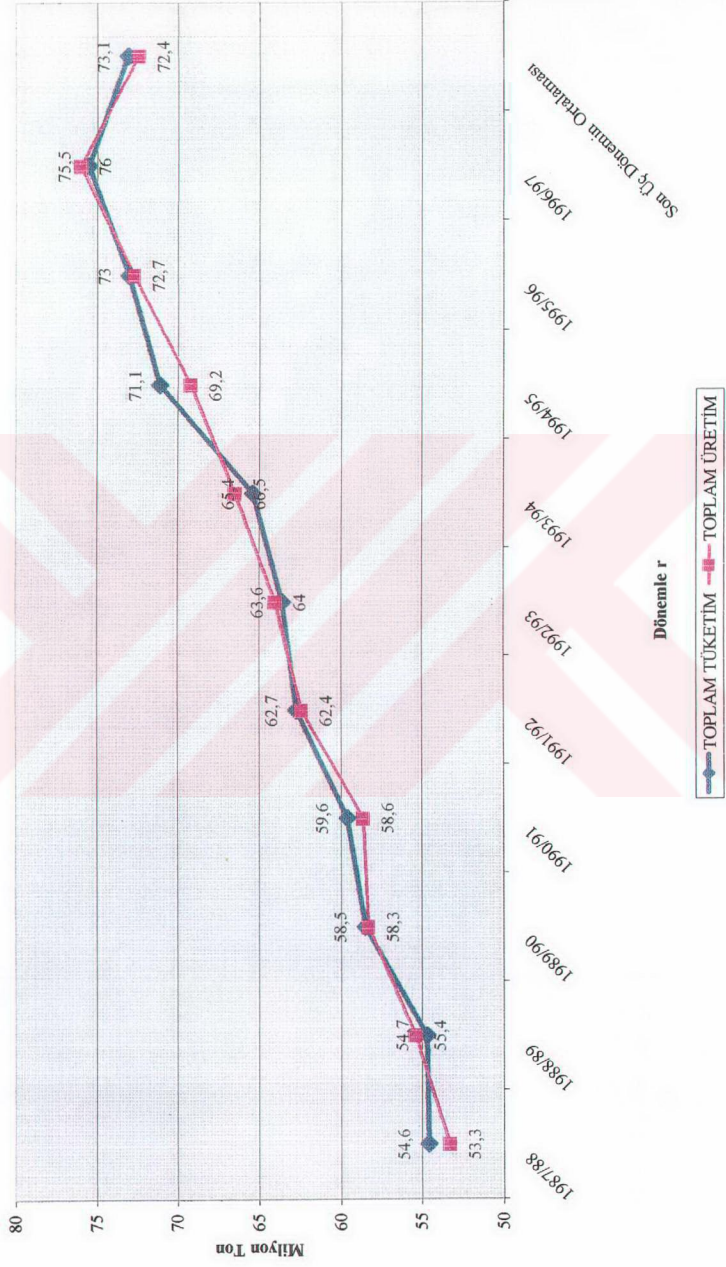
Çizelge 4.8.'de yer alan bitkisel yağların 1996 yılı toplam dünya stokları 8.7 milyon ton'dur (soya yağı 2.2 milyon ton, pamuk yağı 245 000 ton, yarfıstığı yağı 333 000 ton, ayçiçeği yağı 866 000 ton, kolza yağı 1.3 milyon ton, susam yağı 49 000 ton, palm yağı 2.7 milyon ton, palm çekirdeği yağı 175 000 ton, zeytinyağı 443 000 ton, hindistan cevizi yağı 311 000 ton, mısırözü yağı 157 000 ton) (Anonim 1997/p).

Çizelge 4.8. Dünya bitkisel yağ üretimi (milyon ton, 1987/88-1996/97) (Anonim 1997/p)

ÜRÜNLER	DÖNEMLER													SON ÜÇ DÖNEMİN ORT.	1996/97 (Tahmin)	ÜRETİMDEKİ PAYI (%)
	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00			
SOYA YAĞI	15.5	14.7	16.0	15.8	16.8	17.2	18.2	19.8	19.7	20.2	19.9					27.2
PALM YAĞI	8.6	9.7	10.9	11.2	11.7	13.3	13.8	15.0	15.9	16.5	15.8					21.6
KOLZA YAĞI	7.7	7.6	7.9	8.7	9.5	9.0	9.7	10.4	11.4	11.5	11.1					15.1
AYÇİÇEĞİ YAĞI	7.5	7.3	7.8	8.0	8.0	7.6	7.5	8.4	9.0	9.2	8.8					12.0
YERFISTIĞI YAĞI	3.5	4.2	3.9	3.9	4.0	4.1	4.3	4.2	4.2	4.2	4.2					5.7
PAMUK YAĞI	3.6	3.8	3.6	3.9	4.3	3.8	3.5	3.8	4.0	4.2	4.0					5.4
HİNDİSTAN CEVİZİ YAĞI	2.8	2.6	3.0	3.1	2.8	2.9	2.7	3.3	3.0	3.1	3.1					4.2
PALM ÇEKİRDEĞİ YAĞI	1.1	1.2	1.4	1.4	1.4	1.7	1.8	1.9	2.0	2.1	2.0					2.7
ZEYTİNYAĞI	2.2	1.5	1.9	1.6	2.2	1.9	1.8	2.0	1.4	1.9	1.7					2.3
MISİRÖZÜ YAĞI	1.5	1.5	1.5	1.4	1.5	1.6	1.6	1.8	1.8	1.9	1.8					2.4
SUSAM YAĞI	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.7	0.7	0.6	0.7	0.7					0.9
TOPLAM	54.6	54.7	58.5	59.6	62.7	63.6	65.4	71.1	73.0	75.5	73.1					100.0

Çizelge 4.9. Dünya bitkisel yağ tüketimi (milyon ton, 1987/88-1996/97) (Anonim 1997/p)

ÜRÜNLER	DÖNEMLER													TÜKETİM PAYI (%)
	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97 (Tahmin)	SON ÜÇ DÖNEMİN ORT.			
SOYA YAĞI	15.2	15.2	16.1	15.9	16.3	17.6	18.4	19.2	19.7	20.3	19.7	27.2		
PALMYAĞI	8.5	9.2	10.8	11.1	12.1	12.8	14.4	14.5	15.4	16.9	15.6	21.5		
KOLZA YAĞI	7.5	7.8	7.9	8.7	9.5	9.1	9.5	10.0	11.3	11.6	10.9	15.0		
AYÇİÇEĞİ YAĞI	7.3	7.3	7.8	8.1	8.0	7.8	7.5	8.3	8.9	9.2	8.8	12.1		
YERFISTIĞI YAĞI	3.5	4.2	4.0	3.9	3.8	4.1	4.1	4.2	4.2	4.2	4.2	5.8		
PAMUK YAĞI	3.6	3.8	3.7	3.9	4.4	3.9	3.5	3.7	4.0	4.2	3.9	5.3		
HİNDİSTAN GEVİZİ YAĞI	2.8	2.8	2.9	3.2	2.8	2.9	2.9	3.2	3.1	3.1	3.1	4.2		
PALM ÇEKİRDEĞİ YAĞI	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.9	1.9	2.0	2.1	2.0	2.7		
ZEYTİNYAĞI	1.8	1.8	1.8	1.8	1.9	2.0	2.0	1.9	1.7	1.8	1.8	2.4		
MİSİRÖZÜ YAĞI	1.4	1.5	1.4	1.4	1.5	1.6	1.6	1.7	1.8	1.9	1.8	2.4		
SUSAM YAĞI	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.7	0.6	0.6	0.7	0.6	0.8		
TOPLAM	53.3	55.4	58.3	58.6	62.4	64.0	66.5	69.2	72.7	76.0	72.4	100.0		

Şekil 4. 1. Dünya birkısel yağ toplam üretim ve tüketimi (1987/88-1996/97) (Anonim 1997/9)

4.2.Dünyada Bitkisel Yağ Tüketim Miktarı

Dünya bitkisel yağ tüketimi son on yılda 53-76 milyon ton arasında değişmektedir. Son üç yılın ortalama yıllık tüketimi ise 72.4 milyon ton'dur. FAO'nun yaptığı araştırmalar sonucunda,dünya bitkisel yağ tüketimindeki artış, hayvansal kökenli yağ tüketimindeki artıştan yaklaşık üç kat daha fazladır. Bu nedenle gelecek yıllarda yağ tüketim artışına paralel olarak bitkisel yağ üretiminin de artırılması gereği ortaya çıkmaktadır (Çizelge 4.9.).

Dünyada en fazla tüketilen bitkisel yağ soya yağıdır. Tüketimi 1988 yılında 15.2 milyon ton iken, 1997 yılında % 33.5'lik artışla 20.3 milyon ton'a yükselmiştir. Son üç yılın (1995-97) ortalama tüketimi ise 19.7 milyon ton'dur (toplam tüketimin % 27.2'si). Soya yağından sonra en fazla tüketilen bitkisel yağ, palm yağıdır. Tüketimi 1988 yılında 8.5 milyon ton iken, 1997 yılında %98.8'lik artışla 16.9 milyon ton'a ulaşmıştır. Son üç yılın ortalaması da 15.6 milyon ton'dur (toplam tüketimin% 21.5'i). Tüketimde üçüncü sıradaki kolza yağı 1988 yılında 7.5 milyon ton tüketilirken, 1997 yılında % 54.6 artışla 11.6 milyon ton'a ulaşmıştır. Son üç yılın ortalaması 10.9 milyon ton'dur (toplam tüketimin% 15.0'i). Ayçiçeği yağı 1988 yılında 7.3 milyon ton tüketilirken,1997 yılında %26'lık artışla 9.2 milyon ton'a yükselmiştir. Son üç yılın ortalaması ise 8.8 milyon ton'dur (toplam tüketimin %12.1'i) (Çizelge 4.9.).

Bu dört bitkisel yağ, toplam bitkisel yağ tüketimi içerisinde yaklaşık %75.8'lik paya sahiptir. Dünya bitkisel yağ tüketimi üretim artışı ile karşılanamadığı yıllarda tüketim stoklardan karşılanmaktadır.

Dünya bitkisel yağ üretim ve tüketimi sürekli olarak artmaktadır. Soya yağı, palm yağı, kolza yağı ve ayçiçeği yağı üretim ve tüketimleri, diğer bitkisel yağlara göre hızlı artan bitkisel yağlardır. Yerfıstığı yağı,pamuk yağı, hindistan cevizi yağı ve mısırözü yağlarının üretim ve tüketim artışları dört önemli bitkisel yağa göre çok azdır. Susam yağının üretim ve tüketiminde artış ve azalış olmamaktadır. Zeytinyağı üretiminde var veya yok yılına göre üretimde dalgalanma söz konusudur. Tüketimde ise üretimdeki kadar büyük dalgalanmalar olmayıp, tüketim eğiliminin çok fazla değişmediği söylenebilir.

4.3.Dünyada Bitkisel Yağ Ticareti

4.3.1.Bitkisel yağ ticaret hacmi

Dünya bitkisel yağ üretimi 73 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 4.8). Dünya üretiminin %66.4'ü (24.2 milyon ton dış alım, 24.3 milyon ton dış satım olmak üzere 48.5 milyon ton) dünya bitkisel yağ ticaretine konu olmaktadır. Bu ticarete palm yağı en fazla dış alımı ve dış satımı yapılan bitkisel yağdır. Palm yağı ticareti dünya bitkisel yağ ticaretinin %44.1'ini karşılamaktadır. Malezya, Endonezya, Nijerya, Kolombiya, Fildişi Sahilleri başlıca palm yağı üreticisi ülkelerdir. En önemli dış satımcı ülkeler Malezya ve Endonezya'dır. Dış alımcı ülkeler ise Çin, Pakistan, Hindistan, Singapur, Hollanda, İngiltere, Japonya ve Mısır'dır. Dünya bitkisel yağ ticaretinde ikinci sırayı %19.9'luk payla soya yağı almaktadır. Soya yağının başlıca üretici ülkeleri; ABD, Brezilya, Arjantin, Çin, Japonya'dır. Dış satımcı ülkeler;Arjantin,Brezilya ve ABD'dir. Dış alımcı ülkeler de Çin, İran, Brezilya, Bangladeş, Venezuela, Pakistan ve Fas'tır. Ayçiçeği yağı ticareti %11.3'lük payla dünya bitkisel yağ ticaretinde üçüncü sıradadır. Başlıca üretici ülkeler; Rusya, Ukrayna, Arjantin, Macaristan, Fransa, İspanya, Hindistan ve Türkiye'dir. Dış satımcı ülkeler; Arjantin, ABD, Macaristan, Rusya ve Ukrayna'dır. Dış alımcı ülkeler ise Meksika,Türkiye,Mısır,Güney Afrika Cumhuriyeti,Hindistan ve İran'dır. Kolza yağı ticareti %8.1'lik payla dünya bitkisel yağ ticaretinde dördüncü sıradadır (Çizelge 4.10). Başlıca üretici ülkeler; Çin, Hindistan, Almanya, Kanada, Japonya ve İngiltere'dir. Dış satımcı ülkeler; Kanada, Almanya ve Fransa'dır. Dış alımcı ülkeler de ABD, Çin, Hong Kong ve Meksika'dır. Dünyada üretilen zeytinyağının tamamına yakını İspanya, İtalya, Yunanistan, Tunus, Türkiye, Fas ve Suriye'de üretilmektedir. Üretici ülkeler dış satımcı ülke konumundadır. Başlıca dış alımcı ülkeler ise İtalya, İspanya, ABD, Avustralya, Libya ve Brezilya'dır.

Dünyanın önemli pamuk yağı üreticisi ülkeleri; Çin, ABD, Hindistan, Özbekistan, Mısır ve Pakistan'dır. Önemli dış satımcı ülke ise ABD'dir. Dış alımcı ülkeler; El Salvador, Mısır, Hindistan ve Güney Kore'dir.

ABD, Brezilya, AB ülkeleri dünyanın önemli mısırözü yağı üreticisi ülkelerdir. ABD ve Brezilya dış satımcı ülkeler, Suudi Arabistan, İtalya ve Libya dış alımcı ülkelerdir (Anonim 1997/g, Aksoy vd 1997).

Çizelge 4.10. Dünya bitkisel yağ ticareti (1996, 000 ton) (Anonim 1997/p)

ÜRÜNLER	DIŞ ALIM	DIŞ SATIM	TOPLAM DÜNYA TİCARETİ	%'Sİ
PALM YAĞI	10697	10728	21425	44.1
SOYA YAĞI	4849	4850	9699	19.9
KOLZA YAĞI	1959	2020	3979	8.1
AYÇİÇEĞİ YAĞI	2754	2761	5515	11.3
YERFİS. YAĞI	277	280	557	1.1
PAMUK YAĞI	276	271	547	1.1
H. CEVİZİ YAĞI	1582	1575	3157	6.5
PALM.ÇEK. YAĞI	867	859	1726	3.5
ZEYTİNYAĞI	348	346	694	1.4
MISIRÖZÜ YAĞI	600	599	1199	2.4
SUSAM YAĞI	23	23	46	0.09
TOPLAM	24232	24312	48544	100.0

4.3.2.Bitkisel ham yağ fiyatları

Dünya yağlı tohum fiyatları incelendiğinde; son on yılın ortalama fiyatlarına göre, soya fasulyesinin fiyatı 245 dolar/ton, kolza fiyatları 245 dolar/ ton, ayçiçeği fiyatları 259 dolar/ton, yarfıstığı fiyatları 814 dolar/ton, hindistan cevizi çekirdeği fiyatları 370 dolar/ton olarak gerçekleşmiştir.

Son üç yılın ortalama fiyatlarına göre; en ucuz yağlı tohumlar sırasıyla soya, ayçiçeği ve kolza olup, fiyatlar oldukça yakındır. Bu üç yağlı tohumu fiyat olarak hindistan cevizi çekirdeği izlemekte, en yüksek fiyatı da yarfıstığı almaktadır (Çizelge 4.11, Şekil 4.2).

Dünya bitkisel ham yağ fiyatları incelendiğinde; son on yılın ortalama fiyatlarına göre, soya yağı fiyatları 486 dolar/ton, palm yağı fiyatları 425 dolar/ton, kolza yağı fiyatları 483 dolar/ton, ayçiçeği yağı fiyatları 541 dolar/ton, pamuk yağı fiyatları 576 dolar/ton, yarfıstığı yağı fiyatları 839 dolar/ton, hindistan cevizi yağı fiyatları 544 dolar/ton, mısırözü yağı fiyatları 547 dolar/ton olarak gerçekleşmiştir.

1987/88 dönemiyle son üç yılın ortalama fiyatları karşılaştırıldığında bütün bitkisel yağ fiyatlarında artış olduğu görülmektedir (Çizelge 4.12).

Son üç yılın ortalama fiyatları incelendiğinde; aralarında hemen hemen hiç fark olmayan, en ucuz bitkisel yağlar sırasıyla, mısırözü, palm ve soya yağlarıdır. Daha sonra ucuzluk sırasına göre kolza, ayçiçeği ve pamuk yağları gelmektedir. Hindistan cevizi yağı bu yağlara göre daha pahalı olup, yerfıstığı yağı en pahalı yağdır (Çizelge 4.12, Şekil 4.3).

Çizelge 4.11. Dünya yağlı tohum fiyatları (Dolar/Ton) (Anonim 1997/s)

ÜRÜNLER	DÖNEMLER													SON ÜÇ DÖN.ORT
	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	ORTALAMA			
SOYA(1)	226	270	222	218	215	225	240	221	282	287	245	263		
YER.FIS.(2)	774	704	803	1169	716	799	878	733	810	751	814	765		
AYÇİÇEĞİ(3)	242	261	261	238	196	256	306	273	290	264	259	276		
KOLZA(4)	222	219	213	199	205	234	284	287	298	286	245	291		
H.CE.ÇEK.(5)	385	371	251	247	397	292	388	432	487	457	370	459		

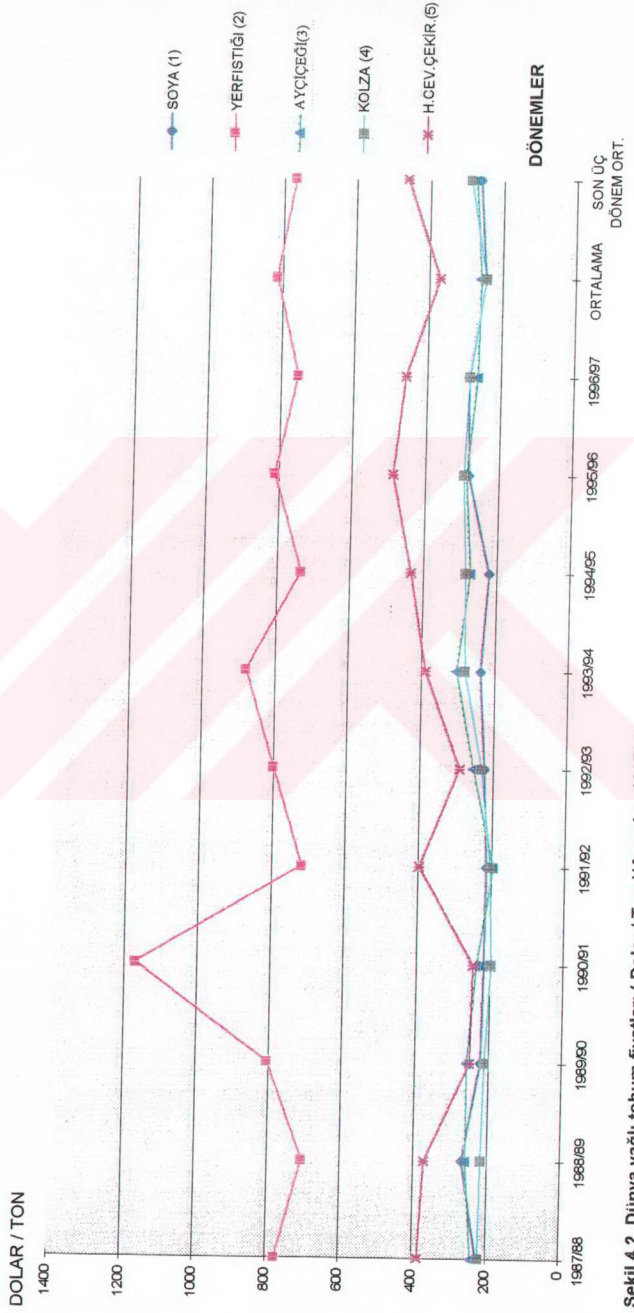
(1)Soya fasulyesi dönem fiyatları;ABD (çiftlik),Brezilya(FOB),Arjantin(FOB), Rotterdam (CIF) için belirlenmiş olan dönem ortalama fiyatlarının ortalaması alınarak oluşturulmuştur.

(2)Yerfıstığı dönem fiyatları;ABD (çiftlik), Rotterdam (CIF) için belirlenmiş olan dönem ortalama fiyatlarının ortalaması alınarak oluşturulmuştur.

(3)Ayçiçeği dönem fiyatları; ABD (çiftlik), Rotterdam (CIF) için belirlenmiş olan dönem ortalama fiyatlarının ortalaması alınarak oluşturulmuştur.

(4)Kolza dönem fiyatları; Hamburg (CIF) fiyatlarıdır.

(5)Hindistan cevizi çekirdeği dönem fiyatları;Rotterdam (CIF) fiyatlarıdır.

Şekil 4.2. Dünya yağlı tohum fiyatları (Dolar / Ton)(Anonim 1997/s)

Çizelge 4.12. Dünya bitkisel ham yağ fiyatları (Dolar/Ton) (Anonim 1997/s)

ÜRÜNLER	DÖNEMLER										ORTALAMA	SON ÜÇ. DÖN. ORT
	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97		
SOYA(1)	423	431	443	438	413	438	565	620	573	514	486	569
PAMUK(2)	533	503	582	553	494	619	681	620	600	572	576	597
AYÇİÇEĞİ(3)	485	489	512	500	468	526	658	656	589	522	541	589
YER.FİS.(4)	655	728	951	953	602	670	971	986	909	964	839	953
PALM(5)	402	358	271	318	365	382	445	651	523	529	425	568
KOLZA(6)	408	409	423	417	416	441	578	637	566	538	483	580
H.CEVİZİ(7)	547	545	371	364	605	446	564	656	746	700	544	701
MİSİRÖZÜ(8)	512	462	554	615	567	460	612	600	558	530	547	563

(1)Soya yağı dönem fiyatları;ABD (ortalama),Brezilya(FOB),Arjantin(FOB),Dutch, Rotterdam(FOB) için belirlenmiş olan dönem ortalama fiyatlarının ortalaması alınarak oluşturulmuştur.

(2)Pamuk yağı dönem fiyatları;ABD (FOB),Rotterdam(CIF) için belirlenmiş olan dönem ortalama fiyatlarının ortalaması alınarak oluşturulmuştur.

(3)Ayçiçeği yağı dönem fiyatları;ABD (FOB),A.B.(FOB) için belirlenmiş olan dönem ortalama fiyatlarının ortalaması alınarak oluşturulmuştur.

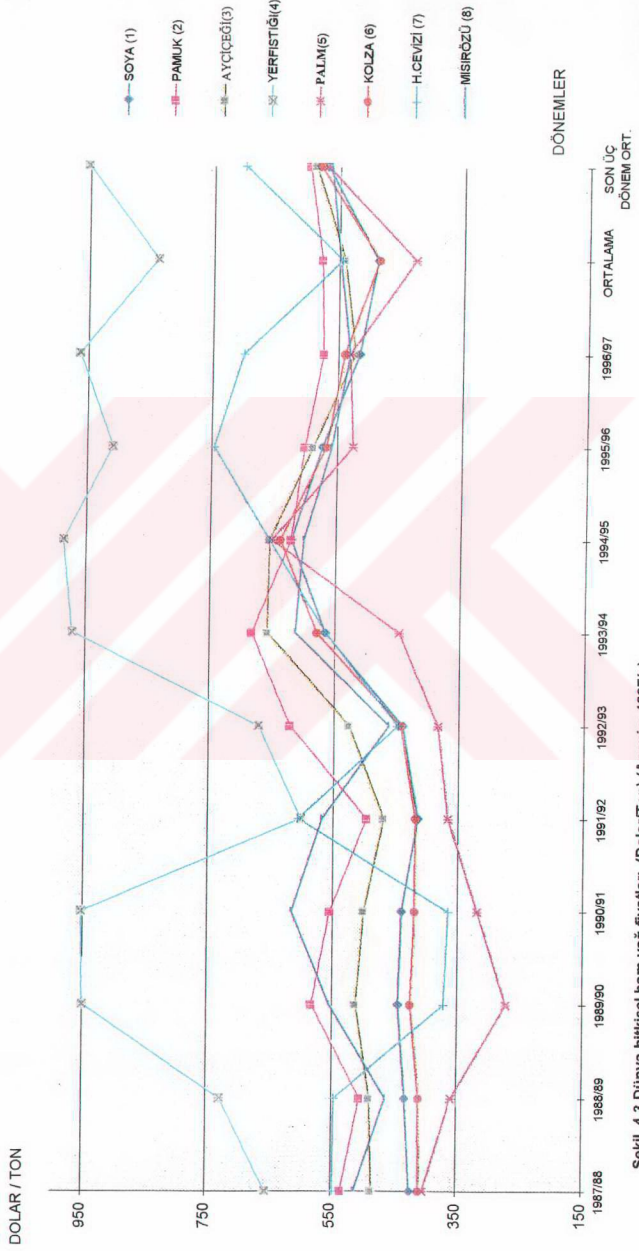
(4)Yerfıstığı yağı dönem fiyatları;ABD (FOB), Rotterdam(CIF) için belirlenmiş olan dönem ortalama fiyatlarının ortalaması alınarak oluşturulmuştur.

(5)Palm yağı dönem fiyatları;Malezya(FOB) fiyatlarıdır.

(6)Kolza yağı dönem fiyatları; Dutch,Rotterdam(FOB) fiyatlarıdır.

(7)Hindistan cevizli yağı dönem fiyatları;Rotterdam(CIF) fiyatlarıdır.

(8)Misirözülü yağı dönem fiyatları;ABD ortalama fiyatlarıdır.

Şekil 4.3. Dünya bitkisel ham yağ fiyatları (Dolar/Ton) (Anonim, 1997/98)

5.TÜRKİYE'DE BİTKİSEL YAĞ ÜRETİM, TÜKETİM ve DIŞ TİCARETİ

5.1.Türkiye'de Bitkisel Yağ Üretimi

5.1.1.Yağlı tohum üretimi¹

Türkiye'nin yağlı tohum ekim alanları ortalama 1.44 milyon hektar, üretimi ise 2.15 milyon ton'dur. Türkiye'nin yağlı tohum ekim alanları, dünya yağlı tohum ekim alanlarının (1996/97'e göre) yaklaşık %0.78'i , üretimi ise dünya üretiminin % 0.81'i dir (Çizelge 4.1, Çizelge 4.2, Çizelge 5.1).

Türkiye'nin yağlı tohumlar ekim alanları içerisinde en büyük bölümünü ayçiçeği ve çiğit ekim alanları oluşturmaktadır (yağlı tohum ekim alanlarının yaklaşık %90'ı).Türkiye'nin ekili alanları dünya ayçiçeği ekim alanlarının %2.8'i, üretimi ise dünya üretiminin %3.4'ü kadardır. Dünyanın önemli ayçiçeği tohumu üreticisi ülkelerde tohum verimi ortalama 1500 kg/hektar'ın üzerinde iken,Türkiye'de daha düşük düzeyde, 1200 kg/hektar olarak gerçekleşmektedir (Çizelge 4.1., Çizelge 4.2, Çizelge 4.7., Çizelge 5.1.).

Türkiye'de çiğit ekili alanlar,ayçiçeği ekim alanlarına yakındır. Dünya çiğit ekim alanlarının %2'si , üretimin ise %3.3'ü Türkiye'dedir. Çiğit üretiminde Avustralya'dan sonra en yüksek verim Türkiye'de elde edilmektedir (Çizelge 4.1., Çizelge 4.2., Çizelge 4.7., Çizelge 5.1.).

Türkiye'de soya ekili alanlar ile soya üretimi,dünyadaki ekili alanlar ve üretimle karşılaştırıldığında yok denebilecek kadar azdır. Türkiye'deki soya ekili alanlar ve üretim dünyadaki ekili alanların ve üretimin %0.04'ü kadardır. Verimde ABD ve Kanada'dan sonra yüksek verim elde edilen ülkelerden birisi de Türkiye'dir (Çizelge 4.1., Çizelge 4.2., Çizelge 4.7., Çizelge 5.1.).

Türkiye'deki aspir ve kolza ekim alanları ve üretimi soyadan daha da azdır. Aspir ekim alanları,dünyadaki ekili aspir alanlarının üretimin %0.01'i kadardır. Türkiye'deki kolza ekili alanlar sadece 2 hektar, üretim ise 5 ton'dur (Çizelge 4.7., Çizelge 5.1., Anonim 1997/ i, Anonim 1997/s).

¹Türkiye'nin 1994-96 ortalama verileriyle dünya 1996/97 verileri karşılaştırılmıştır.

Çizelge 5.1.Türkiye'nin yağlı tohumlar ekim alanı, üretim ve verimleri(1994-1996) (Anonim 1997/i)

YAĞLI TOHURLAR	EKİM ALANI (Hektar)	ÜRETİM (Ton)	VERİM (Kg/Hektar)
1994			
Ayçiçeği	586000	740000	1263
Çiğit	581000	929902	1559
Soya	29000	70000	2414
Aspir	100	90	900
Kolza	6	10	1667
Haşhaş	25321	14000	553
Yerfıstığı	30000	70000	2333
Susam	85000	34000	400
TOPLAM	1336918	1858002	
1995			
Ayçiçeği	585000	900000	1538
Çiğit	756694	1287527	1703
Soya	31000	75000	2419
Aspir	134	125	933
Kolza	7	9	1286
Haşhaş	60052	28429	470
Yerfıstığı	29000	70000	2414
Susam	73000	30000	411
TOPLAM	1534887	2391090	
1996			
Ayçiçeği	575000	780000	1357
Çiğit	743775	1259288	1693
Soya	20500	50000	2439
Aspir	81	74	914
Kolza	2	5	2500
Haşhaş	11942	5346	448
Yerfıstığı	34000	80000	2353
Susam	74000	30000	405
TOPLAM	1459200	2205713	
ORTALAMA	1443668	2151602	

Çizelge 4.7'deki ayçiçeği ve çiğit için verilen rakamlarla Çizelge 5.1'deki rakamlar, değişik kaynaklardan yararlanıldığı için farklıdır.

5.1.2. Bitkisel yağ üretimi

Türkiye’de üretilen hammadde kullanılarak elde edilen bitkisel yağların büyük çoğunluğunu, ayçiçeği yağı, zeytinyağı, pamuk yağı ve az miktarda da soya yağı oluşturmaktadır.

Türkiye’nin bitkisel yağ üretimi özellikle 1990 yılından sonra istikrarsız bir seyir göstererek dalgalanmıştır. Bitkisel yağ üretiminin 1990 yılından sonra azalmasında en önemli iki nedeninin ayçiçeği yağı üretimindeki azalma ve zeytinyağı üretimindeki yıldan yıla (üretim toplam bitkisel yağ üretimindeki %’si olarak) %8.4’le %31.4 arasındaki dalgalanma olduğu söylenebilir (Çizelge 5.2.).

1989 yılında 500 000 ton olarak gerçekleşen ayçiçeği yağı üretimi 1996 yılı dahil her yıl bu seviyenin altında üretilmiş, 1996 yılında 312 000 ton olarak gerçekleşmiştir. Pamuk yağı üretiminde yıllara göre çok büyük farklılık olmamakla birlikte, son yıllarda üretiminde artış olmuştur. Zeytinyağı üretimi, periyoditeye göre farklılık gösterdiğinden üretiminde süreklilik söz konusu değildir. Türkiye’nin en fazla zeytinyağı üretimi 1996/97 döneminde 240 000 ton olarak gerçekleşmiş ve üretimdeki bu büyük miktar aynı yılın toplam bitkisel yağ üretiminin artmasına neden olmuştur. Soya yağı üretimi son 10 yıl içerisinde sürekli olarak düşmüş, 1996 yılında 9 000 ton gibi çok düşük bir düzeye inmiştir. Türkiye’nin 1990-1996 yılları arasındaki toplam bitkisel yağ üretiminin ortalama %55.1’i ayçiçeği yağı, %26.6’sı pamuk yağı, %15.3’ü zeytinyağı, %2.6’sı soya yağıdır. Aynı dönemde ortalama yıllık üretim 613 000 ton olmuştur. Son üç yılda (1994-96) bitkisel yağ üretimi ortalama 667 000 ton’dur ve bu üretim ülkenin bitkisel yağ gereksinimini karşılayamamaktadır (Çizelge 5.2, Çizelge 5.4).

5.2. Türkiye’de Bitkisel Yağ Tüketimi

Türkiye’nin bitkisel yağ tüketimi iki farklı yöntemle hesaplanabilir. Birinci yöntem, yapılan anketler sonucu elde edilen bilgiler doğrultusunda kişi başına tüketilen bitkisel yağ miktarıyla ülke nüfusunun çarpımı sonucu, ikinci yöntem ise dönem başı stokları ile

üretim ve dış alımın toplamından dış satımın ve sonraki yıla devreden stokların düşülmesiyle elde edilebilir. Ülke genelinde tüketici gelirlerinin , beslenme ve tüketim alışkanlıklarının farklılıklar göstermesi nedeniyle hesaplamalarda ikinci yöntemin kullanılması benimsenmiştir. İkinci yöntemden hareketle de Türkiye'nin bitkisel yağ tüketiminin 1996 yılında 1 194 000 ton olduğu görülmektedir (Çizelge 5.3.).

Türkiye'de 1990-1996 yılları arasında tüketilen bitkisel yağların ortalama %49'u ayçiçeği yağı, %17'si palm ve palm çekirdeği yağı, % 13'ü soya yağı, % 13'ü pamuk yağı, %4.8'i zeytinyağı, % 1.3'ü mısırözü yağı, % 1.1'i kolza yağıdır (Çizelge 5.3.). Palm ve pamuk yağı genellikle margarin yapımında kullanılmakta ve margarin olarak tüketilmektedir.

Türkiye'de tüketilen toplam bitkisel yağ miktarı 1989 yılına göre 1996 yılında %7 artmış, 1194 000 ton düzeyine ulaşmıştır. Türkiye'nin bitkisel yağ tüketimi genel olarak artmakla birlikte, zeytinyağı tüketimi yıllara göre çok az farklılık göstermektedir. Yıllık zeytinyağı tüketimi 50 000-55 000 ton düzeyindedir (Çizelge 5.3.). Zeytinyağının KDV'sinin % 1'e düşürülmesiyle 1998 yılında tüketimin 70 000 ton düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir (Ege İhracatçılar Birliği 1998).

Türkiye'nin bitkisel yağ tüketimi 1990-1996 yılları arasında 260 981 ton artmıştır. Aynı dönemde üretim artışı 141 000 ton olmuştur (Çizelge 5.2., Çizelge 5.3.).

Türkiye'nin bitkisel yağ üretimi son üç yılda (1994-1996) ortalama 667 000 ton,tüketim ise 1 162 000 ton'dur. Ortalama bitkisel yağ açığı 495 000 ton civarındadır.

Türkiye'nin yağ açığı 1989 yılında 393 000 ton düzeyinde iken, 1996 yılında 432 000 ton'a yükselmiştir (yağ açığı % 9.8 artmıştır). Üretimin tüketimi karşılama oranı 1989 yılında %64.7 iken, 1996 yılında %63.8 düzeyine gerilemiştir (Çizelge 5.4.).

Çizelge 5.2. Türkiye'nin yıllara göre ülke hammaddesiyle bitkisel yağ üretimi (ton, 1987-1996) (Anonim 1997/i, Anonim 1997/r)

Yıllar	Ayçiçeği yağı	Toplam bitkisel yağ üretiminin deki %'si	Üretim endeksi	Pamuk yağı	Toplam bitkisel yağ üretiminin deki %'si	Üretim endeksi	Zeytin yağı	Toplam bitkisel yağ üretiminin deki %'si	Endeks	Soya yağı	Toplam bitkisel yağ üretiminin deki %'si	Üretim endeksi	Toplam	Endeks
1987	440000	64.5	100.0	137000	20.1	100.0	60000	8.7	100.0	45000	6.5	100.0	682000	100.0
1988	460000	62.4	104.5	160000	21.7	116.7	90000	12.2	150.0	27000	3.6	60.0	737000	108.0
1989	500000	69.2	113.6	158000	21.8	115.3	35000	4.8	58.3	29000	4.0	64.4	722000	105.8
1990	344000	55.3	78.1	168000	27.0	122.6	80000	12.8	133.3	29000	4.6	64.4	621000	91.0
1991	320000	58.9	72.7	143000	26.3	104.3	60000	11.0	100.0	20000	3.6	44.4	543000	79.6
1992	380000	63.5	86.3	145000	24.2	105.8	56000	9.3	93.3	17000	2.8	37.7	598000	87.6
1993	326000	61.7	74.0	144000	27.2	105.1	47000	8.9	78.3	11000	2.0	24.4	528000	77.4
1994	296000	47.4	67.2	155000	24.8	113.1	160000	25.6	226.6	13000	2.0	28.8	624000	91.4
1995	360000	58.5	81.8	189000	30.7	137.9	52000	8.4	86.6	14000	2.2	31.1	615000	90.1
1996	312000	40.9	70.9	201000	26.3	146.7	240000	31.4	400.0	9000	1.1	20.0	762000	111.7
1990-96 ORT.	334000	55.1	75.8	163500	26.6	119.3	99200	15.3	159.7	16143	2.6	35.8	613000	

Hesaplamalarda ayçiçeği tohumu yağ verimi % 40, çığıt yağ verimi % 16, soya yağ verimi % 18 kabul edilerek Türkiye'de üretilen yağlı tohum miktarı esas alınmıştır. Tohum, ham ve rafine yağ olarak yapılan dış alım çizelgeye alınmamıştır. Zeytinyağı için dönemler 1987/88-1996/97'dir.

Çizelge 5.3. Türkiye'nin yıllara göre bitkisel yağ tüketimi (ton,1989-1996) (Anonim 1997/İ, Anonim 1997/r, Anonim 1998/a)

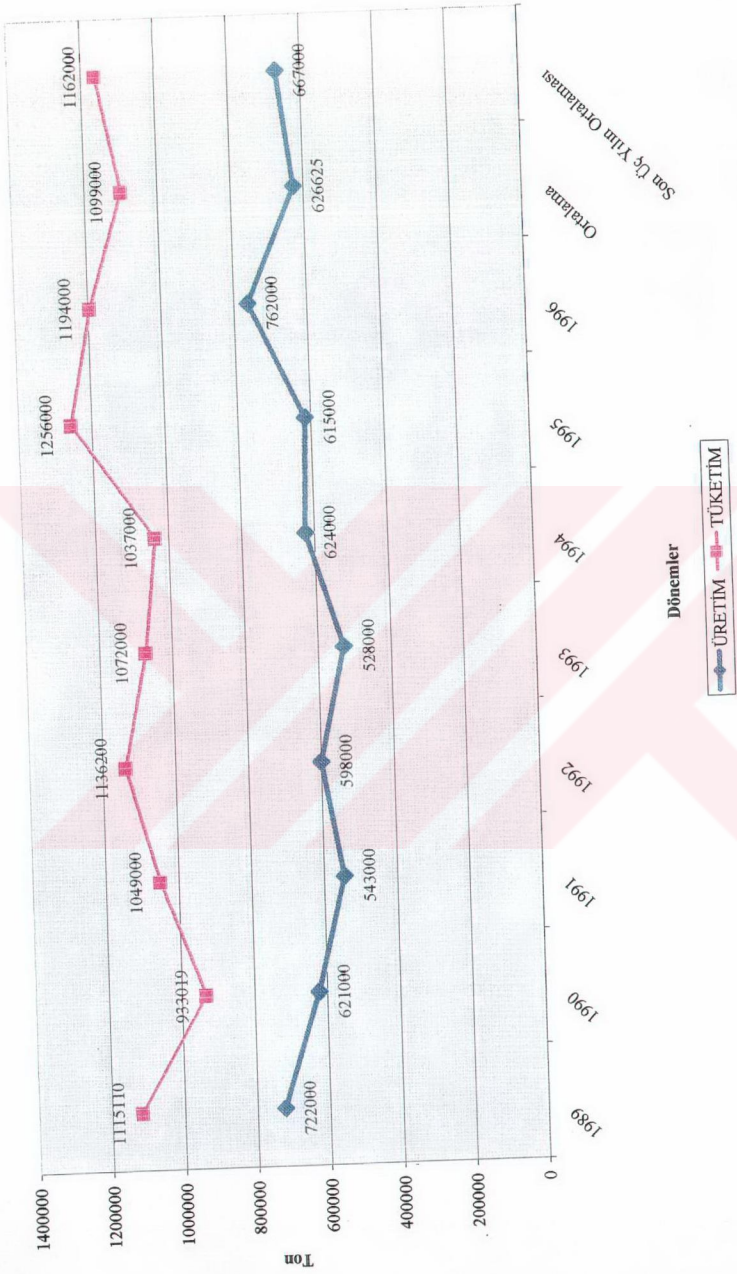
Yıllar	Ayçiçeği yağı	Yurtiçinde tüketilen toplam içerisindeki %si	Pamuk yağı	Yurtiçinde tüketilen toplam içerisindeki %si	Mısırozü yağı	Yurtiçinde tüketilen toplam içerisindeki %si	Soya yağı	Yurtiçinde tüketilen toplam içerisindeki %si	Palm ve palm çekirdeği yağı	Yurtiçinde tüketilen toplam içerisindeki %si	Kolza yağı	Yurtiçinde tüketilen toplam içerisindeki %si	Zeytinyağı	Yurtiçinde tüketilen toplam içerisindeki %si	Toplam	Margarin olarak dış satım	Toplam içerisindeki %si	Yurtiçinde tüketilen toplam bitkisel yağ	Endeks
1989	639000	57.3	151000	13.5	108	0.0	196000	17.5	159000	14.2	2	0.0	50000	4.4	1195110	80000	6.6	1115110	100.0
1990	451000	48.3	165000	17.6	2000	0.2	150000	16.0	200000	21.4	19	0.0	55000	5.8	1023019	90000	8.7	933019	83.6
1991	542000	51.6	149000	14.2	8000	0.7	140000	13.3	225000	21.4	38000	3.6	50000	4.7	1152000	103000	8.9	1049000	91.3
1992	671000	59.0	145000	12.7	200	0.0	182000	16.0	175000	15.4	26000	2.2	50000	4.4	1249200	113000	9.0	1136200	101.8
1993	434000	40.4	162000	15.1	33000	3.0	242000	22.5	247000	23.0	3000	0.2	54000	5.0	1175000	103000	8.7	1072000	96.1
1994	529000	51.0	167000	16.1	12000	1.1	151000	14.5	230000	22.1	0.0	0.0	55000	5.3	1144000	107000	9.3	1037000	92.9
1995	689000	54.8	198000	15.7	23000	1.8	180000	14.3	241000	19.1	13000	1.0	54000	4.2	1398000	142000	10.1	1256000	112.6
1996	690000	57.7	190000	15.9	35000	2.7	130000	10.8	210000	17.5	15000	1.2	55000	4.6	1325000	131000	9.8	1194000	107.0
1990-96 ORT*	572286	51.8	168000	15.3	16171	1.3	167800	15.3	218286	19.9	13571	1.1	53286	4.8	1209460	112714	9.2	1096746	97.9

Tüketim = Üretim + dış alım (Yağ ve tohum karşılığı yağ) – dış satım

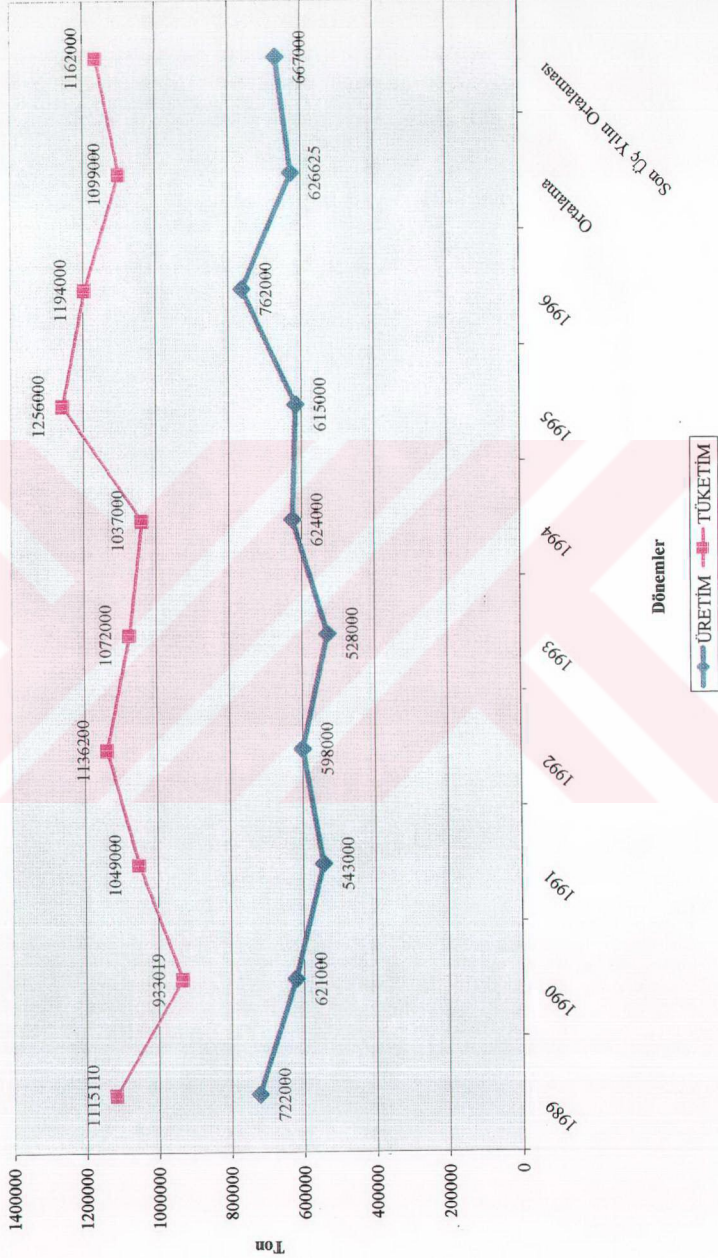
*Ayçiçeği yağı, pamuk yağı, palm yağı ve soya yağlarının birbirlerine yakın oranlarda dış satıma konu olan margarinin yapımında kullanıldığı varsayımından hareketle,yurt içi bitkisel yağ üretiminin ortalama (1990-96) ayçiçeği yağı için %49, palm yağı için %17, soya yağı için %13, pamuk yağı için %13, zeytinyağı için %4.8, mısırozü yağı için %1.3, kolza yağı için 1.1 olduğu kabul edilebilir.

Çizelge 5.4. Türkiye'nin yıllara göre bitkisel yağ üretimi ve tüketimi (ton,1989-1996) (Anonim 1997/i, Anonim 1997/r)

YILLAR	ÜRETİM	ENDEKS	TÜKETİM	ENDEKS	YAĞ AÇIĞI	ENDEKS	ÜRETİMİN TÜKETİMİ KARŞILAMA % Sİ
1989	722000	100.0	1115110	100.0	393110	100.0	64.7
1990	621000	86.0	933019	83.6	312019	79.3	66.5
1991	543000	75.0	1049000	94.0	506000	128.7	51.7
1992	598000	82.8	1136200	101.8	538200	136.9	52.6
1993	528000	73.1	1072000	96.1	544000	138.3	49.2
1994	624000	86.4	1037000	92.9	413000	105.0	60.1
1995	615000	85.1	1256000	112.6	641000	163.0	48.9
1996	762000	105.1	1194000	107.0	432000	109.8	63.8
ORTALAMA	626625	86.7	1099000	98.5	472375	120.1	57.0
SON ÜÇ YILIN ORTALAMASI	667000	92.3	1162000	104.2	495000	125.9	57.4

Şekil 5.1 Türkiye'nin yıllara göre bitkisel yağ üretimi ve tüketimi (1989-96) (Anonim 1997/İ. Anonim 1997/İ)

Şekil 5.1 Türkiye'nin yıllara göre bitkisel yağ üretimi ve tüketimi (1989-96) (Anonim 1997/İ, Anonim 1997/r)

5.3. Türkiye'de Bitkisel Yağ Destekleme Politikası

Tarım ürünlerinin desteklenmesi kapsamında, yağlı tohumlar da desteklemeye tabi olmuşlardır. Destekleme, ilan edilen fiyattan alım garantisi şeklinde uygulanmıştır. Bu uygulamayla üreticinin geliri ve yağlı tohumların üretiminin artırılması amaçlanmıştır. Ayrıca gümrük vergileri de kullanılarak düşük dünya fiyatlarından (iç piyasa fiyatlarından daha ucuz) yağlı tohum, ham ve rafine bitkisel yağların ülkeye girişi önlenmektedir. 1969 yılından başlayarak 1994 yılına kadar, yağlık ayçiçeği tohumu, özellikle üreticinin korunması, yemeklik bitkisel yağ fiyatlarında istikrar ve yağ açığının kapatılabilmesi için devlet adına satın alınmıştır. Bu amaçla Karadeniz Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Karadenizbirlik) ve Trakya Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Trakyabirlik) görevlendirilmiştir. Diğer yağlı tohumlu bitkiler olan soya ve yarfıstığı alımları da devlet adına Çukurova Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Çukobirlik) ile Tariş tarafından 1994 yılına kadar yapılmıştır.

Gümrük vergileri rafine ayçiçeği yağının ülkeye girişini engellemek amacıyla %50, ham ayçiçeği yağında %38.8, yağlık ayçiçeği tohumunda da %29 uygulanmaktadır. Bu oran ham soya yağı, pamuk yağı ve palm yağında %12 soya fasulyesi hariç(%0) diğer yağlı tohumlarda %4'dür (Çizelge 5.5). Zeytinyağı dış alımında uygulanan gümrük vergisi oranı da %37 dir (R.G.09.01.1998).

Zeytinyağı dış satımının çoğunluğu dökme olarak gerçekleştirilmektedir (1996 yılında dış satımın %59.0'u, 1997 yılında dış satımın %56.6'sı, Çizelge 6.12, Çizelge 6.13). 1993 yılının sekizinci ayından itibaren zeytinyağı dış satımında ton başına 150 dolar teşvik uygulaması başlatılmıştır. Bu uygulamaya 1994 yılında devam edilmiştir. 1995 ve 1996 yıllarında zeytinyağı dış satımına teşvik uygulanmamıştır. İki kg.'dan az kutulu dış satım için 1997 yılında 110 Dolar/ton teşvik başlatılmıştır. 1998 yılında 18 kg.'dan küçük kutulu dış satıma, kamu giderlerinden mahsup edilmek üzere 96 dolar/ton teşvik uygulaması başlatılmıştır. Teşviklerin genel amacı dökme ve varilli zeytinyağı dış satımı yerine kutulu dış satımı arttırmaktadır. Türkiye bu amaçla vereceği dış satım teşviklerini GATT anlaşmasının yükümlülüklerine göre belirlemek zorunluluğundadır.

Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmasına dayanan yükümlülüğümüz gereği 1998 yılında teşvik miktarı 96 dolar/ ton olarak belirlenmiştir. Zeytin yağı üretiminin teşvik edilmesi amacıyla 1998/99 döneminde, 1 kg zeytin yağı üretimine 40 cent prim uygulaması başlatılmıştır (R.G. 02.02.1999).

Bu uygulamalarla Türkiye’de bitkisel yağ fiyat politikalarının oluşturulduğundan söz edilememektedir. Çünkü, uygulamalarda süreklilik yoktur. Zeytinyağı ve yağlı tohumlar bazı yıllar destekleme alımına tabi olmuş, bazı yıllarda ise bu uygulama terkedilmiştir. Çizelge 5.6’ dan izlendiği gibi zeytinyağı, ayçiçeği, pamuk, soya, kolza 1994 yılından itibaren “desteklemeye tabi ürünler” kapsamında çıkartılmıştır. Halen destekleme alımı kapsamında olan haşhaş ve mısır bitkisel yağ elde etmek amacıyla yetiştirilmemektedir. Pamuk ise lifi için yetiştiriliyor olmasını karşın son yıllarda 200 000 ton’a yakın yağ üretimiyle bitkisel yağ üretiminde önemli bir yer oluşturmaktadır. Yağlı tohum alım fiyatları 1994 yılından itibaren Birliklerce belirlenmektedir. Ancak bu belirleme Kamu Kuruluşlarının, özellikle de Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın görüşleri ve önerileri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Birliklere yağlı tohum alımları için Ziraat Bankası kanalıyla (piyasa faiz oranının altında % 50 basit faizle kredi verilmektedir. Bu amaçla 1996 yılında yaklaşık 4.6 trilyon TL.,1997 yılında yaklaşık 28 trilyon TL kredi kullanılmıştır. Yağlı tohum alımları destekleme kapsamında çıkartılmış olmasına karşın, devletçe dolaylı olarak Birlikler kanalıyla desteklenmekte ve bu ödemelerin yükü Hazine’ce karşılanmaktadır (Aksoy 1996, Anonim 1997/a, Anonim 1997/m) (R.G. 30.06.1998).

Çizelge 5.5. Dış alımda uygulanan gümrük vergi oranları (01.07.1997) (Anonim 1997/m)

MADDE ADLARI	GÜMRÜK VERGİ ORANI (%)
SOYA FASÜLYESİ (TOHUMLUK VE TOHUMLUK OLMAYAN)	0
AYÇİÇEĞİ (TOHUMLUK)	0
AYÇİÇEĞİ (TOHUMLUK OLMAYAN)	29
DİĞER YAĞLI TOHURLAR	4
HAM SOYA YAĞI(GIDA AMAÇLI)	12
HAM SOYA YAĞI(DİĞER AMAÇLI)	23
PALM YAĞI VE FRAKSİYONLARI	12
HAM AYÇİÇEĞİ YAĞI	38.8
RAFİNE AYÇİÇEĞİ YAĞI	50
HAM PAMUK YAĞI	12

Yağlık ayçiçeği tohumu dış alımı yapıldığında (Teşvik Belgesi kapsamında) 2.5 kg. için 1 kg. ham yağ veya rafine yağ,ham yağ dış alımında 1 kg. ham yağ karşılığı 1 kg rafine yağ dış satımı en geç altı ay içerisinde gerçekleştirilebiliyorsa, gümrük vergisi ödemedir (harç ve sair vergiler hariç) dış alım yapılabilir.

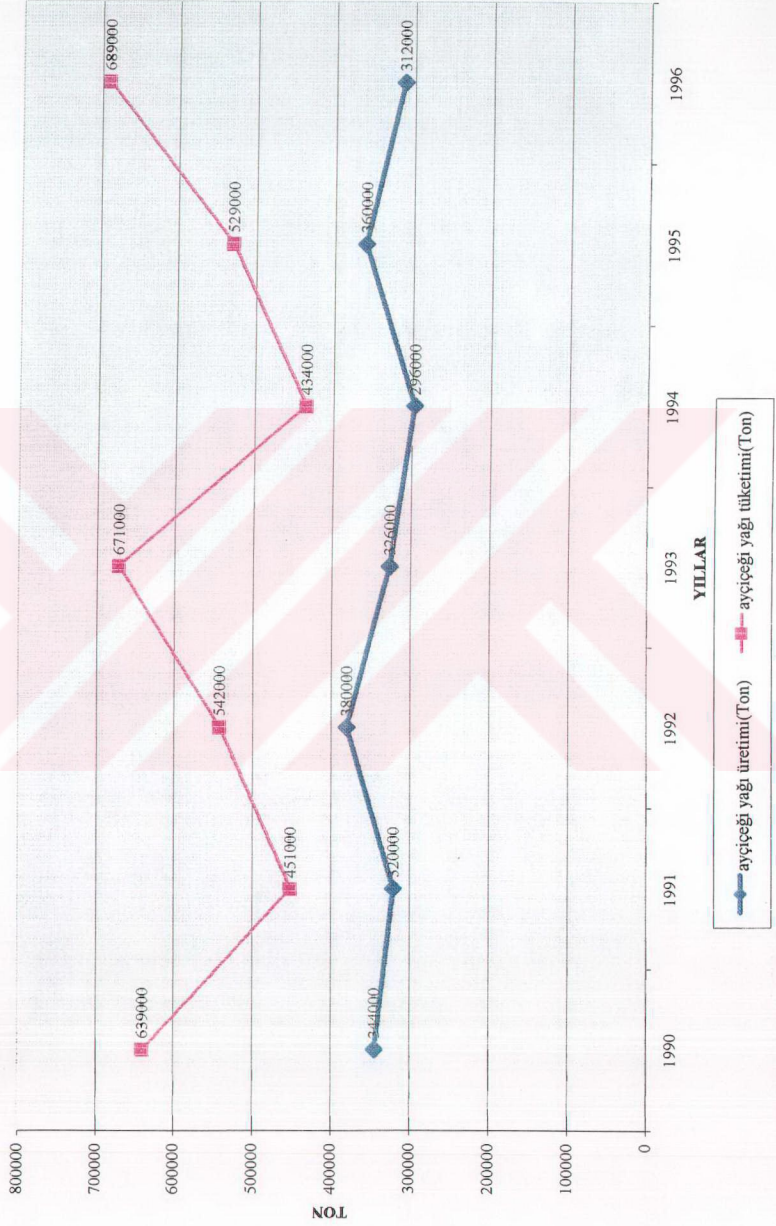
Çizelge 5.6. Desteklemeye tabi ürünler (1980-98) (Anonim 1997/o)

ÜRÜNLER	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
ZEYTİNYAĞI	X		X				X					X	X	X					
AYÇİÇEĞİ	X	X	X	X	X	X	X	X		X		X	X	X					
PAMUK	X	X	X	X	X	X	X	X				X	X						
SOYA	X	X	X	X	X	X	X	X				X	X	X					
KOLZA (KANOLA)									X			X							
MISIR	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
HAŞHAŞ KAP.	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
YERFİSTİĞİ	X	X	X	X								X	X	X					

X:Destekleme

5.4. Türkiye'nin Bitkisel Yağ Dış Ticareti

Bitkisel yağlar, tüketim malları kapsamına girmekte ve gıda endüstrisi içerisinde incelenmektedir.

Şekil 6.2. Yıllara göre Türkiye'nin ayçiçeği yağı üretimi ve tüketimi (Anonim 1997/i, Anonim 1997/r)

Çizelge 5.7. Türkiye'nin bitkisel yağ mamulleri endüstrisinin gıda endüstrisi ve toplam dış ticaret içerisindeki payı (Anonim 1997/İ) Milyar TL.,1994 Fiyatlarıyla

YILLAR	DİŞ SATIM	GIDA ENDÜSTRİSİ DİŞ SATIMI	DİŞ SATIM İÇERİSİNDE GIDA ENDÜSTRİSİ DİŞ SATIMI PAYI (%)	BITKİSEL YAĞ VE MAMULLERİ DİŞ SATIMI	GIDA ENDÜSTRİSİ DİŞ SATIMI İÇERİSİNDE BITKİSEL YAĞ VE MAMULLERİ DİŞ SATIMI PAYI (%)	TOPLAM DİŞ SATIM İÇERİSİNDE BITKİSEL YAĞ VE MAMULLERİ DİŞ SATIMI PAYI (%)	DİŞ ALIM	GIDA ENDÜSTRİSİ DİŞ ALIMI	DİŞ ALIM İÇERİSİNDE GIDA ENDÜSTRİSİ DİŞ ALIMI PAYI (%)	BITKİSEL YAĞ VE MAMULLERİ DİŞ ALIMI	GIDA ENDÜSTRİSİ DİŞ ALIMI İÇERİSİNDE BITKİSEL YAĞ VE MAMULLERİ DİŞ ALIMI PAYI (%)	TOPLAM DİŞ ALIM İÇERİSİNDE BITKİSEL YAĞ VE MAMULLERİ DİŞ ALIMI PAYI (%)
1996	165630	85072	15.0	12562*	14.7	2.2	908084	43760	4.8	17525*	40.0	1.9
1997	778214*	110318*	14.1	16208*	14.6	2.0	1269836*	56533*	4.4	19209*	33.9	1.5

*Tahmin

Bitkisel yağ ve mamulleri kapsamında, zeytinyağı, prina yağı, bitkisel ham yağlar, rafine bitkisel yağlar, margarin, yağlı tohum küspeleri ve bunlarla ilgili diğer ürünler yer almaktadır.

5.4.2.Bitkisel yağ dış ticareti

Çizelge 5.8. Türkiye'nin bitkisel yağ dış ticareti (1996)

BİTKİSEL YAĞLAR	DIŞ SATIM		DIŞ ALIM		FARK	
	MİKTAR (Ton)	DEGER (000 Dolar)	MİKTAR* (Ton)	DEGER (000 Dolar)	MİKTAR (Ton)	DEGER (000 Dolar)
AYÇİÇEĞİ (ham yağ+tohum karşılığı yağ)	70192	68476	447695	294092	-377503	-225616
ZEYTİNYAĞI	19792	71990	---	---	+19792	+71990
MİSİRÖZÜ(ham+rafine)	55297	60561	89991	60578	-34694	-17
PALM(ham+rafine)	---	---	174777	101832	-174777	-101832
PALM ÇEK. YAĞI(ham+rafine)	---	---	35339	30520	-35339	-30520
SOYA YAĞI (ham yağ+tohum karşılığı yağ)	404	459	133691	108457	-133287	-107989
PAMUK YAĞI(ham+rafine)	10238	5818	1	3	+10237	+5815
HİNDİSTAN CEVİZİ YAĞI	168	128	13565	11256	-13397	-11128
TOPLAM	156091	207432	895059	606738	-738968	-399306

*Tohum dış alımı yağa çevrilerek yağ miktarına eklenmiştir. Değer hesaplamalarında yağ fiyatlarıyla tohum fiyatları toplanmıştır.

Türkiye gerçekleştirdiği bitkisel yağ dış ticareti sonucu; 1996 yılında yaklaşık 900 000 ton bitkisel yağ (yağ ve tohum karşılığı yağ) dış alımı yapmış, 156 000 ton da dış satım gerçekleştirmiştir (Çizelge 5.8.). Dış alımın tamamına yakını tohum ve ham bitkisel yağ, dış satımımız ise rafine bitkisel yağ şeklindedir. Çizelge'de yer almayan margarin dış satımımız 1996 yılı için 131 000 ton'dur. Margarin dış satımı sonucu 123 milyon dolar döviz girdisi sağlanmıştır (Anonim 1997/c).

Türkiye gerçekleştirdiği bitkisel yağ dış ticareti sonucu yaklaşık 400 milyon Dolar döviz kaybına uğramaktadır. Yılda yaklaşık 125 milyon Dolar'ın margarin dış satımı ile geriye döndüğü göz önüne alınca; Türkiye'nin bitkisel yağ dış ticaretinden döviz kaybının 275 milyon Dolar civarında olduğu görülmektedir.

6.DÜNYA ve TÜRKİYE EKONOMİSİ ve TARIMI AÇISINDAN ÖNEM TAŞIYAN SEÇİLMİŞ BAZI BİTKİSEL YAĞLARIN ÜRETİM, TÜKETİM ve DIŞ TİCARETİ

6.1.Zeytinyağı

Zeytinyağı:Akdeniz ülkelerinin kendine özgü bitkileri arasında yer alan zeytin ağacının (*Olea europaea sativa* Hoffm. et Link) meyvesi olan zeytinden elde edilen bir yağdır. Solvent kullanarak ekstrakte edilen veya reesterifikasyon (natürel trigliserid yapı değiştirme) işlemi görmüş yağlar ve her cins yağlarla karışımı bu tanımın dışındadır.

Çeşnili zeytinyağı :Tat ve koku dışında diğer özellikleri natürel zeytin yağı gibi olan; içerisine sadece baharatlar, meyve ve sebzeler veya bunların doğal aroma maddeleri katılarak çeşnilendirilen zeytinyağıdır.

Prina yağı : Prinanın(zeytin küspesi) solventle ekstraksiyonu sonucu elde edilen, natürel trigliserid yapısı değiştirilmemiş, diğer yağlar ve karışımlarıyla karıştırılmamış yağlardır. Prina yağı hiçbir koşulda zeytinyağı olarak adlandırılmaz.

Zeytinyağları;

- Natürel zeytinyağı
- Rafine zeytinyağı
- Riviera zeytinyağı
- Rafine prina yağı
- Karma prina yağı olarak çeşitlendirilmiştir.

Natürel zeytinyağı : Zeytinden doğal niteliklerde değişikliğe neden olmayacak bir ısı ortamında, sadece yıkama , sızdırma , santrifuj ve filtrasyon işlemleri gibi mekanik veya fiziksel işlemler uygulanarak elde edilen, berrak, yeşilden sarıya değişebilen renkte, kendine özgü tat ve kokuda olan doğal halinde gıda olarak tüketilebilen yağlardır. Natürel zeytinyağı içerdiği serbest yağ asidi miktarına göre; Ekstra Natürel Sızma Zeytinyağı (yağ asidi oleik asit cinsinden 100 gramda 1.0 gramdan fazla olmayan),

Natürel Birinci Zeytinyağı (yağ asidi oleik asit cinsinden 100 gramda 2.0 gramdan fazla olmayan), Natürel ikinci Zeytinyağı (yağ asidi oleik asit cinsinden 100 gramda 3.3 gram dan fazla olmayan) olmak üzere üç çeşittir.

Rafine zeytinyağı : Zeytin ham yağının doğal trigliserid yapısında değişiklik yapılmadan rafine edilmesiyle elde edilir. Serbest yağ asidi oleik asit cinsinden 100 gramda 0.3 gramdan fazla olmamalıdır.

Riviera zeytinyağı: Rafine zeytinyağı ile natürel zeytin yağının karışımından oluşan yağlardır. Serbest yağ asidi oleik asit cinsinden 100 gramda 1.5 gramdan fazla olmamalıdır.

Rafine prina yağı : Ham prina yağının doğal trigliserid yapısında değişiklik yapılmadan rafine edilmeleriyle elde edilen yağdır. Prina yağı olduğu gibi veya natürel zeytinyağlarıyla karıştırılarak tüketime sunulabilir. Serbest yağ asitliği oleik asit cinsinden 100 gramda 0.3 gramdan fazla olmamalıdır.

Karma prina yağı : Natürel zeytinyağları ile yemeklik rafine prina yağı karışımından oluşan bir yağdır. Serbest yağ asidi oleik asit cinsinden 100 gramda 1.5 gramdan fazla olmamalıdır.

Zeytinyağı içerisinde kullanılabilecek katkı maddeleri rafine zeytinyağı için verilen değerlere uygun olmalıdır. Natürel zeytinyağlarına hiçbir gıda katkı maddesi ilave edilemez.

Yukarıda tanımlamaları yapılan zeytinyağı çeşitlerinin tüketime sunulabilmesi için Türk Gıda Kodeksi'nde belirtilmiş olan katkı maddeleri, kalite ve saflık kriterleri hijyen, ambalaj etiketleme, taşıma, depolama, tescil vb gibi kıstaslara uygun olması gerekmektedir (R. G. 25.04.1998).

6.1.1.Dünyada zeytinyağı üretimi

Akdeniz bitkisi olan zeytinin anavatanının Anadolu olduğu ve buradan dünyaya yayıldığı bir çok araştırmacı tarafından kabul edilmiştir. Dünyada 9.1 milyon hektar arazide zeytin üretilmekte olup bu alanlar üzerinde 810 milyon zeytin ağacı bulunmaktadır. Üretim kapasitesinin %97'si Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerde, % 3'ü ise Arjantin, Meksika, Şili, ABD, Avustralya ve diğer ülkelerde bulunmaktadır. Zeytin ağacının meyvesinden yemeklik ve yağ elde etmede yararlanılır. Zeytinin yan ürünü olan prinası yakacak ve gübre olarak kullanılmakta, genç yetiştirme amacıyla yapılan kesimlerden de mobilyacılıkta yararlanılmaktadır. Zeytin ağaçları peyzaj alanlarında süs ağacı olarak kullanıldığı gibi budama artığı sürgün ve yaprakları hayvanlara yedirilebilmektedir (Anonim 1992/c, Sarısaçlı 1995).

Zeytin ve zeytinyağı üretiminin yıllara göre farklılık göstermesinin nedeni,zeytin ağaçlarının bir yıl ürün verip diğer yıl çok az veya hiç ürün vermemesidir.

İspanya, İtalya, Yunanistan , Fas, Tunus, Suriye, Cezayir ve Türkiye dünyanın önemli zeytinyağı üreticisi ülkelerdir. AB, 1995/96 dönemi itibarıyla 1232 000 ton üretimiyle dünya üretiminde %81'lik paya sahip olmuştur. Aynı dönemde,Suriye ikinci,Tunus üçüncü,Türkiye dördüncü sırada dünya zeytinyağı üretiminde paya sahip olmuştur. Zeytinyağı üreticisi ülkelerden AB peryodisite'nin üretime etkisini son yıllarda en aza indirmiş, Tunus,Suriye ve Türkiye'de ise peryodisite üretimi sınırlandırıcı etken olarak karşımıza çıkmaktadır. AB ve ülkemizdeki yüksek rekolte 1994/95 döneminde dünya toplam üretiminin artmasında etkili olmuştur. Dünyadaki toplam zeytinyağı üretimi 1.4 milyon ton ile 2.4 milyon ton arasında değişmektedir. 1986-96 yılları arasında dünya yıllık zeytinyağı üretimi ortalama 1.7 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Zeytinyağı üretimi 1996/97 döneminde 2.4 milyon ton olmuş, 1997/1998 döneminde 2.1 milyon ton olacağı tahmin edilmektedir (Çizelge 6.1.). Başka bir veriye göre ise 1996/97 döneminde üretim rekor düzeyde olup 2.6 milyon ton'dur. Aynı kaynağa göre 1997/98 döneminde üretimin 2.4 milyon ton olması tahmin edilmektedir (Ege İhracatçılar Birliği 1998).

Çizelge 6.1. Dönemler ve ülkelere göre dünya zeytinyağı üretimi (000 ton) (Anonim 1996/e, Anonim 1998/a)

ÜLKELER	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98
AB	1347.3	1106.7	1792.2	1080.1	1464.6	993.7	1718.8	1391.7	1257.3	1383.2	1232.2	1662	1822
TUNUS	105.0	120.0	95.0	58.0	130.0	175.0	250.0	120.0	235.0	100.0	70.0	270.0	90.0
SURİYE	35.3	72.5	32.0	90.0	30.0	83.0	42.0	86.0	65.0	90.0	76.0	125.0	50.0
FAS	40.0	35.0	38.0	30.0	65.0	36.0	50.0	38.0	40.0	45.0	40.0	80.0	50.0
TÜRKİYE	70.0	120.0	55.0	90.0	35.0	80.0	60.0	56.0	48.0	160.0	45.0	230.0	40.0
DiĞER	70.9	81.5	67.0	94.0	68.0	85.0	85.0	120.0	73.5	81.0	85.0	76.0	48.0
TOPLAM	1668.5	1535.7	2016.2	1442.1	1792.6	1452.7	2205.8	1811.7	1718.8	1859.2	1548.2	2443	2100

Çizelge 6.2. Dünya ülkeleri zeytinyağı genel durumu (1996/1997, 000 ton) (Anonim 1997/g)

Ülkeler	Başlangıç stoku	Üretim	Dış alım	Tüketim	Dış satım	Devir stoku
Cezayir	3.0	30.0	0.0	24.0	0.0	9.0
Arjantin	0.5	4.0	0.0	3.0	0.0	0.5
Kıbrıs Rum K	0.5	3.0	0.0	3.0	0.0	0.5
AB	493.3	1566.2	109.0	1399.0	439.5	330.0
İsrail	0.5	5.5	3.0	7.5	0.5	1.0
Ürdün	4.0	4.0	4.0	7.0	1.0	4.0
Lübnan	0.5	6.5	3.5	9.0	1.0	0.5
Fas	0.0	80.0	0.0	30.0	40.0	10.0
Filistin	2.5	4.0	0.0	2.0	2.0	2.5
Suriye	11.0	100.0	0.0	72.0	13.0	26.0
Tunus	1.0	250.0	0.0	60.0	140.0	51.0
Türkiye	15.0	190.0	0.0	85.0	60.0	60.0
Yugoslavya	0.0	0.5	0.0	0.5	0.0	0.0
TOPLAM	531.8	2243.7	120.5	1702.0	699.5	494.5
Libya	0.0	10.0	1.0	10.0	0.0	1.0
Mısır	0.0	1.0	1.0	1.5	0.5	0.0
Avustralya	0.0	0.0	20.0	20.0	0.0	0.0
Brezilya	0.0	0.0	14.0	14.0	0.0	0.0
İran	0.0	1.5	2.0	3.5	0.0	0.0
Meksika	0.0	2.5	1.0	3.5	0.0	0.0
A.B.D.	2.0	1.0	135.0	123.0	10.0	5.0
Diğerleri	0.5	1.3	0.5	1.8	0.0	0.5
TOPLAM	2.5	17.3	174.5	177.3	10.5	6.5
S. Arabistan	0.0	0.0	5.0	5.0	0.0	0.0
Kanada	0.0	0.0	17.0	17.0	0.0	0.0
Japonya	0.0	0.0	22.0	22.0	0.0	0.0
Rusya Fed.	0.0	0.0	5.0	5.0	0.0	0.0
İsveç	0.0	0.0	4.0	4.0	0.0	0.0
Diğerleri	0.0	0.0	30.0	30.0	0.0	0.0
TOPLAM	0.0	0.0	83.0	83.0	0.0	0.0
G.TOPLAM	534.3	2261.0	378	1962.3	710	501

Çizelge 6.1'le çizelge 6.2'deki 1996/97 dünya zeytinyağı üretimi miktarının aynı olmamasının nedeni, yararlanılan kaynakların farklı olmasındandır.

Çizelge 6.3. AB zeytinyağı genel durumu (1996/1997 - 000 ton) (Anonim 1997/g)

Ülkeler	Başlangıç stoku	Üretim	Dış alım	Tüketim	Dış satım	Devir stoku
İspanya	50.0	850.0	45.0	450.0	200.0	295.0
Fransa	---	2.2	0.5	44.5	1.0	---
Yunanistan	15.0	320.0	-	200.0	100.0	35.0
İtalya	---	350.0	60.0	600.0	130.0	---
Portekiz	---	44.0	3.5	58.0	8.0	---
Diğerleri	---	---	---	46.5	0.5	---
TOPLAM	493.3	1566.2	109.0	1399.0	439.5	330.0

6.1.2. Dünyada zeytinyağı tüketimi

Dünya tüketimi 1.7 milyon ton ile 1.9 milyon ton arasında değişmektedir. Tüketimdeki dalgalanmalar üretimdeki dalgalanmalara göre yumuşak olmaktadır. Bunun nedeni için ise zeytinyağı kullanma alışkanlığının zor değiştiği söylenebilir. Dünya zeytinyağı tüketimi 1986-96 yılları arasında ortalama 1.8 milyon ton olarak gerçekleşmiştir(Çizelge 6.4). Dünya tüketiminin üretimi aşan kısmı var yıllardaki üretim fazlasıyla karşılanmaktadır.1996/97 sezonundan 1997/98 dönemine devreden dünya zeytinyağı stoku 501 bin ton'dur. Dünya stokunda en büyük pay 330 bin tonla (dünya stokunun %66'sı ,aynı dönemde Türkiye'nin dünya stokundaki payı %12'dir) AB'ye aittir (Çizelge 6.2.). Dünya üretimi artışına paralel olarak 1997 yılı tüketimi 2 milyon ton'a yükselmiştir.1998 yılında da 2.1 milyon ton olacağı tahmin edilmektedir (Anonim 1998/a , Ege İhracatçılar Birliği 1998).

6.1.3. Dünyada zeytinyağı ticareti

Zeytinyağının genelde üretici ülkelerde tüketilmesi nedeniyle dış satımcı ülke sayısı çok azdır. Türkiye, Tunus, Suriye gibi ülkelerde dış satım, ülke içi zeytinyağı tüketimlerinin az olmasından kaynaklanmaktadır. Esas geleneksel dış satıcı ülkeler İtalya, İspanya ve Yunanistan'dır. AB en büyük dışsatımcı olduğu kadar en büyük dış alımcıdır (Çizelge 6.5). Çoğunlukla İspanya ve İtalya dış satımcı ülkelere rafine zeytinyağı dış alımı yapıp dünya piyasalarının istediği kutulama normlarına uygun şekilde kendi markalarıyla satış yapmaktadırlar. Bu ülkeler AB'nin bu alanda sağladığı yüksek

paketleme yardımından da yararlanmaktadır (Anonim 1996/e). AB üyesi ülkelerden İngiltere, Almanya, Benelüks ülkeleri ve kısmen Fransa net dış alımcı iken İtalya, İspanya ve Yunanistan hem üretici hem dış satımcı konumundadır.

AB en büyük dış satımcı konumunda olup, 1997 yılında dünya dış satımının % 61.9'unu gerçekleştirmiştir (İspanya %28.1, İtalya %18.3, Yunanistan %14.0, Portekiz %1.2). Dış alımcı ülkeler AB'den sonra ABD, Avustralya, Kanada, Brezilya, Japonya ve İsviçre'dir (Çizelge 6.2, Anonim 1997/g). Dünya dış satımı 1997 yılında 436 milyon ton olmuş, 1998 yılında 406 milyon ton olacağı tahmin edilmektedir (Ege İhracatçılar Birliği 1998).

6.1.4.Türkiye'de zeytinyağı endüstrisi ve üretim teknolojisi

Bitkisel yağ ve mamulleri endüstrisi, gıda endüstrisi içerisinde yer almaktadır. Zeytin ağacının meyvesi zeytin danesinin normal iriliğini aldığı ve yağ oranının en üst düzeyde olduğu dönemde hasat edilerek, fiziksel yöntemlerle yağın çıkarılması zeytinyağı sektörünü oluşturur. Zeytinyağı elde edilirken, yağ ile birlikte yan ürün olan pirina (küspe) da elde edilir. Sektör tarımsal bir ürün olan zeytin danesini işlediği için, tarıma dayalı bir teknolojik yapıya sahiptir(Anonim 1994/c).Zeytinyağı dışındaki bitkisel yağlar, yağlı tohumlardan elde edilirler. Zeytinyağı elde edilirken ise, bunlardan farklı olarak zeytinin çekirdeği ve meyvesi birlikte kullanılır ve zeytinyağının hammaddesini oluşturur.

Pirina, zeytinin sıkılması sonucunda arda kalan küspedir. Pirina'nın içerdiği yağ oranı yağ fabrikasının özelliklerine göre değişiyorsa da genellikle % 6-8 oranındadır. Bu yağ değişik tekniklerle pirinadan alınabilmektedir. Pirina yağı Türk Gıda Kodeksinde belirtilen niteliklere uyması koşuluyla tüketilebilmektedir. Pirina büyükbaş hayvan beslenmesinde kullanılabilen bir yem maddesidir. Fakat çok ucuz olduğu için genellikle üretildiği yerde ve yakınında yakacak olarak kullanılmakta bu nedenle hayvancılıkta yeterince değerlendirilememektedir.

Zeytinyağının elde edilmesi pres sistemine dayanmaktadır. Önceleri zeytinin ezilmesi ve sıcak su ile yağın alınması tekniği uygulanmıştır. Günümüzde yüksek basınç altında

işleyebilen hidrolik presler kullanılmakla birlikte, zeytinyağı üreten ülkelerde ve Türkiye’de klasik hidrolik preslerin yerini separatörlü kontinü sistemler almıştır.

Zeytin toplama zamanı yağ verimini doğrudan etkilediği için zamanın çok iyi belirlenmesi ve hasadın daneyi ve ağacı zedelemeyen yapılması gerekmektedir. Ülkemizde hasatta sırık kullanma çok yaygın bir yöntemdir. Ancak bu yöntem taze filizlerin kırılmasına bir sonraki yıl da verimin daha da düşmesine ayrıca danenin bozulmasına neden olmaktadır. Zeytin yağının hammaddesi olan zeytinin bozulması yağ kalitesini düşürmektedir. Dünyanın önemli zeytin yağı üreticisi ülkelerden İtalya ve İspanya’da mekanik hasat makinaları kullanılıyorsa da her çeşit zeytinin hasadında kullanılabilecek bir makine halen yapılamamıştır. Çok masraflı olmasına karşın elle toplama yöntemi en uygun yöntem olarak kabul edilmektedir.

Zeytinyağı Sektöründe Kurulu Kapasite ve Kapasite Kullanımı: Türkiye’de bulunan zeytin işleme tesisleri hukuki şekilleri bakımından; özel işletmeler, kooperatifler ve vakıf işletmeleri olarak üç grup altında faaliyet göstermektedirler. Bu işletmelerin %74.42’si özel sektör kuruluşu (%51.16 ‘sı tek kişilik işletme, %23.26’sı şirket), %20.93’ü kooperatif ve %4.65’i ise vakıftır(Anonim 1994/c). Türkiye’de 1992 yılı itibarıyla, 1130’u hidrolik pres, 465’i süper pres, 54’ü kontinü sistemle çalışan toplam 1167 adet zeytinyağı fabrikası bulunmaktadır. Bu fabrikalar bir fabrika döneminde 1222 200 ton zeytin işleme ve 244 440 ton zeytinyağı üretme kapasitesine sahiptir. Kapasite kullanım oranı 1992 yılında %34.7 olarak gerçekleşmiştir(Anonim 1994/c). 1994/95 döneminde 160 000 ton zeytinyağı üretimi gerçekleşmiş olup kurulu kapasitenin %66’sı kullanılmıştır. 1996/97 döneminde gerçekleşen 240 000 ton’luk zeytinyağı üretimiyle de bu kullanım oranı %100’e yaklaşmıştır. Ancak 1996/97 döneminde ulaşılan üretim miktarı şimdiye kadar gerçekleşmemiş bir üretim miktarıdır. Türkiye’nin yıllık ortalama üretimi 100 000 ton olarak düşünülünce , ortalama kapasite kullanım oranının %41 olduğu görülmektedir. Kapasite kullanımını ürün bol olduğu yıllarda 90 işgünü, az olduğu yıllarda 30 işgünüdür. Zeytinyağı sektöründe çalışanların büyük çoğunluğu geçici işçidir. Sürekli çalışanlar eğitilmiş ve deneyimli bireyler olup, büyük işletmelerde, rafine ve ambalaj kuruluşlarındadır.

Çizelge 6.4. Ülkelere göre dünya zeytinyağı tüketimi (000 ton) (Anonim 1996 / e)

ÜLKE	1985 / 86	1986 / 87	1987 / 88	1988 / 89	1989 / 90	1990 / 91	1991 / 92	1992 / 93	1993 / 94	1994 / 95	1995 / 96
AB	1289,0	1323,9	1380,7	1306,5	1305,7	1214,5	1356,8	1382,6	1361,5	1360,5	1312,6
TUNUS	50,3	59,0	52,0	32,0	32,0	54,5	60,0	60,0	56,0	46,0	40,0
TÜRKİYE	67,7	60,0	50,0	44,0	50,0	55,0	50,0	50,0	54,0	55,0	54,0
SURİYE	48,1	62,5	46,0	56,0	61,0	62,0	67,0	67,0	69,0	78,0	74,0
ABD	41,9	51,0	64,5	75,0	66,0	88,0	104,0	104,0	114,5	115,5	100,0
LIBYA	8,5	6,5	6,5	5,5	8,0	7,5	7,0	7,0	6,5	7,5	8,0
RUSYA	21,8	24,0	23,0	9,5	19,0	5,0	5,0	5,0	6,0	5,5	4,0
JAPONYA	2,0	2,5	3,0	4,0	3,0	4,0	5,0	5,0	6,5	8,5	8,5
AVUSTURALYA	6,6	7,0	7,0	11,5	9,0	13,5	16,0	16,0	16,5	19,0	15,5
BREZİLYA	13,3	8,0	10,0	13,5	13,0	11,0	11,0	11,0	12,0	12,0	12,0
DiĞER	185,7	178,0	186,0	155,0	202,0	149,0	211,0	189,5	187,0	178,0	157,0
TOPLAM	1734,9	1782,4	1828,7	1712,5	1768,7	1654,0	1892,8	1897,1	1889,5	1885,5	1785,6

Çizelge 6.5. Dünya zeytinyağı dış ticareti (000 ton) (Anonim 1996 / e)

ÜLKE	1985 / 86	1986 / 87	1987 / 88	1988 / 89	1989 / 90	1990 / 91	1991 / 92	1992 / 93	1993 / 94	1994 / 95	1995 / 96
AB	291,9	561,2	357,5	375,3	419,1	593,1	428,8	516,8	499,5	488,6	455,3
TUNUS	44,4	56,0	54,0	46,5	50,0	161,5	96,5	110,0	178,0	104,0	30,0
TÜRKİYE	17,2	34,0	35,0	35,0	2,5	10,0	10,5	5,5	9,0	55,0	30,0
DiĞER	6,9	6,0	8,0	9,0	32,5	19,5	22,5	21,0	8,5	28,5	30,5
TOPLAM	360,4	657,2	454,5	465,8	504,1	784,1	558,3	653,3	695,0	676,1	545,8

DIŞ ALIM

ÜLKE	1985 / 86	1986 / 87	1987 / 88	1988 / 89	1989 / 90	1990 / 91	1991 / 92	1992 / 93	1993 / 94	1994 / 95	1995 / 96
AB	236,8	469,6	269,4	285,5	334,8	574,4	408,8	423,3	506,0	486,3	410,4
ABD	42,0	51,0	64,5	65,0	72,0	90,0	87,5	108,5	111,5	121,5	100,0
AVUSTURALYA	6,5	7,0	7,0	8,0	11,5	13,5	12,5	17,0	16,0	19,0	15,0
KANADA	4,1	5,5	5,5	7,0	7,0	10,0	10,0	13,0	12,0	15,0	14,0
JAPONYA	2,0	2,5	3,0	3,0	4,0	4,0	4,5	5,0	6,5	8,5	8,5
DiĞER	144,2	98,0	126,0	106,5	66,5	64,5	96,5	72,5	76,5	76,0	59,5
TOPLAM	435,6	633,6	475,4	476,0	495,8	756,4	619,8	639,3	728,5	726,3	607,4

6.1.5.Türkiye'de zeytinyağı üretimi

Coğrafi olarak Akdeniz havzasının geleneksel ürünleri arasında yer alan zeytin, ülkemizde yetiştirilen en uzun geçmişe sahip kıymetli ürünlerimizden birisidir. Zeytinyağı günümüzden 8000 yıl önce Akdeniz havzasında yaşayan insanlarca bilinmekteydi (Karakuş 1993). Ülkemizde Ege bölgesi ağırlıklı olmak üzere 800 bin hektarlık zeytin alanı üzerinde 85-90 milyon zeytin ağacı vardır (dünyadaki zeytin ağaçlarının yaklaşık 1/10'u). Yıllık ortalama 900 bin-1 milyon ton zeytin üretimi söz konusudur. Üretilen zeytinin yaklaşık 2/3'ü yağa işlenmektedir. İstatistiklere göre Türkiye'de zeytincilik 400 000-500 000 ailenin geçimini sağlamaktadır (Sarısacılı 1995 , Anonim 1996/e, Ege İhracatçılar Birliği 1998).

1980'li yıllarda ülkemiz zeytinyağı üretimi 75000-80 000 ton düzeyinde iken zeytin ve dolayısıyla zeytinyağı üretimimiz 1990/91 döneminde yeniden hız kazanmış 1994/95 döneminde 160 000 ton'a ulaşmış ve 1996/97 döneminde de en yüksek düzeye ulaşarak 240 000 ton olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 6.7., Şekil 6.4.).

Ülkemizde yıllık ortalama zeytinyağı üretiminin son yıllarda 100 000 ton civarında olduğunu varsayarsak, ülkemizin dünya üretimindeki payı %5.5-6.0 olmaktadır. Oysa dünyadaki zeytin ağaçlarının %10'u ülkemizdedir. Bunun nedeni ülkemizdeki düşük zeytin verimidir. Ağaç başına zeytinyağı üretimi 1991-1995 yılları arasında İspanya'da 2.56 kg, İtalya'da 2.63 kg, Yunanistan'da 2.46 kg, Türkiye'de ise sadece 0.9 kg'dır. Adı geçen ülkelere göre ülkemiz ağaç başına zeytinyağı üretimi çok düşük düzeydedir(Anonim 1997/g).Ülkemizin tüketim payı ise dünya üretiminin %2.5-3.0' dür. Ülkemizde kişi başına yılda 0.8-1 kg arasında zeytinyağı tüketilmektedir. Gelişmiş AB ülkelerinde bu miktar çok daha fazladır (Örneğin, İspanya'da kişi başına yıllık tüketim 15-16 kg' dır).

6.1.6.Türkiye'de zeytinyağı tüketimi

1970'li yıllarda Türkiye'de kişi başına zeytinyağı tüketimi 2.5 kg civarında iken, zeytinyağının diğer bitkisel sıvı yağlarla rekabet edememesi ve tüketim alışkanlıklarının

diğer bitkisel yağlar lehine gelişmesi günümüzde kişi başına yıllık zeytinyağı tüketimimizi 1 kg'ın altına düşürmüştür.

Zeytinyağının sağlığa yönelik faydalarının medya aracılığıyla anlatılması dünyada (özellikle ABD ve Avrupa ülkelerinde) olduğu gibi ülkemizde de olumlu sonuçlar vermiştir. Ancak bu ürünün pahalı olması ve ülkemizde yerleşik margarin ve ayçiçeği yağı tüketim alışkanlığı nedeniyle, zeytinyağı tüketimimiz istenilen seviyelere ulaşamamaktadır. Son yıllarda 50 000 ton civarında olan Türkiye zeytinyağı tüketiminin, 1998 yılında artacağı tahmin edilmektedir. Üretiminin 1997 yılında çok fazla olması, dış satımın yeterli düzeye ulaşamaması nedeniyle, iç piyasada tüketimi arttırabilmek için tüm bitkisel yağlarda uygulanan %8 oranındaki Katma Değer Vergisi, 1 Mayıs 1998'de zeytinyağı için %1'e düşürülmüştür. Bu uygulamanın çok yönlü olarak faydalı olacağı düşünülmektedir.

Zeytinyağı rekoltesinin 1996/1997 döneminde 240 000 ton ve iç tüketimin 50 000 ton'u geçmeyeceği göz önüne alındığında, yaklaşık 190 000 ton'luk arz fazlası oluşmaktadır. Bu fazlanın ancak 40 000 ton'u dış satım ile eritilmiştir. Bu durumda 150 000 ton zeytinyağının 1997/1998 dönemine devredileceği söylenebilir.

6.1.7. Türkiye'de zeytinyağı dış ticareti

6.1.7.1. Dış satım

Ülkemiz net zeytinyağı dış satımcısı ülkeler arasındadır. Ancak bu dış satım üretimimizin çok fazla oluşundan değil ülke içi tüketimin ve talebin darlığından kaynaklanmaktadır. Yılda kişi başına 1kg. zeytinyağı yerine 4.0kg tüketiyor olsa idik, yaklaşık 250 000 ton zeytinyağına gereksinim duyulacaktı ki, en verimli dönem olan 1996/97 dönemindeki 240 000 ton'luk üretim bile bunu karşılayamayacaktı. Yurt içi talebin yetersizliğinden kaynaklanan arz fazlası her yıl dış satıma konu olmaktadır. 1980'li yıllarda 25-30 000 ton olan dış satımımız, 1995 yılında 60 000 ton'a yaklaşmıştır. Ancak zaman zaman dış satımın 10 bin ton'un altına düştüğünü de görülmektedir. Birim dış satım fiyatımızda son yıllarda hızlı bir artış söz konusudur. Dış

satım fiyatları 20 Eylül 1996 tarihinde 3775 dolar/ton'a kadar yükselmiştir. Dünya üretimi ve fiyatlarının etkisi altında, dış satım fiyatları 1997 yılında ortalama 2257 Dolar/ton'a, 1998 yılında 1645 Dolar/ton'a düşmüştür(Çizelge 6.8., Anonim 1998/a).

Dış satımımız 1996 yılında % 59'u dökme, % 27'si varilli, sadece %14'ü kutulu olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 6.12.). Bu oranlar 1997 yılında da benzer şekildedir (Çizelge 6.13.). Kutulu dış satımımızın az olmasının en büyük nedeni, Türkiye'nin dünya piyasalarında İtalya, İspanya ve Yunanistan kadar saygınlığa sahip olmaması bu markaların çoğunlukla Türk markalarına yeğlenmesidir. Ayrıca, ülkemizde ambalaj endüstrisinin rakip dış satımcı ülkeler kadar gelişmemiş olması diğer bir olumsuz etki olarak görülmektedir.

Zeytinyağı dış satımımızın 1994/1995 ve 1995/96 dönemleri itibarıyla %88'i özel sektör,%12'si Tariş'ce gerçekleştirilmiştir (1994/95 döneminde (1 Kasım 1994-31 Ekim 1995) 47 000 ton özel sektör, 3 000 ton Tariş; 1995/96 döneminde (1 Kasım 1995-31 Ekim 1996) 18 000 ton özel sektör, 3 000 ton Tariş; 1 Kasım 1996'dan 09 Eylül 1997'ye kadar gerçekleştirilen 3 000 ton'luk dış satımın tamamı özel sektöre yapılmıştır.

Zeytinyağı dış pazarımızda en fazla alımı yapılan zeytinyağı rafine zeytinyağıdır. Rafine zeytinyağı 1996 yılı dış satımımızın %81.2'sidir.Aynı yıl %11.4'lük oranla riviera zeytinyağı ikinci sıradadır. Bu iki sınıf zeytinyağı, dış satımımızın %92.6'sını oluşturmuştur (Çizelge 6.10.). Rafine ve riviera zeytinyağı dış satımındaki yüksek oran 1997 yılı için de geçerlidir (Çizelge 6.11.).

Çizelge 6.6. Türkiye'nin zeytinyağı üretim, tüketim ve dış satımı (Anonim 1996/e, Anonim 1997/e)

DÖNEMLER	ÜRETİM (TON)	TÜKETİM (TON)	DIŞ SATIM**		ORTALAMA DIŞ SATIM FİYATI (\$/TON)	İÇ PİYASA FİYATLARI (TL/KG)
			MİKTAR (TON)	DEĞER (000 \$)		
1986/87	120000	40000	24625	28469	1156	756
1987/88	60000	42000	30662	41589	1356	1875
1988/89	90000	45000	20778	31441	1513	2113
1989/90	35000	44000	37319	50822	1362	4000
1990/91	80000	55000	3661	4686	1280	3621
1991/92	60000	45000	16419	21268	1295	6515
1992/93	56000	50000	12185	18865	1548	11970
1993/94	47000	45000	7173	12070	1683	27000
1994/95	160000	49000	14601	21178	1450	80000
1995/96	52000	52000	58220	120643	3811	250000*
1996/97	240000	50000	19792	113750	2275	275000*

*İzmir Borsası alım fiyat

**1986-1996 yıllarına göre her yıl 1 Ocak-31 Aralık arasında gerçekleşen dış satım

Çizelge 6.7. Türkiye'nin zeytinyağı durumu (1983/1984-1997/98, ton) (Anonim 1997/e , Anonim 1997/g)

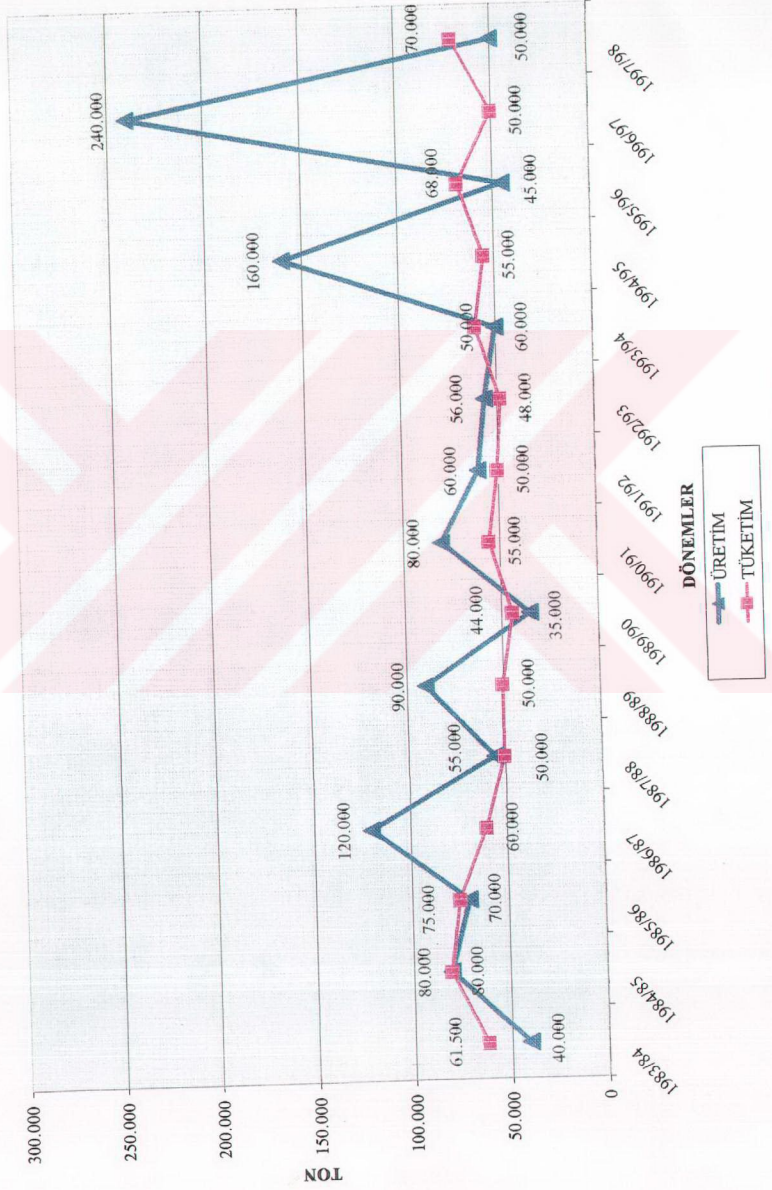
DÖNEMLER	DÖNEM BAŞI STOK	ÜRETİM	DIŞ ALIM	ARZ	TÜKETİM	DIŞ SATIM**	DÖNEM SONU STOK
1983/84	50000	40000	1800	91800	61500	20300	10000
1984/85	10000	80000	25000	115000	80000	25000	10000
1985/86	10000	70000	20000	10000	75000	20000	5000
1986/87	5000	120000	4000	129000	60000	34000	35000
1987/88	35000	55000	5000	95000	50000	35000	10000
1988/89	10000	90000	---	100000	50000	35000	15000
1989/90	15000	35000	2000	52000	44000	2500	5500
1990/91	5500	80000	---	85500	55000	10000	20500
1991/92	20500	60000	---	80500	50000	10500	20000
1992/93	20000	56000	---	76000	48000	6000	22000
1993/94	22000	50000	---	72000	60000	5000	7000
1994/95	7000	160000	---	167000	55000	57000	55000
1995/96	55000	45000	---	100000	68000	19000	13000
1996/97	13000	240000	---	253000	50000*	80000*	133000
1997/98*	133000	50000	---	183000	70000	60000	53000

*Tahmin, **1984-98 yıllarına göre her yıl 1 Ocak-31 Aralık arasında gerçekleşen dış satım

Çizelge 6.8. Türkiye zeytinyağı dış satım fiyatları (1992-1997) (Anonim 1996/e)

DÖNEMLER	ORTALAMA FİYAT (DOLAR/TON)	ENDEKS
1991/92	1674	100.0
1992/93	1856	110.8
1993/94	1597	95.4
1994/95	2023	120.8
1995/96	3781	225.8
1996/97*	2275	135.9

*01.11.1996-09.10.1997 arasında dış satımın ortalama fiyatı

Şekil 6.1. Türkiye'nin dönemlere göre toplam zeytinyağı üretimi ve tüketimi (1983/1984-1997/98) (Anonim 1997'e, Anonim 1997/g)

Çizelge 6.9 Türkiye'nin ülkelere ve yıllara göre zeytinvağı dış satımı (1993-96) (Anonim 1996/e)

ÜLKE ADI	19 93		19 94		19 95		DEĞER OLARAK		DEĞİŞİM 1994 / 1995		19 96		DEĞER OLARAK		DEĞİŞİM %'SI 1995 / 1996	
	MIKTAR (TON)	DEĞER 1000 \$	MIKTAR (TON)	DEĞER 1000 \$	MIKTAR (TON)	DEĞER 1000 \$	DEĞER OLARAK	DIŞ SATIM PAYI (%)	MIKTAR (TON)	DEĞER 1000 \$	MIKTAR (TON)	DEĞER 1000 \$	DEĞER OLARAK	DIŞ SATIM PAYI (%)	MIKTAR	DEĞER
ABD	1437	2520	7323	10842	12185	28062	51,19	23,26	66	159	5563	20020	27,81	-54	-29	
RUSYA	1901	4431	1075	2112	1378	2227	9,97	1,85	28	5	23	58	0,08	-98	-87	
SURİYE	828	559	2145	1202	2881	1619	5,68	1,34	34	35	33	103	0,14	-99	-84	
S.ARAB.	782	1224	708	1165	557	1077	5,5	0,89	-21	-8	433	1231	1,71	-22	14	
KUVEYT	498	755	633	1065	132	253	5,04	0,21	-79	-76	168	487	0,68	27	92	
LÜBNAN	394	602	611	977	75	120	4,61	0,10	-88	-88	7	19	0,03	-91	-84	
DUBAI	337	491	417	674	58	97	3,18	0,08	-86	-86	353	1066	1,48	509	89	
BELÇİKA	69	133	344	560	80	194	2,64	0,16	-77	-65	24	71	0,10	-70	-63	
AZERB.	29	36	265	470	48	104	2,22	0,09	-82	-78	14	62	0,09	-71	-40	
NORVEÇ	90	204	111	252	71	205	1,19	0,17	-36	-19	31	142	0,20	-56	-31	
ABUDABI	25	32	145	223	309	629	1,05	0,52	113	182	0	0	0	0	-100	
TÜRKMENİSTAN	15	34	83	205	2	6	0,97	0,00	-98	-97	2	7	0,01	0	17	
BULGARİSTAN	18	31	101	156	18	30	0,74	0,02	-82	-81	2	0	0,00	-100	-100	
İSVEÇ	38	71	83	146	85	219	0,69	0,18	2	50	17	60	0,08	-80	-73	
ALMANYA	68	144	90	141	46	153	1,19	0,13	-49	9	82	303	0,42	78	98	
UKRAYNA	32	71	51	113	0	0	0,53	0,00	-100	-100	0	0	0,00	-	-	
İSPANYA	0	0	15	26	19678	44077	0,00	0,12	0	169427	5477	19651	27,30	-72	-55	
İTALYA	31	68	36	64	18656	37030	0,56	0,3	-	-	6208	23506	32,65	-	-	
İRLANDA	0	0	0	0	339	526	0,00	0,44	-	-	0	0	0,00	-	-	
PORTEKİZ	0	0	0	0	645	1659	0,00	1,38	-	-	0	0	0,00	-	-	
YUNANİSTAN	0	0	0	0	72	149	0,00	0,12	-	-	0	0	0,00	-	-	
İNGİLTERE	0	0	0	0	313	697	0,00	0,58	-	-	1	2	0,00	-	-	
AB.TOPLAM	206	416	568	941	39914	81195	3,45	67,30	6927	-22	11685	43157	60,88	-100	-100	
DİĞER ÜLKELER	481	664	365	783	592	1509	3,70	1,25	62	62	1356	5202		129	245	
TOPLAM	7173	12070	15169	22117	58220	120642			299	470	19792	71990		-66	-40	

Çizelge 6.10. Türkiye'nin kalite ve sınıflarına göre zeytinyağı dış satımı (1996) (Anonim 1997/g)

CİNSİ	MİKTAR (KG)	ORAN (%)	DEĞER (DOLAR)	FİYAT (DOLAR/TON)
SIZMA	484712	2.6	1741496	3591
EKSTRA EKSTRA	634416	3.3	2363401	3728
1.YEMEKLİK	292466	1.5	1136299	3878
RAFİNE	15459871	81.2	58094990	3758
RİVİERA	2167181	11.4	8478990	3913
TOPLAM	18602405	100.0	71815176	

Çizelge 6.11. Türkiye'nin kalite ve sınıflarına göre zeytinyağı dış satımı (01.11.1996-09.10.1997) (Anonim 1997/e)

CİNSİ	MİKTAR (KG)	ORAN (%)	DEĞER (DOLAR)	FİYAT (DOLAR/TON)
SIZMA	4208000	11.0	9806000	2330
EKSTRA EKSTRA	---	---	---	---
1.YEMEKLİK	1237000	3.2	3003000	2385
RAFİNE	25229000	66.0	56640000	2245
RİVİERA	5668000	14.8	13920000	2500
NATUREL	1940000	5.0	3726000	1921
TOPLAM	38282000	100.0	87095000	2275

Çizelge 6.12. Türkiye'nin zeytinyağı dış satımının dökme,varilli ve kutulu miktarları (1996) (Anonim1997/g)

DIŞ SATIM ŞEKLİ	MİKTAR (KG)	ORAN (%)	DEĞER (DOLAR)
DÖKME	11225560	59.0	43400126
VARİLLİ	5148394	27.0	18280902
KUTULU	2664691	14.0	10134121
TOPLAM	19038645	100.0	71815149

Çizelge 6.13. Türkiye'nin zeytinyağı dış satımının dökme,varilli ve kutulu miktarları(01.11.1996-09.10.1997) (Anonim 1997/e)

DIŞ SATIM ŞEKLİ	MİKTAR (KG)	ORAN (%)	DEĞER (DOLAR)
DÖKME	21656000	56.6	47626000
VARİLLİ	10601000	27.7	25504000
KUTULU	6025000	15.7	13966000
TOPLAM	38282000	100.0	87096000

Geleneksel dış satım pazarlarımızı AB üyesi ülkelerden İtalya ve İspanya oluşturmaktadır. 1995 yılında bu iki ülkeye dış satım, toplam dış satımımız içerisinde değer olarak %67'ye ulaşmaktadır. Aynı yıl, ABD, dış satımımızda %23'lük paya sahip

olmuştur. Bunlar dışında Rusya Federasyonu, Suriye,Almanya, S.Arabistan diğer önemli pazarlarımızdır. Geçmişte en büyük pazarlarımız içerisindeki Libya içine girdiği ekonomik darboğaz sonucu diğer bitkisel yağlara yönelmesi nedeniyle bugün dış satım pazarımız olmaktan çıkma noktasındadır. Aynı şekilde dış satımımızda 1993 yılında %37 paya sahip Rusya Federasyonu'nun ekonomik darboğaz nedeniyle 1995 yılında payı %2'nin altına düşmüştür (Sarısacılı 1995, Anonim 1996/e, Çizelge 6.9.).

1980'li yıllarda zeytinyağı pazarlarımız klasik ülkelerle sınırlı kalmakta iken bugün Tayland,Endonezya,Japonya gibi Uzakdoğu ülkelerini de içerisine alan 35'i aşkın ülkeye ulaşmıştır. İtalya ve İspanya en önemli pazarımız aynı zamanda en büyük rakiplerimizdir. Bu ülkelerin Türkiye'den alıp kendi markalarıyla zeytinyağını dünya piyasalarına sürmelerini önlemek ve katma değerini ülkemizde kalmasını sağlamak amacı ile 1980'li yıllardan günümüze politika olarak ülkemizden ham (lampant) zeytinyağı ve dökme rafine zeytinyağı dış satımına izin verilmemiştir. Ancak 1994/95 döneminde üretimimizin 160 000 ton gibi yüksek düzeyde gerçekleşmesi nedeniyle üreticilerin mağdur olmaması ve yüksek depolama maliyetlerini azaltmak amacıyla dökme rafine zeytinyağı dış satımına izin verilmiştir. Dökme rafine zeytinyağı dış satımının sürekli bir politika olarak benimsemeyip; özel sektörün (devletin de desteğiyle) tüketici kullanımına uygun ambalajlama ile dış satımı gerçekleştirme ve dökme zeytinyağı dışsatımına bu koşullar oluştuğundan sonra izin verilmesi düşüncesine biz de katılıyoruz (Anonim 1996/e). 160 000 ton'luk yüksek üretimin ardından 1996/97 dönemindeki 240 000 ton'luk rekor üretim nedeniyle, 1998 yılında 1 Kasım 1998'e kadar ham zeytinyağı dış satımına izin verilmiştir. Süreklilik göstermeyen bu uygulamanın amacı yüksek miktardaki stokların eritilmesidir (Anonim 1998/a). Toplam dış satımımız 1995 yılında miktar olarak 58 000 ton'a, değer olarak ise 120 milyar Dolar'a ulaşmıştır. 1994 yılına göre 1995'de dışsatım miktar olarak % 229 artarken değer olarak % 470 artmıştır. Değerdeki bu yüksek artış, yüksek fiyattan kaynaklanmaktadır. 1996 yılında gerçekleştirilen 19 000 ton dış satım karşılığı 72 milyon Dolar döviz girdisi sağlanmıştır.1997 yılında 39872 ton dış satım karşılığı 82 milyon Dolar döviz ülkemize girmiştir.1998 yılının Ocak-Haziran döneminde 16051 ton zeytinyağı dış satımı karşılığı 26.7 milyon Dolar sağlanmıştır (Anonim 1998/a).

Zeytinyağı dış satımının 1998 yılında 40 000 ton olacağı tahmin edilmektedir (Ege İhracatçılar Birliği 1998).

6.1.7.2. Dış alım

Türkiye tarafından 1990 yılında Yunanistan'dan 1793 ton (natürel lampant), Avusturya'dan 66 ton (natürel ekstra), İtalya'dan 23 ton (natürel ekstra) olmak üzere toplam 1882 ton zeytinyağı dış alımı yapılmış olup karşılığında 2.4 milyon Dolar ödemiştir. 1994 yılında da Yunanistan'dan 107 ton (natürel ekstra), İtalya'dan 722 kg. (natürel ekstra) olmak üzere toplam 108 ton zeytinyağı dış alımı yapılmış olup karşılığında 297 bin Dolar ödemiştir. Bu alımlar haricinde 1991,1992,1993,1995 ve 1996 yıllarında başka dış alım yapılmamıştır (Anonim 1997/g). Bu verilerden de anlaşıldığı gibi Türkiye zeytinyağı dış alımcısı ülke olmayıp, sadece dış satımcı ülke konumundadır.

6.1.8. Zeytinyağı dünya fiyatlarıyla ,Türkiye'nin dış satım fiyatları ve iç piyasa fiyatları

Türkiye Ziraat Odaları Birliğince 1996 yılı için yapılan maliyet hesaplarında; 1 kg. yağlık zeytinin maliyeti 21451 TL, 1 kg zeytinyağının maliyeti 250 000 TL, zeytinyağının satış fiyatı ise 325 000 TL olarak bulunmuştur.

Zeytinyağı, iç piyasada 1994/95 döneminde 43 000 TL'den, 1995/96 döneminde 170 000 TL'den, 1996/97 döneminde 280 000 TL'den işlem görmüştür. İç piyasa fiyatları 1995/96 döneminde 1994/95 dönemine göre %295 artarken, 1996/97 döneminde bir önceki döneme göre %65 oranında artmıştır (Çizelge 6.14). Türkiye'nin 1993/94 döneminde zeytinyağı dış satım ortalama fiyatı 1597 dolar/ton iken, % 79'lük artışla 1994/95 döneminde 2023 dolar/ton'a yükselmiş, 1995/96 döneminde de artış devam etmiş, %53'lük artışla dış satım fiyatları 3781 dolar/ton'a ulaşmıştır (Çizelge 6.8.). Ancak 1996/97 döneminde dünya üretimindeki artış fiyatları düşürmüş, 1998 yılı içerisinde Türkiye'nin dış satım fiyatları 1600 dolar/ton'a kadar düşmüştür.

Türkiye'deki iç fiyatlar zaman zaman enflasyonun üzerinde oluşsa da, enflasyondan koruma söz konusudur. Dış piyasa fiyatlarında ise son yıllarda ton başına 1000-1500 dolar gibi büyük artışlar ve düşüşler görülmektedir. Zeytinyağı dış satım fiyatlarının dünya fiyatlarının etkisinde, iç piyasa fiyatlarının ise hükümet politikaları çerçevesinde belirlendiği söylenebilir.

Cizelge 6.14. Zeytinyağı destekleme alım fiyatları (1977/78-1996/97, ham 5 asit) (Anonim 1997/g)

DÖNEMLER	DESTEKLEME FİYATI (TL/KG)	FİYAT ENDEKSİ	TEF'NİN GEN.İND. SAYILARI*	REEL FİYATLAR
1977/78	23	100		
1978/79	35	152		
1979/80*	113	491	3071.4	3.6
1980/81	125	544	3858.9	3.2
1981/82*	150	652	136.2	110.1
1982/83	150	632	190.8	78.6
1983/84*	300	1304	292.9	102.4
1984/85*	400	1739	404.9	98.7
1985/86*	675	2935	504.3	133.8
1986/87	750	3260	751.0	99.8
1987/88*	1350	5870	1274.2	105.9
1988/89*	1900	8261	2140.8	88.7
1989/90*	4000	17391	3254.4	122.9
1990/91*	5200	22609	805.0	645.9
1991/92	8500	36957	1299.3	654.1
1992/93	13000	56522	2082.2	624.3
1993/94	21500	93478	5196.3	413.7
1994/95*	43000	186957	8567.1	501.9
1995/96*	170000	739130	412.5	41212.1
1996/97*	280000	1217391	787.7	35546.5

* Destekleme dışı kalan yıllar. Bu yıllara ait rakamlar Tarış barem fiyatlarıdır.

**DİE 1980-97 yıllarına göre (1980-81 yılları arasındaki veriler 1963=100 (HDTM), 1982-89 yılları arasında 1981=100, 1990 yılı verileri 1981=100 (yenilenmiş ana sektör ağırlıklı), 1991-95 yılları arasındaki veriler 1987=100, 1996 yılından sonraki veriler 1994=100)

6.2. Ayçiçeği Yağı

Ülkemizde, ayçiçeği, günebakan, güngördü ve şemşamer olarak da adlandırılan *Helianthus annuus*'un anavatanının somut deliller bulunmamakla beraber Kuzey Amerika'nın Güney Batısı ve Meksika olduğu yönündeki görüşler kuvvet kazanmıştır. Arjantin'de önem kazanan ayçiçeği tarımı 18.yüzyılda ilk defa Rusya tarafından kültüre alınmış ve buradan Romanya, Bulgaristan ve Macaristan'a yayılmıştır. Ülkemize ise Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Romanya ve Bulgaristan'dan gelen göçmen vatandaşlarımız tarafından getirilip Trakya'da yetiştirilmiş ve Anadolu'ya yayılmıştır. Ayçiçeğinin dekoratif çeşitleri, yabani çeşitleri ve kültür çeşitleri vardır. Kültür çeşitleri ise çerezlik (kalın kabuklu ve iri taneli) ve yağlık (ince kabuklu ve küçük taneli) olmak üzere ikiye ayrılır. Tek yıllık bir bitki olan ayçiçeği ilkbaharda ekilir ve sonbaharda

hasat edilir. Vejetasyon devresi iklim özelliklerine göre değişiklik göstermekle birlikte 70-165 gün arasında değişmektedir.

Ayçiçeği subtropik ve ılıman iklimlerde yetişen bir bitkidir. Yıllık yağışı 700-800 mm olan yerlerde sulamadan yetiştirilebilir. Ancak sulamayla ürün verimi arttırılabilir. Rutubetli, humuslu, organik ve mineral maddelerce zengin toprakları sevmesine, asit karakterli toprakları sevmemesine karşın toprak istekleri bakımından seçici değildir. Kireççe fakir meyilli arazilerde ayçiçeği yetiştirilmesi uygun değildir. Ekim nöbetine alınabilen bir bitkidir ve baklagillerden sonra ekilirse verimi artar.

Ayçiçeği önemli bir yağ bitkisi olmakla birlikte yem ve süs bitkisidir. Kabuklu tohumlarında %35, iç kısımlarında %45-55 oranında yağ içermektedir. Yağı alınan ayçiçeğinin küspesi iyi bir hayvan yemidir. Sap ve tablası kağıt endüstrisinde kullanıldığı gibi yakacak maddesi olarak da kullanılmaktadır. Sapları un haline getirilerek kümes hayvanları için, tablaları un haline getirilerek at ve merkepler için yem olarak kullanılabilir.

Tohumları aynı zamanda çerez olarak kullanılan ayçiçeği aynı zamanda süs bitkisi olarak parkları ve bahçeleri süslemektedir. Ayçiçeği sapları kırsal alanlarda kaba inşaatta kümes ve ahırların duvar yapımında kullanılabildiği gibi yakıldığında küllerinde %40 oranında potas içerdiği için toprağın potas gübresi gereksinimini karşılamakta da kullanılabilir (Elçi vd 1994).

6.2.1 Dünyada ayçiçeği yağı üretimi

Dünya ayçiçeği tohumu yıllık üretimi ortalama 23.7 milyon ton'dur (Çizelge 4.2). Arjantin en önemli üretici ülkedir. AB, Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği ülkeleri ile Çin, Hindistan, Türkiye ve Güney Afrika Cumhuriyeti önemli üretici ülkelerdir (Çizelge 6.15.).

Bu ülkeler başta olmak üzere dünyada yılda 7.3-9.2 milyon ton ayçiçeği yağı üretilmektedir (Çizelge 4.8., Çizelge 6.16.). Son yıllarda dünya ayçiçeği yağı üretiminde artış gözlenmektedir.

Çizelge 6.15. Yıllara ve başlıca ülkelere göre dünya ayçiçeği tohumu üretimi (Milyon ton, 1992/93-1997/98) (Anonim 1997/t)

DÖNEMLER				
ÜLKELER	1992/93-1996/97 ORTALAMA	1995/96	1996/97	1997/98 (Tahmin)
AB (15)	3.79	3.31	3.84	4.20
Doğu Avrupa	2.71	2.84	3.12	2.64
Eski Sov.Bir.	5.65	7.30	5.54	5.35
Güney Afrika Cum	0.45	0.55	0.76	0.45
A.B.D.	1.59	1.82	1.63	1.70
Arjantin	4.78	5.56	5.35	6.10
Çin	1.37	1.27	1.42	1.35
Hindistan	1.28	1.32	1.27	1.20
Türkiye	0.79	0.80	0.66	0.73
Avustralya	0.12	0.90	0.17	0.11
Diğer	1.02	1.13	1.17	1.21
TOPLAM	23.56	25.97	24.92	25.04

6.2.2.Dünyada ayçiçeği yağı tüketimi

Dünya ayçiçeği yağı yıllık tüketimi 7.3-9.2 milyon ton arasında değişmektedir. Son yıllarda tüketim miktarındaki artıştan söz edilebilir (Çizelge 4.9.).Ancak bu artış çok büyük boyutlarda olmayıp üretim artışıyla karşılanmaktadır. Bu nedenle dünyadaki ayçiçeği yağı stoklarında büyük dalgalanmalar olmamaktadır. Dünya ayçiçeği yağı stokları 800 000 ton civarındadır (Çizelge 6.16).

Çizelge 6.15'le Çizelge 4.2 arasında toplam miktarlarda farklılık olmasına karşın bu fark çok büyük boyutlarda değildir. Fark verilerin farklı kaynaklardan alınmasından kaynaklanmaktadır.

6.2.3. Dünyada ayçiçeği yağı ticareti

Dünyada her yıl 2.3-2.7 milyon ton ayçiçeği yağı dış alımı ve dış satımı gerçekleşmektedir. Son yıllarda ayçiçeği yağı dış ticaretinde artış gözlenmektedir (Çizelge 6.16.). Önemli dış satımcı ülkeler Arjantin, A.B.D., Macaristan, Ukrayna ve Rusya'dır. Önemli dış alımcı ülkeler ise Meksika, Mısır, Güney Afrika Cumhuriyeti, Hindistan ve İran'dır.

Çizelge 6.16. Dünya ayçiçeği yağı dengesi (000 ton,1987/88-1996/97)

(Anonim 1997/p)

DÖNEMLER										
	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97 (Tahmin)
BAŞLAN ĞIÇ STOKU	770	930	990	1010	880	880	742	675	810	866
ÜRETİM	7520	7390	7800	8040	8050	7690	7506	8481	9016	9200
DIŞ ALIM	2320	2300	2520	2580	2380	1718	1754	2827	2754	2700
DIŞ SATIM	2350	2320	2480	2580	2390	1717	1791	2797	2761	2707
TÜKETİM	7330	7310	7820	8170	8040	7829	7536	8376	8953	9230
DÖNEM SONU STOKU	930	990	1010	880	880	742	675	810	866	829

6.2.4. Türkiye'de ayçiçeği yağı endüstrisi ve üretim teknolojisi

Ayçiçeği yağı endüstrisinde 1997 yılında 56 işyeri faaliyet göstermektedir. Bu işyerlerinin % 30'u (17 adet) ham ayçiçeği yağı, % 70'i (39 adet) rafine ayçiçeği yağı üretimi yapmaktadır. Ham ayçiçeği yağı üreten işletmelerin tamamı özel sektöre ait iken, rafine ayçiçeği yağı üreten işletmelerin de % 97'si özel sektöre aittir (Çizelge 6.17.). Bu nedenle ülkemizde ayçiçeği yağı üretiminde özel sektör çok etkin durumdadır. Yapılmış olan bir çalışmaya göre ülkemizde bitkisel yağ endüstrisinde faaliyet gösteren, yağlı tohumu işleyen, margarin, ham ve rafine yağ ile zeytin yağı üretebilen işletmelerin toplam sayısı Temmuz 1997 itibarıyla 145'dir (Aksoy vd 1997).

Ülkemizin ham ve rafine ayçiçeği yağı kapasite kullanım oranı yaklaşık % 50'dir. Tohum işleme kapasite kullanım oranının ise % 50'nin altında olduğu tahmin edilmektedir.

Çizelge 6.17. Türkiye'de yıllara göre üretimde bulunan ayçiçeği yağı işyeri sayısı (Anonim 1997/i)

HAM YAĞ İŞYERİ SAYISI					RAFİNE YAĞ İŞYERİ SAYISI				TOPLAM İŞYERİ SAYISI (HAM+RAFİNE)			
YILLAR	DEVLET	ÖZEL	TOP.	%	DEVLET	ÖZEL	TOP.	%	DEVLET	ÖZEL	TOP.	%
1990	-	16	16	28.6	1	39	40	71.4	1	55	56	100.0
1991	-	17	17	27.0	1	45	46	73.0	1	62	63	100.0
1992	-	17	17	30.9	1	37	38	69.1	1	54	55	100.0
1993	-	17	17	30.4	1	38	39	69.6	1	55	56	100.0
1994	-	15	15	26.3	-	42	42	73.7	-	57	57	100.0
1995	-	18	18	30.5	2	39	41	69.5	2	57	59	100.0
1996	-	18	18	31.0	1	39	40	69.0	1	57	58	100.0
1997	-	17	17	30.0	1	38	39	70.0	1	55	56	100.0

Çizelgede yer alan bilgiler kamuya ait işletmeler ile bünyesinde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerlerine aittir.

6.2.5. Türkiye'de Ayçiçeği Yağı Üretimi

Ayçiçeği yağının ham maddesi ayçiçeği tohumudur. Ülkemiz ayçiçeği tohumu üretimi yıllar itibarıyla dalgalanma göstermekle birlikte son yıllarda 700 000-900 000 ton dolaylarında gerçekleşmektedir (Çizelge 6.18).

Çizelge 6.18. Türkiye'nin yıllara göre ayçiçeği tohumu ekim alanı üretim ve verimi (1987-1996) (Anonim 1997/i)

Yıllar	Ekim Alanı (000 He)	Üretim (000 ton)	Endeks	Verim Kg/Hektar	Endeks
1987	775	1100	88.0	1419	87.4
1988	750	1150	92.0	1533	94.4
1989	770	1250	100.0	1623	100.0
1990	716	860	69.0	1201	73.9
1991	567	800	64.0	1410	86.8
1992	613	950	76.0	1550	95.5
1993	597	815	65.0	1365	84.1
1994	586	740	59.0	1263	77.8
1995	585	900	72.0	1538	94.7
1996	575	780	62.4	1357	83.6

1989 yılından sonra ayçiçeği ekim alanlarının daraldığı bu nedenle de ayçiçeği tohumu üretiminin azaldığı görülmektedir. 1989 yılındaki 770 bin hektar ekim alanı ve 1 250 000 ton tohum üretimine bir daha ulaşılammıştır. Ekim alanlarının genişliği ve yüksek verim, 1989 yılındaki üretimi son 10 yılın en üst düzeyine ulaştırmıştır. Aynı yıl verim 1623 kg/hektar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin ayçiçeği tohumu ortalama verimi 1414 kg/hektar'dır. Ayçiçeği tohumu üretimi günümüzde 1989 yılına göre yaklaşık %38 azalmıştır (Çizelge 6.18.) .

Çizelge 6.19. Türkiye'nin yıllara göre ham ve rafine ayçiçeği yağı üretimi (000 ton) (1991-1995)
(Anonim 1997/a) (ham ayçiçeği yağı ve yağ amaçlı tohum dış alım dahil)

YILLAR					
Ürün	1991	1992	1993	1994	1995
Ham	143	176	198	127	173
Rafine	444	404	453	413	419
Toplam	587	580	551	540	592

Ülkemizde 1991-1995 yılları arasında ortalama 570 000 ton/yıl ham ve rafine ayçiçeği yağı üretilmiştir. Ancak bu üretimde dış alım yoluyla ülkemize giren ve yağ üretiminde kullanılan tohum ve ham ayçiçeği yağları da kullanılmıştır. Sadece ülkemizde üretilen ayçiçeği tohumlarının kullanılarak üretilebilecek ayçiçeği yağı miktarı Çizelge 5.20'de olduğu gibidir. 1989 yılında ulaşılmış olan 500 000 ton'luk üretime daha sonra ulaşılammış, üretim günümüzde 1989 yılına göre %37.6 azalmış, 312 000 ton düzeyine düşmüştür.

Çizelge 6.20. Türkiye'nin yıllara göre ayçiçeği yağı üretimi (1987-1996, ülke hammaddesiyle)
(Anonim 1997/i)

YILLAR	TOHUM ÜRETİMİ (000 TON)	YAĞ ÜRETİMİ (000 TON)	ENDEKS
1987	1100	440	88.0
1988	1150	460	92.0
1989	1250	500	100.0
1990	860	344	66.8
1991	800	320	64.0
1992	950	380	76.0
1993	815	326	65.2
1994	740	296	59.2
1995	900	360	72.0
1996	780	312	62.4
1994-96 ORTALAMA	806.6	322.6	

Tohumunun yağ verimi %40 alınmıştır.

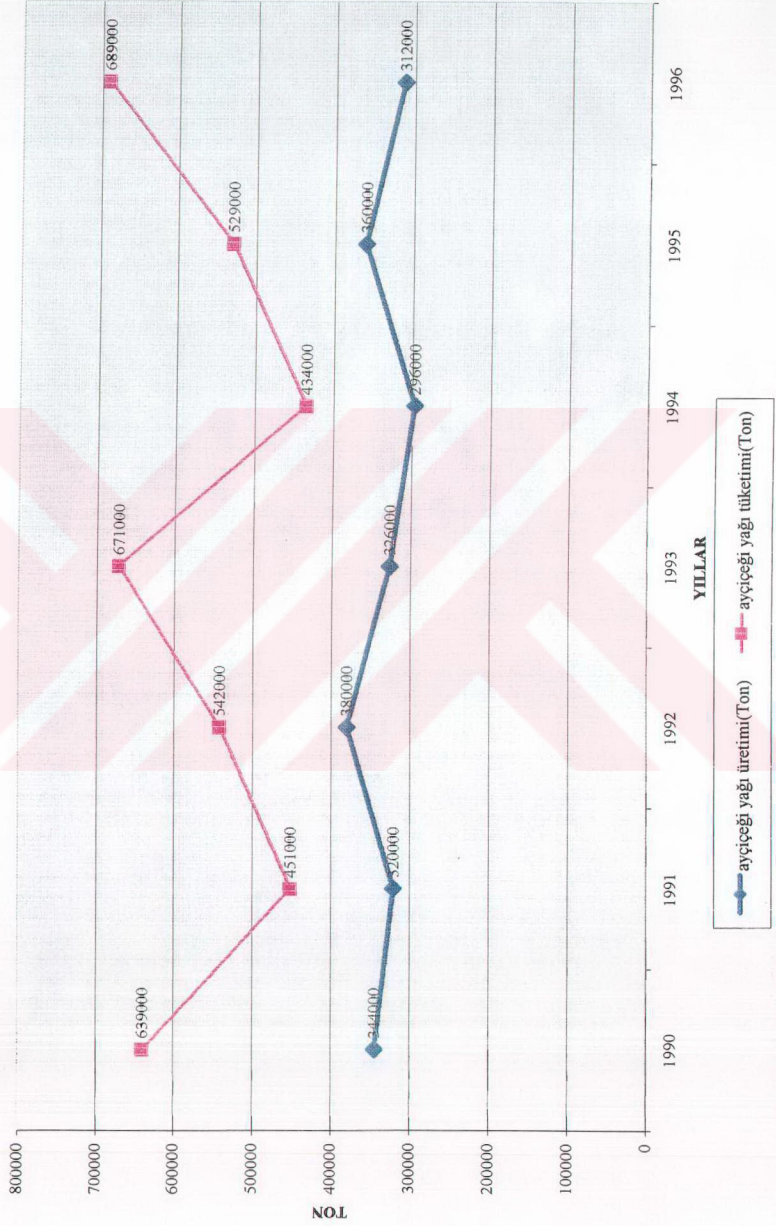
6.2.6. Türkiye'de ayçiçeği yağı tüketimi

Ayçiçeği yağı tüketimi ülkemiz bitkisel yağ tüketiminde ilk sırada yer almaktadır. 1989 yılında 639 000 ton olan tüketimimiz günümüzde artarak 690 000 ton düzeyine ulaşmıştır (Çizelge 6.21.). Son yıllarda 700 000 ton düzeyine ulaşan ayçiçeği yağı tüketiminin yaklaşık 300 000 ton'u yurt içi tohum üretiminden karşılanmaktadır. Yaklaşık 400 000 ton'luk ayçiçeği yağı gereksinimi ise ham ayçiçeği yağı ve yağ üretiminde kullanılmak üzere tohum alımıyla karşılanmaktadır. Ülkemiz insanının bitkisel yağ tüketiminde ilk sırayı ayçiçeği yağı almaktadır. Ayçiçeği yağının ardından tercihler sırasıyla zeytinyağı, mısırözü yağı ve pamuk yağı şeklinde olmaktadır. Ayçiçeği yağının tercih edilme sebeplerinin başında, hafiflik, sağlık ve ucuzluk gelmektedir. Nüfus artışına paralel olarak ayçiçeği yağı pazarı da büyümektedir. Ayçiçeği yağı tüketiminin %75'i kentlerde yaşayanlar tarafından gerçekleştirilmekte, bölgesel olarak bakıldığında ise Marmara Bölgesi %40'luk payla tüketimde ön sıradadır. Tüketilen ayçiçeği yağının %75'i bakkallar kanalıyla tüketime sürülmektedir. Büyük boy ambalajlar (15-18 kg'lık) diğer ülkelerin aksine ülkemiz pazarında önemli paya sahiptir. Ayçiçeği yağında bölgesel markalar bakımından büyük bir çeşitlilik olduğu saptanmış ve bu markaların pazarın %45-50'sine sahip olduğu görülmüştür (Aksoy vd 1997).

Çizelge 6.21. Türkiye'nin yıllara göre ayçiçeği yağı tüketimi (1989-1996) (Anonim 1997/r)

YILLAR	TÜKETİM* (000 Ton)	ENDEKS
1989	639	100
1990	451	70.5
1991	542	84.8
1992	671	105.0
1993	434	67.9
1994	529	82.7
1995	689	107.8
1996	690	107.9

*Tüketim=Üretilen tohum karşılığı yağ+dış alım(yağ+tohum karşılığı yağ) – dış satım

Şekil 6.2. Yıllara göre Türkiye'nin ayçiçeği yağı üretimi ve tüketimi (Anonim 1997/i, Anonim 1997/r)

6.2.7. Türkiye'de ayçiçeği yağı dış ticareti

6.2.7.1. Dış satım

Ayçiçeği yağı ülkemiz üretim ve tüketiminde olduğu kadar ülkemizin bitkisel yağ dış ticaretinde de önemli paya sahiptir. Ülkemiz, ayçiçeği yağı dış satımını rafine olarak gerçekleştirmektedir.

1993 yılında dış satımımız 71 000 ton (59 milyon dolar) düzeyinde iken, 1995 yılında yaklaşık %60'lık artışla 119 000 ton (126 milyon dolar) düzeyine ulaşmıştır. 1993-1996 yılları arasında rafine ayçiçeği yağı yıllık ortalama dış satımımız 88 000 ton, ortalama dış satım fiyatımız ise 957 dolar/ton'dur (Çizelge 6.20.).

Çizelge 6.22. Yıllara göre Türkiye'nin rafine ayçiçeği yağı dış satımı(1993-1996) (Anonim 1997/a)

YILLAR	MİKTAR (Ton)	DEĞER (000 Dolar)	ORTALAMA DIŞ SATIM FİYATI
1993	70842	58545	826
1994	92602	89365	965
1995	118884	126268	1062
1996	70192	68476	975
ORTALAMA	88130	85664	957

1994 yılında ülkemizin gerçekleştirdiği 92602 ton'luk dış satım karşılığı 89.3 milyon Dolar döviz girdisi sağlanmıştır. Dış satımımızdaki önemli ülkeler sırasıyla, Rusya Federasyonu (toplam dış satımımızın %23'ü bu ülkeye gerçekleşmiştir), İran (%20), Suriye (%18) ve Libya'dır (%17). 1994 yılı dış satımımızın yaklaşık %78'i bu dört ülkeye yapılmıştır (Çizelge 6.23).

1995 yılında gerçekleşen 118884 ton'luk dış satım karşılığı 126.2 milyon Dolar elde edilmiştir. Dış satımımızda İran(%31), Rusya Federasyonu (%28), Suriye (%14), Libya (%5), Gürcistan (%3), Azerbaycan (%3) lük paylara sahiptir. Geleneksel dış satım pazarlarımız olarak niteleyebileceğimiz Rusya Federasyon'u, İran, Suriye ve Libya'nın yanında Gürcistan ve Azerbaycan dış satım pazarımızda önemli ülkeler konumuna

girmiştir. 1996 yılında gerçekleşen 70192 ton'luk dış satım karşılığı 68.4 milyon Dolar elde edilmiştir. Suriye %33'lük payla dış satımımızda ilk sırayı alırken, İran %16'lık paya, Rusya Federasyonu %9'luk paya, Azerbaycan %6'lık, Gürcistan %3'lük paya sahip olmuştur (Çizelge 6.23).

Genel değerlendirmesi yapılırsa (1994-96); rafine ayçiçeği yağı dış satımımızda Suriye, İran, Rusya Federasyonu ve Libya önemli pazarlarımızı oluşturmaktadır. İran ve Suriye inceleme dönemimizde önemini korurken, Rusya Federasyonunun önemi giderek azalmış, Libya'nın ise pazar payı %1.4 gibi çok düşük düzeye inmiştir. Bunun yanında Azerbaycan ve Gürcistan pazar paylarını arttırarak yeni dış pazarımız olma yolundadır (Çizelge 6.23).

Çizelge 6.23. Ülkelere göre Türkiye'nin ayçiçeği yağı dış satımı (1994-1996) (Anonim 1997/a)

ÜLKE ADI	19 94		MADDE		19 95		MADDE		19 96		DEĞİŞİM	
	MIKTAR	DEĞER	İÇİ *	MADDE	MIKTAR	DEĞER	MIKTAR	DEĞER	MIKTAR	DEĞER	1995 / 96	
											(TON)	(1000 \$)
ABD	15	18	0,02	246	260	0,21	18	17	0,02	0,02	-93	-93
RUSYA FEDER.	20,019	20.802	23,28	30,644	34,870	27,62	5,621	5,882	8,59	8,59	-82	-83
SURİYE	18	15.775	17,65	17,119	17,657	13,98	23,277	22,519	32,89	32,89	36	28
İRAK	3	2.244	2,51	1,342	1,404	1,11	2,299	2,359	3,45	3,45	-	-
KUVEYT	0	0	0	21	22	0,02	11	11	0,02	0,02	-	-
LÜBNAN	227	209	0,23	689	721	0,57	1,086	1,019	1,49	1,49	58	41
BELÇİKA- LÜKSENBURG	0	0	0	36	39	0,03	241	217	0,32	0,32	-	-
AZERBEYCAN	1,895	1.858	2,08	3,502	3,746	2,97	4,659	4,446	6,49	6,49	33	19
NORVEÇ	7	8	0,01	7	9	0,01	21	25	0,04	0,04	200	178
ABUDABİ (6 EMİR)	0	0	0	139	150	0,12	0	0	0	0	-	-
TÜRKMENİSTAN	329	409	0,46	170	190	0,15	290	284	0,41	0,41	71	49
BULGARİSTAN	2,138	2.171	2,43	420	391	0,31	2,103	1,717	1,36	1,36	401	339
İSVEÇ	30	29	0,03	3	3	0	5	5	0,01	0,01	67	67
ALMANYA	49	56	0,06	307	378	0,3	42	45	0,07	0,07	-86	-88
UKRAYNA	28	48	0,05	429	459	0,36	772	960	1,40	1,40	80	109
İSRAIL	529	477	0,53	1,637	1,716	1,36	1,525	1,379	2,01	2,01	-7	-20
İRAN	19,909	18.215	20,38	38,411	38,732	30,67	11,059	10,652	15,56	15,56	-71	-72
LİBYA	14,738	15.738	17,43	5,047	5,883	4,66	879	973	1,42	1,42	-83	-83
İSVİÇRE	432	377	0,42	2,459	2,285	1,81	0	0	0	0	-100	-100
GÜRCİSTAN	979	984	1,1	3,768	4,092	3,24	1,97	1,951	2,85	2,85	-48	-52
YUNANİSTAN	1,018	1.031	1,15	0	0	0	0	0	0	0	-	-
İNGİLTERE	36	35	0,04	795	884	0,70	0	0	0	0	-100	-100
AB TOPLAM	1,280	1.370	1,53	1,166	1,335	1,06	465	487	0,71	0,71	-60	-64
DiĞER ÜLKELER.	9.567	9.041	10,12	11,693	12,377	9,80	14,314	14,015	20,47	20,47	22	13
TOPLAM	92,602	89,365	101,51	118,884	126,268	101,06	70,192	68,476	0	0	-41	-46

6.2.7.2. Dış alım

Türkiye ayçiçeği yağı dış alımını ham yağ şeklinde gerçekleştirmektedir. Dış alımı ortalama (1993-96) 235 000 ton olmuş ve 141 milyon dolar/yıl döviz ödemesi yapılmıştır (Çizelge 6.24). Tohum dış alımı da ortalama (1993-96) 289 000 ton olarak gerçekleşmiş, 87 milyon dolar ödenmiştir. Ortalama dış alım fiyatı ise 586 dolar/ton olmuştur. Ayçiçeği yağı dış alımı yaptığımız önemli ülkeler, Arjantin, Romanya, Rusya, Ukrayna ve ABD'dir. Ülkemiz 1993 yılında yağ üretimi amacıyla 66 000 ton, 1994 yılında 95 000 ton ayçiçeği tohumu alımı yapmıştır. 1995 yılında tohum alımında büyük artış yapılarak 357 000 ton alım gerçekleştirilmiş, bu miktar 1996 yılında 640 000 ton'a yükselmiştir (Çizelge 6.25). Ayçiçeği tohumu dış alımı 1997 yılında 565 000 ton, 141 milyon dolar, ham ayçiçeği yağı dış alımı 230 000 ton, 128 milyon dolar'dır (Anonim 1998/a). Ham ayçiçeği yağı dış alımı dünya fiyatlarından (550-600 dolar/ton'dan) yapılmakta, rafine ayçiçeği yağı dış satımımız da 950-1000 dolar/ton'dan yapılarak ton başına 400-450 dolarlık katma değer ülkemize kalması sağlanmaktadır. Ayrıca bu yöntemle bitkisel yağ endüstrimizdeki atıl kapasitenin değerlendirilmesi yoluna gidilmektedir. Ayçiçeği tohumu dış alımı yapılarak daha büyük katma değer ülkemizde kalması sağlanmaktadır. Ancak, dış alımda ham yağ veya tohum alımı şeklindeki tercihi belirlenirken; atıl kapasite ile birlikte, fiyatlar, tohum yağ oranları ve yurt içi tohum üreticilerinin durumu da göz önünde bulundurulmalıdır. Buna göre günün koşullarına uygun olarak, ham yağ ya da tohum alım miktarlarının ne kadar olacağına karar verilmelidir.

Türkiye'nin ham yağ dış alımı ve yağ karşılığı tohum alımı ile rafine yağ dış satımı karşılaştırıldığında; yapılan dış ticaret sonucu 1993 yılında 109 000 ton karşılığında 34 milyon dolar döviz ödemesi yapılmış, bu fark 1994 yılında 233 000 ton ve 111 milyon dolar'a ulaşmıştır. Fark 1995 ve 1996 yıllarında giderek artmış, 1995 yılında 329 000 ton karşılığı 200 milyon dolar'a, 1996 yılında 378 000 ton karşılığı 226 milyon dolar'a yükselmiştir (Çizelge 6.26).

Çizelge 6.24. Türkiye'nin yıllara göre ham ayçiçeği yağı dış alımı (1993-1996) (Anonim 1997/c)

YILLAR	MİKTAR (ton)	DEĞER (Dolar)	ORTALAMA FİYAT (Dolar/ton)
1993	153930	74637608	485
1994	287518	171240221	596
1995	305474	206364163	676
1996	191695	112501302	587
ORTALAMA	234654	141185750	586

Çizelge 6.25. Türkiye'nin yıllara göre ayçiçeği tohumu dış alımı (1993-1996) (Anonim 1997/c)

YILLAR	MİKTAR (Ton)	DEĞER (Dolar)	ORTALAMA FİYAT (Dolar/ton)
1993	66050	18322844	277
1994	94646	29180294	308
1995	356982	119524678	335
1996	640000	181581591	284
ORTALAMA	289420	87152352	301

Çizelge 6.26. Türkiye'nin yıllara göre ayçiçeği yağı ve tohum karşılığı ayçiçeği yağı dış ticaret dengesi (1993-1996) (Anonim 1997/c)

YILLAR	DIŞ ALIM (Ham yağ+Tohum karşılığı yağ)		DIŞ SATIM (Rafine)		FARK	
	MİKTAR (Ton)	DEĞER (000 Dolar)	MİKTAR (Ton)	DEĞER (000 Dolar)	MİKTAR (Ton)	DEĞER (000 Dolar)
1993	180170	92960	70842	58545	-109328	-34415
1994	325164	200421	92602	89365	-232562	-111056
1995	448267	325889	118884	126268	-329383	-199621
1996	447695	294092	70192	68476	-377503	-225616
ORTALAMA	350324	228341	88130	85664	-262194	-142677

Dış alımı yapılan ayçiçeği tohumu yağ verimi %40 alınarak yağa çevrilmiştir. Alım fiyatı tohum alım fiyatı olarak alınmıştır.

6.2.8. Ayçiçeği yağı dünya fiyatlarıyla Türkiye'nin dış alım ve dış satım fiyatları

Türkiye ham ayçiçeği yağı dış alımını dünya fiyatlarından gerçekleştirmektedir. Son dört yılın dünya fiyatları ortalaması Türkiye'nin dış alım ortalama fiyatları ile karşılaştırıldığında; fiyatlar arasında büyük farkların olmadığı görülmektedir. Yapılan dış alımda 1993 yılında, fiyatlar dünya fiyatlarından 41 dolar/ton, 1994 yılında 66 dolar/ton daha düşüktür. 1995 yılında 20 dolar/ton fazla gerçekleşirken, 1996 yılında 2 dolar/ton düşük fiyatla gerçekleşmiştir (Çizelge 6.27).

Çizelge 6.27. Yıllara göre ham ayçiçeği yağı dünya fiyatları, Türkiye'nin ham ayçiçeği yağı dış alım, rafine ayçiçeği yağı dış satım fiyatları (Anonim 1997/a) (Anonim 1997/c)

YILLAR	ORTALAMA DÜNYA FİYATLARI (HAM) (\$/TON)	ORTALAMA DIŞ ALIM FİYATLARI(HAM) (\$/TON)	ORTALAMA DIŞ SATIM FİYATLARI (RAFİNE) (\$/TON)
1993	526	485	826
1994	658	596	965
1995	656	676	1062
1996	589	587	975
ORTALAMA	607	586	957

Rafine ayçiçeği yağı dünya fiyatları 950-1000 dolar/ton civarındadır. Türkiye'nin rafine ayçiçeği yağı dış satımı dünya fiyatlarından gerçekleşmektedir (Anonim 1997/d). Genel bir değerlendirme yapılırsa; Türkiye'nin ayçiçeği yağı dış alım ve dış satım fiyatları dünya fiyatları düzeyindedir.

Rafine ayçiçeği yağı dış satım fiyatlarımız 1993 yılında ortalama 826 Dolar/ton olmuş, dış alım fiyatları arasındaki fark olan 341 Dolar/ton'luk katma değer ülkemize kalmıştır. Ham yağ alıp rafine yağ satmak şeklinde uygulanan dış ticaret sonucunda ton başına 1994 yılında 373 Dolar, 1995 yılında 386 Dolar, 1996 yılında 388 Dolar katma değer elde edilmiştir (Çizelge 6.27).

Ayçiçeği yağı dünya fiyatları Rotterdam Borsası'nda belirlenmektedir. Bir kg. ayçiçeği tohumu dış alım maliyeti 29.08.1997 tarihinde 62059 TL., ham yağın dış alım maliyeti

de 130587 TL'dir. Yurt içi tohum üretiminin desteklenmesi için 1997 yılında ayçiçeği alım fiyatları Eylül ayında 65 000 TL/kg, Ekim ayında 70 000 TL/kg ve Kasım ayında 75 000 TL/kg olarak belirlenmiştir. Bu fiyat dış alım tohum fiyatının üzerindedir. Tohum yağ veriminin dışarıdan alınan tohumlarda %5-9 oranında daha fazla olduğu da düşünülünce tohum alımının ülkemizde desteklendiğini görüyoruz. Ülkemizde alım fiyatları Ağustos-Eylül aylarında açıklanmaktadır. Bu fiyatların ekim döneminden önce (Ocak-Şubat aylarında) açıklanmasının uygun olacağı şüphesizdir. Böylece ayçiçeği tarımını düşünüp, fiyatın ne olacağını bilemeyen çiftçiler ekimden vazgeçmeyip, ayçiçeği tarımına yöneleceklerdir.

Çizelge 6.28. Yıllara göre Türkiye'nin ayçiçeği tohumu alım fiyatları (Anonim 1997/a)

YILLAR	ALIM FİYATI	TEF'İN GEN.İND. SAYILARI***	REEL FİYATLAR
1988	370		
1989	650	2140.8	30.3
1990	850	3254.4	26.1
1991	1500	805.0	186.3
1992	2500	1299.3	192.4
1993	4000	2082.2	192.1
1994	8500	5196.3	163.5
1995	18000	8567.1	210.1
1996	35000	412.5	8484.8
1997*	65000-75000	787.7	9521.3
1998**	110000-120000	1215.1	9875.7

* Eylül ayında 65000TL., Ekim ayında 70000 TL., Kasım ayında 75000 TL/Kg olarak ilan edilmiştir.

** Eylül ayında 110000TL., Ekim ayında 115000 TL., Kasım ayında 120000 TL/Kg olarak ilan edilmiştir.

*** DİE, 1989 yılı verileri 1981=100, 1990 yılı verileri 1981=100 (yenilenmiş ana sektör ağırlıklı), 1991-95 yılları arasındaki veriler 1987=100, 1996 yılından sonraki veriler 1994=100)

Çizelge 6.29. Yağlı tohum ve ham yağ dış alım maliyetleri (29.08.1997) (Anonim1997/a)

MALİYET UNSURU	AYÇİÇEĞİ (ROTTERDAM)	HAM YAĞ (ARJANTİN)
Mal Bedeli	251	518
Navlun	25	40
Sigorta	5	5
Mal Bedeli(CİF)	281	563
Gümrük Vergisi	81.49	218.444
Toplu Konut Fonu	-	-
Kambiyo Muamele Vergisi	0.28	0.56
Dış alım Harcı	0.34	0.68
Liman Tahliye Masrafı	6.35	0.6
Ara Toplam(\$/Ton)	359.45	783.28
Döviz Kuru	166.080	166.080
Maliyet(TL/Ton)	61359617	130087574
Liman-Tesisler Nakliyesi(TL/Ton)	550000	350000
Diğer Giderler	150000	150000
Toplam Maliyet(TL/Ton)	62059617	130587574
Toplam Maliyet(TL/Kg)	62059.62	130587.57

6.3.Pamuk yağı

Pamuk endüstri bitkileri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Lifinden yararlanılmakla birlikte tohumlarından yağ da elde edilen bir bitkidir. Pamuk tohumunun (çiğit) yağ endüstrisinde işlenmesi sonucu pamuk yağı elde edilmektedir. İçerisinde %17-21 oranında yağ bulunan çiğitten yağ alındıktan sonra arda kalan küspe iyi bir hayvan yemidir.

Pamuk tarımının yapılışı çok eski tarihlere rastlamaktadır. Bugünkü Pakistan topraklarında M.Ö. 3000 yıllarında pamuk yetiştiriciliğinin olduğu anlaşılmaktadır. Batıya göç eden Türk kavimleri de pamuk tarımını Kafkasya ve Anadolu'ya taşımışlardır.

Yetiştirme devresi altı ay olan pamuk tarımı için tropik ve subtropik iklim kuşağı çok uygundur. Ülkemizdeki ekimi Mart sonundan Mayıs ortasına kadar yapılabilir. Yıllık yağışı 500-700 mm olan yerlerde sulamadan, 150-200 mm yağış alan yerlerde sulama yapılarak yetiştirilebilir. Pamuk bitkisi, az fakat sık yağışlı ilkbahar, orta nemli sıcak bir yaz ile kurak ve ılık bir sonbahar ister. Toprak istekleri bakımından seçici olmamakla birlikte derin sürülmüş, süzek, nemli, aluviyal topraklarla, tınlı kumlu besince zengin topraklarda gelişmesi çok iyidir.

Ülkemizde pamuk genellikle üst üste ekilir. Verimliliğin yükseltilebilmesi ve zararlılardan korunulabilmesi için ekim nöbeti uygulanmalıdır. Susam, buğday, yerbıstığı, yonca, hayvan bürölcesi, pamuk tarımında ekim nöbeti uygulanabilecek bitkilerdir (Elçi vd 1994).

6.3.1.Dünyada pamuk yağı üretimi

Dünya çiğit üretimi ortalama 33.3 milyon ton/yıl'dır (Çizelge 4.2.). Hindistan, Çin, ABD, Türkiye önemli çiğit üreten ülkelerdir. Dünya pamuk yağı üretimi 3.5-4.3 milyon ton arasında değişmektedir (Çizelge 6.30).

Çizelge 6.30. Dönemlere göre dünya pamuk yağı dengesi(Bin ton,1987/88-1996/97) (Anonim 1997/p)

DÖNEMLER										
	1987/88	1988/88	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97 Tahmin
BAŞLANGIÇ STOKU	260	310	310	270	280	260	194	195	229	245
ÜRETİM	3680	3870	3650	3940	4390	3873	3529	3804	4049	4220
DIŞ ALIM	340	310	330	290	310	198	186	287	276	305
DIŞ SATIM	350	340	320	290	290	192	201	267	271	306
TÜKETİM	3620	3840	3700	3930	4430	3945	3513	3790	4038	4250
DÖNEM SONU STOKU	310	310	270	280	260	194	195	229	245	214

6.3.2.Dünyada pamuk yağı tüketimi

Dünya pamuk yağı tüketimi 3.5-4.4 milyon ton arasında değişmektedir. Pamuk yağı üretildiği ölçüde tüketildiği için dünya stokları büyük boyutlarda olmayıp 200 000 ton civarındadır (Çizelge 6.30.).

6.3.3.Dünyada pamuk yağı ticareti

İnceleme yaptığımız 10 yıllık dönemde her yıl 2-3.5 milyon ton pamuk yağının dış alım ve dış satımı yapılmıştır.1997 yılında 3 milyon ton dış alım ve 3 milyon ton dış satım ile 6 milyon ton pamuk yağı dış ticarete konu olmuştur (Çizelge 6.30.).

6.3.4.Türkiye’de pamuk yağı endüstrisi ve üretim teknolojisi

Pamuk yağı endüstrisi, pamuk çekirdeğinden presyon ve solvent ekstraksiyon yoluyla pamuk yağı üreten tesislerdir. Ülkemizde ham pamuk yağı üreten tesislerde nötralizasyon işlemi de yapılmaktadır. Farklı kapasitelerde 34 adet ham yağ işleme

tesisi olup, %50'si ekstraksiyon, %50'si presyon yöntemiyle üretim yapmaktadır. Kurulu kapasiteyle yılda 1.5 milyon ton çığit işlenebilmekte ve 232.5 bin ton nötralize pamuk yağı üretilenmektedir. Son yıllarda kurulu kapasitenin büyük çoğunluğunun kullanıldığı söylenebilir. Çığit işleyen işletmelerde oluşabilecek atıl kapasite ayçiçeği tohumu veya soya fasulyesi işlenerek değerlendirilebilmektedir. Toplam 2344 personelin çalıştığı tesislerin 27 adedi Çukurova'da, 6 adedi Ege'de, 1 adedi de Antalya'dadır (Anonim 1994/b).

6.3.5. Türkiye'de pamuk yağı üretimi

Pamuk yağı üretimi çığit üretimiyle ilgilidir. Son yıllarda ekim alanı, üretim ve verim artışı çığit üretimi artışına neden olmuştur. Buna bağlı olarak da pamuk yağı üretimi artmıştır. Günümüzde pamuk yağı üretimi 200 000 ton düzeyine ulaşarak son on yıl içerisinde %46.7'lik bir artış göstermiştir (Çizelge 6.32).

Çizelge 6.31. Türkiye'nin yıllara göre çığit ekim alanı, üretim ve verimi (1987-1996) (Anonim 1997/i)

Yıllar	Ekim Alanı (000 He)	Üretim (000 ton)	Endeks	Verim Kg/Hektar	Endeks
1987	586	859	100.0	1466	100.0
1988	740	1040	121.0	1405	95.8
1989	725	987	114.9	1362	92.9
1990	641	1047	121.8	1633	111.3
1991	599	895	104.1	1495	101.9
1992	637	905	105.3	1420	96.8
1993	568	900	104.7	1585	108.1
1994	581	930	108.2	1599	109.0
1995	757	1288	149.9	1703	116.1
1996	744	1259	146.5	1693	115.4

Çizelge 6.32. Türkiye'nin yıllara göre ülke kaynaklarıyla pamuk yağı üretimi (Bin ton, 1987-1996) (Anonim 1997/i)

YILLAR	TOHUM ÜRETİMİ	YAĞ ÜRETİMİ	ENDEKS
1987	859	137	100.0
1988	1040	166	121.1
1989	987	160	116.7
1990	1047	168	122.6
1991	895	143	104.3
1992	905	145	105.8
1993	900	144	105.1
1994	930	149	108.7
1995	1288	206	150.3
1996	1259	201	146.7

6.3.6. Türkiye’de pamuk yağı tüketimi

Türkiye’de pamuk yağı üretildiği ölçüde tüketilmektedir. Yıllık tüketim 200 000 ton civarındadır. Yöresel olarak sıvıyağ şeklinde tüketilmekte ve margarin yapımında kullanılmaktadır. Pamuk yağı Türkiye insanının tüketim tercihleri içerisinde olmadığı için, ticari anlamda tüketiciye sunulmamakta daha çok margarin endüstrisinde değerlendirilmektedir.

6.3.7. Türkiye’de pamuk yağı dış ticareti

6.3.7.1. Dış satım

Türkiye’nin pamuk yağı dış satımı 1996 ve 1997 yıllarında 10 000 ton/yıl olarak gerçekleşmiştir. Dış satım sonucu 1996 yılında 5.8 milyon dolar, 1997 yılında 7.1 milyon dolar döviz girdisi sağlanmıştır (Anonim 1998/a).

6.3.7.2. Dış alım

Türkiye’nin pamuk yağı dış alımı yok denebilecek kadar azdır. Dış alım 1996 yılında sadece 1 ton, 1997 yılında ise 3.6 milyon dolar karşılığı 3200 ton olarak gerçekleşmiştir. Dış alım genellikle pamuk tohumu alımı şeklindedir. Türkiye’nin pamuk tohumu dış alımı bazı yıllar 100 000 ton’un üzerindedir (1993 yılında 126 000 ton, 16 milyon dolar; 1994 yılında 85 000 ton, 11 milyon dolar; 1995 yılında 53 000 ton, 7 milyon dolar, 1996 yılında 8 000 ton, 1.1 milyon dolar). Ülkemiz tarafından 1993-96 yılları arasında ortalama 68 000 ton pamuk tohumu dış alımı karşılığı 8.7 milyon dolar ödeme yapılmıştır (Anonim 1998/a).

6.3.8. Pamuk yağı dünya fiyatlarıyla Türkiye’nin dış alım ve dış satım fiyatları

Pamuk yağı dış satım fiyatlarımız 1996 yılında ortalama 568 dolar/ton, 1997 yılında ortalama 694 dolar/ton olmuştur. Bu fiyatlar dünya fiyatları seviyesindedir (Anonim 1998/a).

6.4. Soya yağı

Soya içerdiği protein ve mineral maddeler bakımından insan ve hayvan beslenmesinde önemli bir besindir. Bileşiminde % 17-24 oranında yağ ve %38 oranında protein vardır. Soyada, sığır ve domuz etinin, fasulye ve mercimeğin iki katına yakın, inek sütünün 10 katı protein vardır. İlk defa yemeklik olarak yetiştirilen, daha sonraları yağından da yararlanılan soyanın ana vatanı Doğu Asya'dır. Türkiye'ye Birinci Dünya Savaşından sonra girdiği sanılmaktadır.

Binlerce çeşidi ve tipi olan soya fasulyesinin gelişme süresi 80-170 gün arasında değişmektedir. Yıllık en az 650mm, yetiştirme devresinde 300mm yağışa gerek duymaktadır. Deniz kenarlarında rutubetli iklimlerde daha iyi gelişir. Soyanın toprak istekleri mısırın aynasıdır. Yüksek toprak asitliğine dayanabilirler. Fazla rutubetli topraklardan hoşlanmadığı gibi kuraklığa oldukça dayanıklıdır. Genellikle fosfor ve potasyum gereksinimleri fazladır. Kumlu-killi ve kireçli kil bünyeli topraklardan hoşlanır. Ülkemizde soya ekimi genellikle Nisan-Mayıs ayları arasında yapılmaktadır. Yılda iki ürün almaya uygun bölgelerde erkenci soya çeşitleri ikinci ürün olarak ekilebilir. Arpa, kolza, turfanda patatesten sonra ekilebilir.

ABD, Kanada gibi geniş soya tarımı yapılan ülkelerde hasat, biçim makineleri ve biçer döverle yapılırken, ülkemizde elle yolunmak şeklinde yapılmaktadır.

Yağı alındıktan sonra geriye kalan kısmı yüksek oranda protein içerdiği için soya fasulyesi insan beslenmesi kadar hayvan beslenmesinde de önem taşımaktadır. Soya unu, gıda endüstrisinde ve unlu ürünlerde, bebek maması yapımında ve hayvan yeminde kullanılmaktadır. Soya fasulyesi yüksek oranda protein içerdiği için, süte alerjik insanlar için bir alternatiftir. Soya proteininin kandaki kolesterolü düşürdüğü gibi, bazı kanser çeşitlerini önlediği, kalp ve böbrek hastalıklarına iyi geldiği bilinmektedir. Kalsiyum, Demir, Çinko, Fosfat, Magnezyum mineralleri ve B vitaminleri içermektedir. Gıda endüstrisi dışında, kağıt ve mürekkep boyası ve ilaç endüstrisinde kullanılmaktadır.

Soya fasulyesinin sapı yakacak maddesi olarak kullanılacağı gibi hayvanların altlarına serilerek yataklık yapılabilmektedir. Soya üretimi birinci ürün olarak Karadeniz Bölgesinde, özellikle Samsun, Ordu, Trabzon illerinde uzun yıllardan bu yana yapılmaktadır. Ülkemizde ilk olarak 1975 yılında Çukurova Bölgesinde ikinci ürün olarak araştırmalarına başlanan soya üretiminin %80-90'nı ikinci ürün olarak yapmaktadır. Ekimin %91'i Adana, Hatay, İçel, Antalya ve K.Maraş illerini kapsayan Akdeniz bölgesinde, %8'i Karadeniz Bölgesinde, %1'i Ege Bölgesinde yapılmaktadır. Ege, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin iklim koşulları buğday, arpa hasadından sonra ikinci ürün olarak soya tarımına elverişlidir (Anonim 1993, Arıoğlu Halis H.1989, Elçi vd 1994).

6.4.1. Dünyada soya yağı üretimi

Yıllık üretimi yaklaşık 20 milyon ton olan soya yağı dünyada en fazla üretilen bitkisel yağdır. ABD, Brezilya, Arjantin, Çin ve Meksika önemli üretici ülkelerdir. Soya yağı dünya stokları 2 milyon ton düzeyindedir (Çizelge 6.33.).

Çizelge 6.33. Dönemlere göre dünya soya yağı dengesi (000 ton,1987/88-1996/97) (Anonim,1997/p)

DÖNEMLER										
	1987/88	1988/88	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97 (Tahmin)
BAŞLANGIÇ STOKU	2200	2560	1980	2010	1960	2340	1952	1752	2288	2209
ÜRETİM	15500	14710	16040	15860	16810	17250	18263	19860	19701	20200
DIŞ ALIM	3910	3850	4000	3650	4120	3700	4345	5587	4849	5100
DIŞ SATIM	3810	3930	3910	3630	4160	3687	4337	5627	4850	5139
TÜKETİM	15240	15210	16100	15930	16390	17651	18471	19284	19779	20350
DÖNEM SONU STOKU	2560	1980	2010	1960	2340	1952	1752	2288	2209	2020

6.4.2. Dünyada soya yağı tüketimi

Dünyada en fazla tüketilen bitkisel yağ soya yağıdır. Dünya tüketimi sürekli olarak artmakta olan soya yağının en büyük tüketicisi, dünya tüketiminde % 30'luk paya sahip olan ABD'dir. Bu ülkeyi Brezilya, Çin ve AB ülkeleri izlemektedir.

6.4.3. Dünyada soya yağı ticareti

Soya yağı üretiminin yaklaşık % 25'i dış satıma konu olmaktadır. En önemli dış satımcı ülkeler Arjantin, Brezilya, ABD' dir. Soya yağı dış alımı çok sayıda ülke tarafından gerçekleştirilmektedir. Ortadoğu ülkeleri, Kuzey Afrika ülkeleri, Latin Amerika ülkeleri ve AB ülkeleri önemli soya yağı dış alımcısı ülkelerdir. Çin dünya dış alımının %20'sini, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri dış alımın %18'ini, Latin Amerika ülkeleri dış alımın %18'ini gerçekleştirmektedir (Anonim 1998/a). Soya yağının dünya bitkisel yağ ticaretindeki payı % 20 civarındadır (Çizelge 4.10.).

6.4.4. Türkiye'de soya yağı endüstrisi ve üretim teknolojisi

Soya yağı endüstrisi , soya fasulyesinden presyon ve solvent ekstraksiyon yoluyla soya yağı üreten tesislerdir. Ülkemizde soya fasulyesinin ekimi ve yağının çıkarılması çok gelişmemiş olduğu için, bu sektörde sadece soya fasulyesi işleyen tesisler yoktur. Çiğit ve ayçiçeği tohumu işleyen tüm tesisler soya fasulyesi de işleyebilmektedirler.

Soya işleyen tesislere alınan soya fasulyesi, eleklerden geçirilerek taş, toprak ve diğer yabancı maddelerden arındırıldıktan sonra silindirli kırıcılardan geçirilerek parçalanır. Kırılan soylar elekten geçirilerek kabukları alınır. Kabuklardan ayrılan soyalara nem kontrolü ve ısıtma işlemi uygulanır. Bu aşamadan sonra hidrolik ve basınçlı silindirlerden geçirilerek ezilir ve pullanırlar. Daha sonra soyların yağı presyon veya solvent ekstraksiyon yoluyla alınmaktadır. Elde edilen soya yağına degumming işlemi uygulanarak ham soya yağı olarak depolanır (Anonim 1993).

6.4.5. Türkiye’de soya yağı üretimi

Soya fasulyesi veriminde son 10 yılda %9.2’lik artış olmasına karşın, üretiminde %80’lik azalma olmuştur. Üretimdeki azalma soya ekim alanlarının daralmasından kaynaklanmaktadır. İnceleme dönemimiz içerisinde ekim alanları 112 000 hektardan 20.500 hektara gerilemiştir (Çizelge 6.34.). Bu olumsuz gelişmeler sonucunda 1987 yılında 45 000 ton olan soya yağı üretimi günümüzde 10 000 ton’un altına düşmüştür (Çizelge 6.35.). Soya fasulyesi üretiminin destekleme alımlarıyla yakından ilişkisi vardır. 1980 yılından 1987 yılına kadar destekleme alımları kapsamında olan soya fasulyesi ekim alanları, 17 000 hektardan 112 000 hektara ulaşmıştır. 1988,1989,1990 yıllarında destekleme kapsamından çıkarılan soya fasulyesi, 1991,1992,1993 yıllarında tekrar desteklenmiş ancak ekim alanlarının daralması devam etmiştir. 1994 yılından günümüze destekleme kapsamından çıkarılmış olan soya fasulyesi ekim alanları iyice azalmıştır. Soya fasulyesi destekleme alımları için Karadenizbirlik, Çukobirlik, Güneydoğu Birlik, Antbirlik ve Tariş görevlendirilmiştir. Soya yağının Türkiye’nin toplam bitkisel yağ üretimi içerisindeki payı 1987 yılında %6.5 iken günümüzde %1 düzeyine gerilemiştir (Çizelge5.2.).

Çizelge 6.34. Türkiye’nin yıllara göre soya ekim alanı üretim ve verimi (1987-1996) (Anonim 1997/i)

Yıllar	Ekim Alanı (000 He)	Üretim (000 ton)	Endeks	Verim (Kg/Hektar)	Endeks
1987	112	250	100.0	2232	100.0
1988	66	150	60.0	2273	101.8
1989	75.3	161	64.4	2138	95.7
1990	74	162	64.8	2189	98.0
1991	49.5	110	44.0	2222	99.5
1992	46	95	38.0	2065	92.5
1993	26.7	63	25.2	2355	105.5
1994	29	70	28.0	2414	108.1
1995	31	75	30.0	2419	108.3
1996	20.5	50	20.0	2439	109.2

Çizelge 6.35. Türkiye'nin yıllara göre soya yağı üretimi (1987-96, ülke hammaddesiyle) (Anonim 1997/i)

YILLAR	TOHUM ÜRETİMİ (000 TON)	YAĞ ÜRETİMİ (000 TON)	ENDEKS
1987	250	45	100.0
1988	150	27	60.0
1989	161	28.9	64.2
1990	162	29.1	64.6
1991	110	19.8	44.0
1992	95	17.1	38.0
1993	63	11.3	25.1
1994	70	12.6	28.0
1995	75	13.5	30.0
1996	50	9	20.0

6.4.6. Türkiye'de soya yağı tüketimi

Türkiye'de 1990-96 yılları arasında toplam bitkisel yağ tüketiminin % 13'ü soya yağıdır (Çizelge 5.3.). Son üç yılda (1995-97) ortalama yıllık soya yağı tüketimi 180 bin ton'dur. Bu yağın 170 000 ton'u dış alım yoluyla (186 000 ton'u soya fasulyesi olarak alınıp Türkiye'de işlenip 33 000 ton yağa çevrilmiştir, 137 000 ton da soya yağı olarak alınmıştır) sağlanmakta sadece 10 000 ton'u Türkiye'de üretilen soyalardan elde edilmektedir (Çizelge 6.36., Anonim 1998/a). Ülkemizde soya yağı yemeklerde çok fazla tercih edilmediği için genellikle margarin olarak kullanılmaktadır.

6.4.7. Türkiye'nin soya yağı ticareti

Türkiye son üç yılda (1995-97) yıllık ortalama 138 000 ton soya yağı dış alımı karşılığı 93 milyon dolar ödeme yapmış, yıllık ortalama 1408 ton dış satım karşılığı ise sadece 1.3 milyon dolar/yıl döviz sağlanmıştır. Ülkemiz gerçekleştirdiği soya yağı dış ticaretinde yıllık ortalama 136 000 ton soya yağı karşılığı 91.5 milyon dolar döviz ödemektedir (Çizelge 6.36).

Türkiye son üç yılda (1995-97) yıllık ortalama 186 000 ton soya fasulyesi dış alımı gerçekleştirmiştir (tohum karşılığı yaklaşık 33 000 ton soya yağı). Karşılığında ortalama 58 milyon dolar döviz ödenmiştir (Anonim 1998/a).

Soya yağı ve soya fasulyesi karşılığı yağ göz önüne alındığında yılda ortalama 170 000 ton soya yağı dış alımı yoluyla ülkemiz yağ açığı kapatılmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla her yıl ortalama 149.5 milyon dolar döviz ödenmiştir.

Soya yağı dış alımı genellikle ham soya yağı ve yurt içerisinde işlenmek üzere soya fasulyesi alımı şeklinde olmaktadır.

Çizelge 6.36. Türkiye'nin soya yağı dış ticareti (1995-1997)

YILLAR	DIŞ ALIM		DIŞ SATIM		FARK	
	MİKTAR (DEĞER) (TON)	(000 \$)	MİKTAR (DEĞER) (TON)	(000 \$)	MİKTAR (DEĞER) (TON)	(000 \$)
1995	141338	93550	3025	3112	142313	90438
1996	106826	62191	333	341	106493	61850
1997	164860	122900	866	681	163994	93404
ORTALAMA	137675	92880	1408	1378	136267	91502

6.4.8. Soya yağı dünya fiyatlarıyla Türkiye dış alım ve dış satım fiyatları

Ham soya yağı dünya fiyatları son üç yılın ortalaması 569 dolar/ton olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 4.12).

Soya yağı dış alım fiyatları son yıllarda ortalama 600 dolar/ton civarında seyretmektedir.

Dış satım fiyatlarımız 1997 yılında ortalama 785 dolar/ton, 1995 ve 1996 yıllarında ortalama 1026 dolar/ton olarak gerçekleşmiştir.

Soya yağı dış alım ve dış satım fiyatları dünya fiyatları düzeyindedir.

6.5. Kolza yağı

Kolzanın anavatanı olarak genellikle Akdeniz bölgesi kabul edilmektedir. Ülkemize Bulgaristan ve Romanya'dan gelen göçmenler tarafından getirilmiş ve 1948 yılından sonra istatistiklere geçmiştir. Kolza tek yıllık yazlık ve kışlık olarak yetiştirilebilen önemli bir yağ bitkisidir. Tohumları %40-50 oranında yağ , %25 oranında protein içermektedir. Kolza, yağı alındıktan sonra geriye kalan küspesi iyi bir hayvan yemidir. Yağı çıkarıldıktan sonra %50 küspe kalır ve bu küspe %40 oranında protein içerir. Yeşil yem veya kuru ot şeklinde de hayvan beslenmesinde kullanılabilir. Yakacak ve hayvanlara yataklık olarak da kullanılabilen kolza hayvan yetiştirmede önemli bir bitkidir. Kolza yağı sabun ve endüstrisinde, dericilikte ve tıpta kullanım alanı bulmuştur. Kolza. yağ bitkileri içerisinde en erken olgunlaşanıdır. Genellikle yazlık olarak ekilen yağ bitkilerine göre, kolza kışlık, olarak da ekilebildiği için ayrı bir üstünlük kazanmaktadır. Yetiştirme devresinin kısa olması, birim alandan daha yüksek tohum ve yağ elde edilmesi, ekimden hasada kadar her aşamada mekanizasyona uygun olması kolzanın önemini arttırmaktadır. Kışlık kolza Haziran-Temmuz aylarında hasat edilebildiği için, o dönemde atıl olan yağ işleme tesislerine hammadde sağlayabileceği gibi, ekildikleri topraklarda yeni ürün elde edilebilmesi olanağı da yaratmaktadır. Kolza kışlık tahıllar kadar soğuğa dayanıklı olmasa da, kışlık tahılların yetiştirilebildiği bölgelerde yetiştirilebilir. Buğday tarımına uygun topraklar kolza tarımı için de uygundur. Kışlık çeşitleri -15 °C ye kadar dayanabilirler. En iyi kolza toprakları humusça zengin, orta ağır bünyeli, arpa ve buğday topraklarıdır. Hafif kumlu topraklar kolza için uygun değildir. Vegetasyon süresi yazlık çeşitlerinde 100-200 gün, kışlık çeşitlerinde 120-150 gündür. Kolza tahıllardan özellikle buğday için iyi bir ön bitkidir. Kolza ekiminden önce, ön bitki ekimi için, tarlayı kısa sürede terk edebilecek erken olgunlaşabilen yemlik çavdar, çavdar yanında yeşil bakla, yer altı üçgülü, çayır üçgülü gibi baklagiller önerilmektedir. Tahıl kolza tarımı için iyi bir ön bitki sayılmamaktadır. Hastalıklardan ve zararlarından korunmak amacıyla aynı tarlaya 3-4 yılda bir ekilmelidir. Ülkemizde Akdeniz bölgesinde buğday ile ekim nöbetine yerleştirilerek pamuk veya ikinci ürün soya, yerfıstığı, mısır öncesi kışlık ara ürün şeklinde planlanmaktadır (Elçi Ş. vd 1994, Özgüven M. 1995).

6.5.1. Dünyada kolza yağı üretimi

Soya yağı ve palm yağından sonra dünyada en fazla üretimi gerçekleştirilen yağ kolza yağıdır. Dünya kolza yağı üretimi 11 milyon ton civarındadır . Çin, Hindistan, Japonya ve Fransa önemli kolza yağı üreticisi ülkelerdir. Dünya stokları 1.1 milyon ton'dur (Çizelge 4.8., Çizelge 6.37.).

Çizelge 6.37. Dönemlere göre dünya kolza yağı dengesi (000 ton,1987/88-1996/97) (Anonim 1997/p)

DÖNEMLER										
	1987/88	1988/88	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97 (Tahmin)
BAŞLANGIÇ STOKU	730	910	690	830	810	880	785	910	1296	1327
ÜRETİM	7730	7690	7970	8760	9540	9071	9723	10426	11424	11530
DIŞ ALIM	1830	1830	2060	1980	2180	1198	1522	2123	1959	2100
DIŞ SATIM	1870	1940	1950	1970	2080	1182	1595	1068	2020	2156
TÜKETİM	7510	7800	7940	8790	9570	9182	9525	10095	11332	11680
DÖNEM SONU STOKU	910	690	830	810	880	785	910	1296	1327	1121

6.5.2. Dünyada kolza yağı tüketimi

Dünya bitkisel yağ tüketiminde yıllık ortalama 10.9 milyon ton'luk tüketimiyle kolza yağı üçüncü sıradadır. Üretici ülkeler ve dış alımcı ülkeler tarafından tüketilen kolza yağı dünya tüketimi sürekli olarak artmaktadır (Çizelge 4.9., Çizelge 6.37.).

6.5.3. Dünyada kolza yağı ticareti

Dünyada üretilen yaklaşık 11 milyon ton kolza yağının 2 milyon ton'u dış satıma konu olmaktadır. Kolza yağı dış ticaretinin toplam bitkisel yağ ticareti içerisindeki payı ise %8 civarındadır (Çizelge 4.10.).Kanada, Almanya ve Fransa önemli dış satımcı ülkeler; ABD, Hong Kong ve Meksika önemli dış alımcı ülkelerdir.

6.5.4. Türkiye’de kolza yağı endüstrisi ve üretim teknolojisi

Türkiye’de kolza ekimi ve yağının çıkarılması çok gelişmemiş olduğu için, sadece kolza işleyen tesisler yoktur. Yağlı tohumlardan yağ üretme teknolojisi kullanılarak yağlı tohum işleyen tesisler bu amaçla kullanılabilir. Çiğit ve ayçiçeği işleyen tesislere ek maliyet getirmeksizin uygulanabilen bu üretim, sektördeki kapasite kullanım oranının da yükseltilmesine olanak sağlamaktadır.

6.5.5. Türkiye’de kolza yağı üretimi

Kolza, Türkiye’de oldukça yeni sayılan bir yağ bitkisidir. Ekim alanları 1960’lı yıllardan 1970’e kadar hissedilir derecede artış göstermiş bu yıldan sonra da azalmıştır. Bu azalışın en önemli nedeni kolza ekiminin en fazla yapıldığı Trakya ve Marmara Bölgesinde ayçiçeğinin o yıllarda daha fazla önem kazanmış olmasıdır. Ekimin yeni olması nedeniyle başta yapılan hatalar giderilerek 1979 yılına gelindiğinde ekim alanları (6-7 hektardan) 27 000 hektara ulaşmış; üretim ise (6 000-7 000 ton’dan) 43 000 ton’a yükselmiştir. Bu olumlu gelişmeler kolza yağında bulunan insan sağlığını olumsuz etkileyen erusik asidin açıklanmasıyla son bulmuştur. İki yıl süreyle eski karışık tohumların elden çıkarılması için ekim yasağı getirilmiştir. Ekim alanı 1000 hektarın altına düşmüş, Trakya yöresinde arıcıların balözü kaynağı olarak erken açan çiçeklerinden yararlanılan bir bitki haline dönmüştür. Son yıllarda erusik asit değeri sıfır düzeyde kolza tohumu çeşitlerinin getirilmiş olmasına karşın kolza tarımı yaygınlaştırılmamıştır (Kolsarıcı vd 1990, Kolsarıcı vd 1995).

Kolza yağı üretiminin miktarı istatistiklerde susam, aspir gibi yenen diğer yağlarla birlikte verilmekte, böyle olduğu halde yıllık üretimi hepsinin birlikte 2 ton’u geçmemektedir (Anonim 1996/a). Dünyada çok büyük boyutlarda yetiştirilen ve tüketilen bu yağın bitkisel yağ açığı yaşanan ülkemizde değerlendirilememiş olmasının büyük bir kayıp olduğu kanaatini taşımaktayız.

Ülkemiz iklim olarak bu bitkinin yetiştirilmesine çok uygundur. Ayçiçeği tohumu ekim alanlarının yaklaşık yarısı kadar, 300 000 hektarlık alanın ekilmesiyle 472 200 ton

kolza tohumu elde edilebilecektir (1987-96 yılları ortalama verimi 1574 kg/ha'dır).% 45 yağ veriminden hareketle 212 490 ton kolza yağı , devam etmekte olan bitkisel yağ açığımızın kapatılmasında bir alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır. Kolza tarımının birim alanından alınan verim miktarı, ayçiçeği tarımına göre daha fazladır. Yazlık ve kışlık çeşitlerinin olması da ayrı bir üstünlüktür.

Çizelge 6.38. Türkiye'nin yıllara göre kolza ekim alanı üretim ve verimi (1987-1996) (Anonim 1997/i)

Yıllar	Ekim Alanı (Ha)	Üretim (ton)	Endeks	Verim Kg/Hektar	Endeks
1987	250	340	100.0	1360	100.0
1988	1230	1400	441.7	1138	83.6
1989	3200	3000	882.3	938	68.9
1990	2017	2100	588.2	1041	76.5
1991	521	1046	307.6	2008	147.6
1992	500	1000	294.1	2000	147.0
1993	5	9	2.6	1800	132.3
1994	6	10	2.9	1667	122.5
1995	7	9	2.6	1286	94.5
1996	2	5	1.4	2500	183.8

Çizelge 6.39. Türkiye'nin yıllara göre kolza yağı üretimi (1987-96, ülke hammaddesiyle) (Anonim 1997/i)

YILLAR	TOHUM ÜRETİMİ (ton)	YAĞ ÜRETİMİ (ton)	ENDEKS
1987	340	136	100.0
1988	1400	560	411.7
1989	3000	1200	882.3
1990	2100	840	617.6
1991	1046	418.4	307.6
1992	1000	400	294.1
1993	9	3.6	2.6
1994	10	4	2.9
1995	9	3.6	2.6
1996	5	2	1.4

Kolza yağ verimi %40 olarak alınmıştır.

6.5.6. Türkiye’de kolza yağı tüketimi

Türkiye’de kolza yağı tüketimi 10 000 ton’un altındadır. Tüketimin sadece 2 ton’u ülkede yetişen ham maddelerden üretilmektedir. Kolza yağı Türkiye’de perakende satışla tüketiciye sunulmamaktadır. Kanola yağı adı altında Ekim 1998’de reklamının yapılarak tüketiciye sunulmuş olması, kolza yağı tüketimi açısından büyük bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

6.5.7. Türkiye’nin kolza yağı dış ticareti

Kolza yağı dış satımımızın hiç olmadığı söylenebilir. Ülkemiz ham, teknik/sanayi ve diğer amaçlar için kolza yağı dış alımı yapmaktadır (Çizelge 6.40.). Ülkemizin kolza yağı dış alımı ayçiçeği yağı ve soya yağı dış alımına oranla çok az düzeydedir. Dış alımı gerçekleştirdiğimiz ülkeler arasında Fransa, İspanya, İngiltere, Hollanda, Almanya ve İsviçre bulunmaktadır (Anonim 1997/c). Türkiye 15-20 000 ton/yıl kadar ham kolza yağı dış alımı yapmaktadır. Kolza yağı dış satımımız yok denebilecek kadar azdır.

6.5.8. Kolza yağı dünya fiyatlarıyla Türkiye dış alım ve dış satım fiyatları

Türkiye kolza yağı dış ticaretini dünya fiyatlarından gerçekleştirmektedir.

Çizelge 6.40. Türkiye’nin ham kolza yağı dış alımı (1991-96) (Anonim 1997/c)

Yıllar	Miktar (000 ton)	Değer (1000 \$)
1991	38	21000
1992	26	11000
1993	3	1000
1994	Alım yok	—
1995	13	8000
1996*	3	1800
TOPLAM	83	42800

*Ocak-Şubat

7. DÜNYADA ve TÜRKİYE'DE ÜRETİLEN, TÜKETİLEN ve DIŞ TİCARETİ YAPILAN DİĞER BİTKİSEL YAĞLAR

7.1. Mısırözü yağı

Türkiye'de mısırözü yağı, az da olsa yerfıstığı yağı, susam yağı, haşhaş yağı, ve aspir yağı üretimi,tüketimi ve dış ticareti yapılmaktadır. Türkiye'de palm ve hindistan cevizi üretilmemekte, ancak palm yağı ve hindistan cevizi yağı dış ticareti yapılmakta ve tüketilmektedir.

7.1.1. Dünyada mısırözü yağı üretimi ve tüketimi

Dünyada son yıllarda 1.8 milyon ton/yıl mısırözü yağı üretilmekte ve tüketilmektedir. Mısırözü yağının dünya bitkisel yağ üretim ve tüketimindeki payı %2.4'dür (dünya zeytinyağı üretim ve tüketim payı kadar) (Çizelge 4.8., Çizelge 4.9.) . Dünyanın en büyük üreticisi ABD'dir. AB ülkeleri, Brezilya ve Japonya diğer önemli mısırözü yağı üreticisi ülkelerdir. Dünya mısırözü stokları 150 000 ton civarındadır (Anonim 1997/ p).

7.1.2. Dünyada mısırözü yağı ticareti

Dünyada yaklaşık 600 000 ton mısırözü yağı dış satımı ve dış alımı gerçekleşmektedir. Bu ticaret dünya bitkisel yağ ticareti içerisinde %2.4'lük paya sahiptir (Çizelge 4.10.) . Önemli mısırözü yağı dış satımcı ülkeler ABD ve Brezilyadır. Dış alımcı ülkeler ise Suudi Arabistan ,İtalya ve Libya'dır (Aksoy Ş. 1996, Aksoy Ş. vd 1997).

7.1.3. Türkiyede mısırözü yağı endüstrisi ve üretim teknolojisi

Türkiye'de mısır yağ elde etmek amacıyla üretilmediği için mısır tanelerini ham yağa işleyecek tesisler kurulmamıştır. Ham yağı rafine yağ haline getiren işletmelerde, ham yağ şeklinde dış alımı yapılan mısırözü yağını rafine mısırözü yağı şekline getirilebilmektedir.

7.1.4. Türkiye’de mısırözü yağı üretimi ve tüketimi

Buğday ve arpadan sonra Türkiye’de en fazla üretilen tahıl mısırdır. Ülkemizde Çoğunlukla Karadeniz, Marmara ve Ege kıyı bölgelerimizde olmak üzere 500 000-550 000 hektar alanda mısır ekilmekte ve 2-2.5 milyon ton mısır üretimi gerçekleştirilmektedir (Anonim 1997/h). Ancak bu üretim çoğunlukla tane ve un şeklinde tüketilmektedir. Türkiye’de mısırözü yağı tüketimi ortalama (1994-97) 35 000 ton düzeyindedir. Mısırözü yağının sağlık açısından öneminin reklam kampanyalarıyla dile getirilmesi iç tüketimin artmasına neden olmuştur.1995 yılında 23 000 ton olan tüketim 1996 yılında 35 000 ton’a, 1997 yılında 46 000 ton’a yükselmiştir (Çizelge 5.3, Anonim 1998/a). Türkiye’de tüketilen ve dış satımı gerçekleştirilen mısırözü yağı dış alım yoluyla sağlanmaktadır.

7.1.5. Türkiye’nin mısırözü yağı dış ticareti

Türkiye, 1991-1996 yılları arasında ortalama 63 000 ton mısırözü yağı dış alımı gerçekleştirmiştir. Dış alım ham mısırözü yağı şeklinde olup alınan bu ham yağ yurt içinde işlenip rafine yağ olarak ülke içerisinde tüketilmekte ve dış ülkelere satılmakta böylece katma değer ülkemize kalmaktadır (rafine mısırözü yağı dış alımı 1994 yılında 3 ton, 1995 yılında 16 ton olmuştur).1991-1996 yılları arasında ortalama dış satım 33 000 ton/yıldır. Ham mısırözü yağı dış alımımızın % 100’e yakın kısmı ABD’den gerçekleştirilmektedir. Rafine mısırözü yağı dış satımımızın son yıllarda %5 kadarı İsrail’e geriye kalan kısmın % 90’ından fazlası en büyük alıcımız olan Libya’ya yapılmaktadır (Anonim 1997/c, Anonim 1998/a).1997 yılında 84 000 ton dış alım karşılığı 57 milyon dolar ödeme yapılmış, 38 000 ton rafine mısırözü yağı dış satımı karşılığı 41 milyon dolar döviz girdisi sağlanmıştır. Bu yolla ton başına ortalama 400 dolar katma değer ülkemize kazandırılmış, kurulu yağ işleme tesislerinde kapasite kullanım oranı yükseltilmiştir.

7.2. Yerfıstığı yağı

Yerfıstığı önemli bir yağ bitkisidir. İçerdiği yağ, protein, karbonhidrat, vitaminler ve madensel maddelerle insan ve hayvan beslenmesinde önemli bir besin kaynağıdır. Tohumlarında % 47-55 oranında yağ bulunan yerfıstığının yağı alındıktan sonra geriye kalan küspesi iyi bir hayvan yemidir. Sabun, bisküvi, pasta, şekerleme yapımında ve balık konserveliğinde kullanılmaktadır. Tropik ve subtropik iklim koşullarında yetişebilen yerfıstığının kökeninin Peru, Brezilya olduğunu savunanlar olduğu gibi Afrika kökenli olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır. Yerfıstığı tek yıllık yazlık bir bitkidir. İklim istekleri pamukta olduğu gibidir. Ülkemizde sulamayla tarımı yapılmaktadır. Aynı tarlaya 2 yıldan fazla ekilmemesi önerilmektedir. Ekim nöbetine uygun bir bitkidir. Mısır ve buğday ile ekim nöbetine sokulursa bitki besin değerlerinden faydalanma azami düzeye yükselir ve gübrelemeden tasarruf sağlanabilmektedir. Hastalıklardan korunmak için pamuk, soya ve tütünden sonra ekilmemesi önerilmektedir (Arıoğlu Halis H. 1993, Elçi Ş. vd 1994). Türkiye'de tarımının en yoğun yapıldığı yer ise Akdeniz bölgesidir (Adana, İçel, Antalya, Hatay).

7.2.1. Dünyada yerfıstığı yağı üretimi ve tüketimi

Dünyada yerfıstığı yağı üretimi ve tüketimi 4.2 milyon ton/yıl'dır. Dünya bitkisel yağ üretim ve tüketiminde %5.7'lik paya sahiptir (Çizelge 4.8., 4.9). Hindistan ve Çin en önemli yer fıstığı yağı üreticisi ülkelerdir. Diğer üretici ülkeler Nijerya, Senegal ve ABD'dir. Dünya stokları 300 000 ton düzeyindedir (Anonim 1997/p).

7.2.2. Dünyada yerfıstığı yağı ticareti

Dünyada yaklaşık 280 000 ton yerfıstığı yağı dış alımı ve dış satımı yapılmaktadır. Bu ticaret dünya bitkisel yağ ticareti içerisinde %1.1'lik paya karşılık gelmektedir (Çizelge 4.10). Önemli dış satımcı ülkeler Senegal, Arjantin ve ABD'dir. Fransa, İtalya, Hong Kong ve Belçika da önemli dış alımcı ülkelerdir (Aksoy Ş. v d 1997).

7.2.3. Türkiye’de yerfıstığı yağı endüstrisi ve üretim teknolojisi

Türkiye’de üretilen yerfıstığı genellikle çerez ve fıstık ezmesi olarak tüketildiğinden, yerfıstığı yağı endüstrisi kurulmamıştır. Günümüzde buna gereksinme de duyulmamaktadır. Yağlı tohum işleme tesisleri yerfıstığını yağa işleyebilecek özelliğe sahiptir.

7.2.4. Türkiye’de yerfıstığı yağı üretimi ve tüketimi

Yerfıstığı yağı üretimi ve tüketimi yok denilebilir. Yağ olarak üretildiği bölgelerde çok az olarak üretildiği ve tüketildiği tahmin edilmektedir.

Ekim alanı ve üretim miktarında fazlaca bir değişiklik göstermeyen yerfıstığı, günümüzde 34 000 hektara ekilmekte ve 80 000 ton ürün elde edilmektedir (Anonim 1997/h). Tamamıyla el emeğine dayanan yerfıstığı yetiştiriciliği, girdi maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle yemeklik yağ olarak piyasaya sürülememektedir. Ülkemizde de gelişmiş ülkelerdeki gibi tam bir mekanizasyona geçilebilirse, yerfıstığı da diğer yağlı tohumlu bitkilerle rekabet edebilecek güce kavuşabilecek, dolayısıyla bitkisel yağ açığımızın kapatılmasında faydalı olabilecektir (Kolsarıcı vd 1995).

7.2.5. Türkiye’nin yerfıstığı yağı dış ticareti

Yerfıstığı yağı dış alımı 1995 yılına kadar ortalama 5 ton/yıl gibi çok düşük düzeyde gerçekleşmiştir. 1995 yılında 2400 ton olan dış alım diğer bitkisel yağlara oranla çok az düzeydedir. Dış alımın % 92’si Brezilya’dan yapılmıştır. Ülkemiz 1996 yılına kadar yerfıstığı yağı dış satımı yapmamış olup, 1996 Ocak-Şubat döneminde 6.5 ton’luk dış satım Özbekistan’a gerçekleştirilmiştir (Anonim 1997/c). Bu bilgilerin ışığı altında yerfıstığı yağı üretim ve tüketimimizin bugün için çok az, dış ticaretinin de göz ardı edilebilecek ölçüde küçük (3 000-4 000 ton) olduğu söylenebilir.

7.3. Susam yağı

Bir yağ bitkisi olan susamın M.Ö. 450'de Hindistan ve Çin'de besin maddesi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Anadolu'ya Mezapotomya'dan gelmiştir. Tek yıllık bir bitki olan susam tropik ve subtropik iklim kuşağında yetişir. Tohumlarında %55-60 oranında yağ bulunan susamın, yağı alındıktan sonra geriye kalan küspesi, insan ve hayvan beslenmesinde kullanılmaktadır. Susam tohumu simit, pide, şekerleme ve karamela, tahin ve tahin helvası yapımında kullanılır. Eski Hintliler ve Çinliler tarafından susam yağı yaraların tedavisinde ve bazı bağırsak hastalıklarında da kullanılmıştır (Elçi Ş. vd 1994).

7.3.1. Dünyada susam yağı üretimi ve tüketimi

Dünyada yaklaşık 700 000 ton/yıl susam yağı üretilmekte ve tüketilmektedir. Dünyanın toplam bitkisel yağ üretimi ve tüketimi içerisindeki payı %0.9'dur (Çizelge 4.8., Çizelge 4.9.). Dünyanın önemli susam yağı üretici ülkeleri Hindistan ve Çin'dir (Aksoy Ş. vd 1997). Diğer üretici ülkeleri Myanmar, Japonya, Sudan, Türkiye ve Güney Kore'dir. Dünya susam yağı stokları 50 000 ton düzeyindedir (Anonim 1997/ p).

7.3.2. Dünyada susam yağı ticareti

Dünyada yaklaşık 23 000 ton susam yağı dış alımı ve dış satımı yapılmaktadır. Bu ticaret dünya bitkisel yağ ticareti içerisinde %0.05 düzeyindedir ve bitkisel yağ ticaretinde önemli bir paya sahip değildir. Çin, Venezüella, Japonya, Sudan, Hong Kong dış satımcı ülkeler; ABD, Hong Kong ve Japonya dış alımcı önemli ülkelerdir.

7.3.3. Türkiye'de susam yağı endüstrisi ve üretim teknolojisi

Türkiye'de susam yağı endüstrisi kurulmamıştır. Ancak yağlı tohum işleyen işletmeler, soya fasulyesi, yer fıstığı gibi susamı da yağa işleyebilecek özelliklere sahiptir. Rafine yağ tesisleri ham susam yağını rafine yapabilecek durumdadırlar.

7.3.4. Türkiye’de susam yağı üretimi ve tüketimi

Türkiye’de susam Güney, Güneybatı, Batı ve Marmara ile Trakya bölgelerinde birinci veya ikinci ürün olarak tek bitki, ara tarımı veya bitkilerle karışık olarak ekilmektedir. Ülkemizde 75 000-80 000 hektara ekimi yapılmakta ve son yıllarda ortalama 32 000 ton susam elde edilmektedir (Anonim 1997/h). Türkiye’de susam, yağı çıkarılmak için üretilmemektedir. Susam tohumları genellikle tahin ve tahin helvası elde etmede kullanılmaktadır El emeğine dayalı tarımı nedeniyle yağ elde edilmesinde maliyetleri yükselmekte, ayçiçeği ve soya yağı ile rekabet edememektedir. Bu nedenle yerfıstığı gibi bitkisel yağ üretimimize fazlaca bir katkısı bulunmamaktadır.

7.3.5. Türkiye’nin susam yağı dış ticareti

Türkiye’nin susam yağı dış ticareti yok denebilecek kadar azdır.

7.4. Aspir

Tohumlarında %25-30 oranında yağ bulunan ve kurak koşullara daha iyi adapte olabilen, yağışı yetersiz ve sulanamayan bölgelerde de başarıyla yetişebilen bir yağ bitkisidir.

7.4.1. Dünya’da aspir yağı üretimi ve tüketimi

Aspir tohumunun dünyada 800 000 ton gibi çok sınırlı olarak üretimi yapılmaktadır. Üretimin büyük kısmı ABD tarafından gerçekleştirilmektedir. Meksika ve Avustralya diğer önemli üretici ülkelerdir (Çizelge 4.7.). Dünya aspir yağı üretimi 240 000 ton gibi çok az düzdedir.

7.4.2. Dünya aspir yağı ticareti

Dünya ticareti çok az miktarda, genellikle aspir tohumu şeklinde gerçekleşmektedir.

7.4.3. Türkiye’de aspir yağı endüstrisi ve üretim teknolojisi

Türkiye’de aspir yağı endüstrisi yoktur. Ancak yağlı tohum işleyen tesisler aspir tohumunu da işleyebilirler.

7.4.4. Türkiye’de aspir yağı üretimi ve tüketimi

Aspir kurağa dayanıklı ve yağış olmayan yerlerde yetiştirilmeye elverişli olduğundan Orta Anadolu ve Geçit Bölgelerinde yetiştirilebilmektedir. 1977 yılında 1800 hektar ekili alandan 1250 ton aspir tohumu elde edilirken (375 ton aspir yağı), ekim alanları ve üretim her yıl düşmüş 1996 yılında 81 hektar ekili alandan 74 ton aspir tohumu üretilmiştir (Anonim 1997/i).Ülkemizde aspir yağı üretim ve tüketimi günümüzde 20 ton düzeyindedir. Tüketicilere perakende olarak piyasada sunumu olmayan aspir yağı Türkiye bitkisel yağ üretim ve tüketiminde önemli bir paya sahip değildir.

7.4.5. Türkiye’nin aspir yağı dış ticareti

Dış alımı az olmakla birlikte genellikle aspir tohumu ham yağı şeklinde gerçekleşmektedir. Dış satımı ise yok denebilecek kadar azdır.

7.5. Haşhaş yağı

Özellikle alkaloid üretimi için ilaç bitkisi olarak yetiştirilen haşhaş tohumları %44-50 oranında yağ içermektedir. Haşhaş yağı yemeklik olarak kullanılabilirdiği gibi, boya ve sabun yapımında da kullanılmaktadır. Haşhaş tohumları kavru olarak çerez olarak yenebilmekte, hamur işlerinde kullanılabilir. Sapları yakacak olarak kullanılabilen haşhaşın küspesi iyi bir hayvan yemidir. Ülkemizde belirli illerle ekimi kontrol altına alınmış olan haşhaş ekimi, 1996 yılında 13 000 hektara yapılmış ve 5 300 ton haşhaş tohumu üretilmiştir (Anonim1997/i). Ülkemizde olduğu gibi dünyada da haşhaş, yağ elde etmek amacıyla yetiştirilmemektedir. Dünyada afyon üretimi dört üretici ülkenin tekelindedir. Bu ülkeler Hindistan, Rusya, Türkiye ve Yugoslavya’dır. Dünya afyon üretimi ve dış satımında Hindistan en önemli ülkedir (Elçi Ş. vd 1994).

Dünyada haşhaş yağı ticareti çok azdır. Ticaret genellikle haşhaş tohumu şeklinde gerçekleşmektedir. Türkiye'nin haşhaş yağı ve haşhaş tohumu ticareti yok denecek kadar azdır. Türkiye'de haşhaş yağı üretildiği bölgelerde çok az şekilde yöresel olarak üretilmektedir. Perakende şekilde satılmamaktadır. Türkiye'de haşhaş yağı, endüstrisi kurulmamış olup, haşhaş tohumları, yağlı tohum işleyen tesislerde yağa işlenebilmektedir. Ayçiçeği yağına göre oldukça pahalı üretilen haşhaş yağı (Kolsarıcı vd göre 3 kat) yakın gelecekte Türkiye'nin bitkisel yağ açığının kapatılmasında önem taşımamaktadır.

7.6. Palm yağı

Ülkemizde üretimi gerçekleştirilmeyen ancak dünyada soya yağından sonra en fazla üretilen ve tüketilen palm yağı (15-16 milyon ton, Çizelge 4.8., Çizelge 4.9) dış alımımız 1992 yılından günümüze kadar ortalama yıllık 200 000 ton civarında olup, bu alım karşılığında yılda yaklaşık 100 milyon dolar döviz çıktımız olmaktadır. Bu yağın dış alım fiyatı ham ayçiçeği yağı dış alım fiyatından daha ucuz olup, ham ayçiçeği yağından sonra en fazla alım yaptığımız yağ çeşididir. Palm yağı dış alımımızın %90'ından fazlası Malezya'dan gerçekleştirilmektedir. Söz konusu yağın ülkemiz tarafından dış satımı yok denecek kadar azdır (1995 yılında 35 ton, 49 000 dolar, 1996 yılında 48 ton, 50 000 dolar, 1997 yılında 66 ton, 70 000 dolar) Palm yağı dış alımımız 1996 yılında 180 000 ton, 105 milyon dolar, 1997 yılında 232 000 ton, 132 milyon dolar'dır (Anonim 1997/c, Anonim 1998/a). Az miktardaki palm çekirdeği yağı dış alımı ise rafine yağ şeklinde gerçekleşmektedir.

8. TÜRKİYE'DE BİTKİSEL YAĞ ÜRETİM, TÜKETİM ve DIŞ TİCARETİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

8.1. Zeytin yağı Üretim, Tüketim ve Dış Ticaretinde Karşılaşılan Sorunlar

Zeytin ve zeytin yağının Türkiye ekonomisinde önemli bir yeri vardır. Bu nedenle, üretiminden tüketimine kadar her aşamada incelenmelidir.

--Zeytin, zeytinyağı endüstrisinin ham maddesidir. Hammadde ne kadar kaliteli olursa, zeytinyağı da o derece kaliteli olmaktadır. Kaliteyle birlikte zeytinin yeterli ve düzenli olarak sağlanması da gerekmektedir. Ülkemizde zeytin hasadı mekanik olarak yapılmamakta, sılıkla silkme uygulanmaktadır. Bu hasat şekli de daneye ve ağaca zarar vermektedir. Söz konusu zararın en aza indirilebilmesi için kısa sırik kullanılması ve yere örtü yayılması uygun olacaktır. Oysa Yunanistan'da zeytinlerin toplanmasında ilaçlama yöntemi kullanılmaktadır. Uygulanan ilaç nedeniyle zeytini dala bağlayan sap kurumakta ve zeytin bir süre sonra yere düşmektedir. Ülkemizde de benzer sistemlerin geliştirilmesine gereksinme duyulmaktadır (Anonim 1996/d).

--Ülkemizde meyve ağaçlarına zarar vermeden hasat yapmayı sağlayacak bir makine dört yıllık çalışma sonucunda yapılmıştır. Makine, meyvesi toplanacak ağacın dalına takılan bir kol aracılığıyla dala titreşim vermektedir. Böylece olgunlaşan meyveleri ağacın dibine yerleştirilen bez veya naylonların üzerine düşmesi sağlanabilmektedir. Dakikada 7000 devir yapabilen bir motora sahip olan bu makine ile bir günde 3 ton'a yakın zeytin toplanabilmektedir. Oysa bir işçi bir günde sadece 100 kg civarında zeytin toplayabilmektedir. Zamandan, işçilikten tasarruf sağlayacak bu makine aynı zamanda silkme sırasında dallara verilen zararı, danenin zedelenmesini de engelleyecektir¹. Fiyatı 2000 DM olan bu makinenin alımı için ucuz kredi verilebileceği gibi, devlete ait merkezlerde yeterli sayıda bulundurularak, ücretsiz veya kiralama yoluyla zeytin üreticisinin kullanımına sunulabilir.

¹Hürriyet gazetesi 10.08.1998

--Uygun bakım ve sulama ile periyodisite'nin olumsuz etkileri en aza indirilebilir. Zeytincilikte engebeli alanlara malzemenin zor taşınması nedeniyle, zararlılarla mücadele çalışmaları yeterince yapılamamaktadır. Bu durum da üretim düzeyinin düşmesine neden olmaktadır. Çiftçimiz ilaçlama konusunda bilinçlendirilmeli ve gerekli mücadelenin zamanında yapılması yönünde uyarılmalıdır.

--Ülkemizde istikrarlı bir fiyat politikasının uygulanmamış olması çiftçiye zeytin tarımından uzaklaştırmıştır. Tarımsal üretimde temel girdiler olan gübre, ilaç ve diğer üretim faktörleri ile üreticimiz yeterince desteklenmemekte, ürünü için de destekleme alım garantisi verilmemektedir.

--Ülkemizdeki zeytin ağaçlarının önemli bir kısmının yaşlı olması nedeniyle verim de düşük olmaktadır. Verimin artırılabilmesi için yeni zeytin ağaçlarının dikilmesinin özendirilmesi gerekmektedir.

--Özellikle sahil şeridindeki zeytinliklerin, sökülmeleri yasak olmasına karşın yüksek rant getirisi nedeniyle, inşaat sektörü tarafından yok edilmesi, zeytin ve zeytinyağı üretimimizi olumsuz yönde etkilemektedir. Zeytinlikleri elinden çıkaran çiftçilerin şehirlere göç etmeleriyle, çarpık kentleşme ve işsizlik gibi sorunlar da gündeme gelmektedir.

--Ülkemizde zeytin yetiştiriciliğinde değerlendirilebilecek pek çok boş alan bulunmaktadır. İstikrarlı bir üretim politikasıyla zeytin alanları genişletilebilecektir. Zeytin alanlarının genişletilmesiyle birlikte var olan zeytin çeşitlerinin ıslahı, verimli çeşitlerin yaygınlaştırılması, hastalık ve zararlılara dayanıklı çeşitlerin üreticiye ulaştırılması hammadde kalite ve verimini arttıracaktır.

--Etkin yayım yöntemleri kullanılarak zeytincilikle ilgili yapılmış olan ve yapılacak çalışmaların üreticilere ulaştırılması büyük önem taşımaktadır. Bu konuda Tarım İl Müdürlüklerine büyük görev düşmektedir. Zeytin üretimindeki teknik gelişmelerin üreticilere zamanında ulaştırılması üretimde etkinliği arttıracaktır.

--Hasat edilen zeytinin zedelenmeden taşınması da zeytinyağı kalitesi üzerine direkt etki etmektedir. Zeytinler taşınırken büyük naylon çuvallarda, havalandırmadan uzak, ezilerek taşınmaktadır. Naylon çuvallar yerine 35-40 kg'lık plastik kaplar kullanılarak taşıma sırasındaki bu olumsuz etkenler ortadan kaldırılabilecektir (Anonim 1994/c, Anonim 1996/d, Anonim 1996/e).

--Üretim aşamasındaki sorunlar; hasattan sonra yağhanelere getirilen zeytin burada uzun süre bekletilmektedir. Fabrikalara gelen zeytinler hemen işlenmeli, kalite kaybına neden olunmamalıdır. Bunun için küçük işletmeler birleşerek kooperatifler oluşturulmalı ve hasatta münavebe sistemi uygulanmalıdır. Böylece küçük işletmeler günün teknolojisine sahip sistemlere de geçebileceklerdir. Ülke genelinde sürekli sisteme geçilebilmesi için düşük faizli krediler verilmelidir.

--Doğal şartlardan ve hatalı hasattan dolayı filiz, toprak ve taş ile karışarak kirlenmiş olan daneler, yabancı maddelerden arındırılmalı ve mutlaka yıkanmalıdır.

--Dip zeytinler, silkim zeytinlerle birlikte işlenmemelidir. Fabrikalarda ezme işlemi yapan taş değirmenlere kapasitelerinden fazla miktarda zeytin verilmemeli, danelerin uygun şekilde ezilmesi sağlanmalıdır. Fabrikalarda zeytin işlemenin her aşamasında kullanılacak suyun sıcaklığı 40 °C'yi geçmemelidir. Kuru ve sulu baskı sonucu elde edilen yağlar ayrı kaplara alınmalıdır. Zeytin ve karasu karışımı dekantasyon havuzuna gelmeden önce mutlaka vibratörlü elekten geçirilerek içerisindeki parçacıklardan arındırılmalıdır. Ülkemizde elde edilen zeytinyağlarının bir kısmı karasaç ve varillerde saklanmaktadır. Depolama kapları paslanmaz çelikten yapılmalı, yağlar kalite ve kantite özelliklerine göre ayrı ayrı saklanmalıdır. Dekantasyon havuzları fayans olmalı eğer saç ise mutlaka laklanmalıdır. Fabrikalarda separatör mutlaka olmalı ve kullanılmalı, belirli bir çalışma süresinden sonra da temizlenmelidir. Yağ kaybını en aza indirebilmek için kontrol labratuvarları belli yerlerde ve işletme düzeylerinde yaygınlaştırılmalıdır. Elde edilen karasu karışımından zeytinyağının kısa sürede alınması yağ kalitesini yükseltmektedir. Bu işlem için dekantasyon yönteminden vazgeçilip, otomatik santrifüjlerin bütün işletmelerde kullanılması yaygınlaştırılmalıdır.

--Daha iyi kalitede natürel yağ elde etmek için hidrolik sistemlerde otomatik yayıcıların kullanıldığı büyük kapasiteli süper preslere geçilmelidir. Yağ üreticilerinin üretimin her aşamasında eğitilebilmeleri için çeşitli kurslar düzenlenmelidir. Zeytinler fabrikaya alınmadan önce verim ve asit derecelerine göre sınıflandırılmalı böylece kalite kayıpları önlenmelidir (Anonim 1994/c).

--Sayılan bu tedbirlerle üretimdeki verimlilik arttırılacağı gibi kalite de yükseltilebilecektir.

--Tüketim aşamasındaki sorunlar; ülkemizde tüketimde karşılaşılan en büyük sorun iç tüketim miktarının azlığıdır. Son yıllarda yapılan araştırmalarla zeytinyağının mide, bağırsak, safrakesesi ve kalp damar hastalıklarının oluşumunu önleyici etkisinin ortaya konmuş olmasına karşın, ülkemizdeki tüketimi artmamış, aksine azalmıştır. 1970'li yıllarda kişi başına yıllık 2,5 kg zeytinyağı tüketilirken günümüzde 1kg civarındadır. İç tüketimin az olması zeytinyağı endüstrisini doğrudan etkilemektedir. Zeytinyağının bunca faydasına karşın iç tüketimin düşük olmasında en etkili neden tüketim alışkanlığı ve zeytinyağının diğer bitkisel yağlara oranla daha yüksek fiyattan tüketiciye sunulmasıdır. (Mart 1998 de 1 kg sızma zeytinyağının perakende satış fiyatı ortalama 1050 000 TL, riviera zeytinyağının 680 000 TL olmasına karşın, 1 kg ayçiçeği ve mısırözü yağı ortalama fiyatı 400 000 TL'dir. Sızma zeytinyağı ile diğer bitkisel sıvı yağlar arasındaki parite 2.6, riviera zeytinyağı ile olan parite ise 1.7'dir). Tüm bitkisel yağlarda KDV oranı % 8'dir. Ürünün 1997 yılında bol olması nedeniyle iç tüketimi arttırabilmek amacıyla 1 Mayıs 1998 den başlayarak zeytinyağı KDV oranları % 1'e düşürülmüştür. Mayıs ayında zeytinyağı perakende satış fiyatı, sızma zeytinyağında ortalama 850 000 TL/kg'a, riviera zeytinyağında ortalama 600 000 TL/kg'a düşerken, ayçiçeği ve mısırözü yağları da 450 000 TL/kg düzeyine yükselmiştir. Riviera zeytinyağı ile diğer bitkisel yağ fiyatlarının birbirlerine çok yaklaşmaları, sızma zeytinyağı fiyatlarıyla diğer bitkisel yağ fiyatları arasındaki oranın küçülmesi zeytinyağı iç tüketiminin artacağı yolundaki tahminleri kuvvetlendirmektedir (Sızma zeytinyağı ile diğer bitkisel sıvı yağlar arasındaki parite 1.8'e, riviera zeytinyağı ile diğer bitkisel sıvı yağlar arasındaki parite ise 1.3'e gerilemiştir).

--İç ve dış piyasalarda, reklam kampanyalarıyla, zeytinyağı tüketiminin özendirilmesi yanında iç piyasada tüketicinin desteklenmesi de politika olarak benimsenmelidir. Zeytin yağı üreticilerinin bağlı oldukları birlikler kanalıyla mevcut pazarlarla birlikte, potansiyel pazar olarak nitelendirilen ABD, Japonya, G.Kore, Kanada, İsviçre, G.Afrika Cumhuriyeti gibi ülkelerde yürütülecek reklam kampanyalarıyla (TV, radyo, gazete, dergi vb araçlar kullanılarak), konferans, panel ve seminerlerle zeytinyağımız tanıtılmalı, zeytinyağlı yemek standları düzenlenerek damak lezzeti yaratılmalıdır. Potansiyel pazarlara girebilmek ve buralarda yer edinebilmek için, ucuz fiyatlarla ve/veya belirli bir süre ücretsiz Türk markalı zeytinyağı tüketicilere ulaştırılmalıdır.

İç piyasada zeytinyağının önceden belirlenmiş olan fiyat düzeyinden satılmasıyla tüketici korunabilir. Belirlenmiş olan düşük fiyatla, daha yüksek olan piyasa fiyatı arasındaki fark devletçe karşılanarak, tüketicinin ucuz fiyatla zeytinyağı tüketmesi sağlanabilir. Bu uygulamayla tüketici korunduğu gibi, üretici de mağdur edilmemiş olacaktır.

--Dış satım; dış satımda karşılaşılan en önemli sorun İtalyan, İspanyol ve Yunan markalarının Türk markalarına yeğlenmesi ve yurt dışı tüketime uygun ambalajlama yetersizliğidir. Ülkemizin dış ülkelerdeki tanıtımı UZK (Uluslararası Zeytinyağı Konseyi) bünyesinde yürütülmüştür. Tanıtım amacıyla seçilen ülkeler ABD, Avustralya, Kanada, Japonya ve Arjantin'dir. Bu etkinliklerde zeytinyağının genel tanıtımı yanında, İtalyan ve Yunan mutfaklarının tanıtımı ile Türk zeytinyağı ve zeytinyağlı yemeklerinin tanıtımı yapılmıştır (Anonim 1996/d). Bu çalışmalara Türkiye'nin daha etkin olarak devam etmesi, Türk zeytinyağının dünya pazarlarında yeğlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye, Türk zeytin yağının tanıtımının yeterince yapılmadığı gerekçesiyle 1999 tarihinden geçerli olmak üzere UZK'dan ayrılmıştır. Tanıtımın özel sektör tarafından üstlenilmesi ve yürütülmesi uygun olacaktır.

--Dış satımımızın büyük çoğunluğunun dökme rafine olarak yapılması, kutulama ile ülkemize kalabilecek katma değerini elde edilmeyişine, dünya pazarlarında Türk markalarının isim yapmamasına neden olmaktadır. Kutulamanın ülke içerisinde

yapılabilmesi için devlet desteğinin sağlanması ve özel sektörün teşvik edilmesi uygun olacaktır.

--Dış satımda uygulanan teşviklerin yaygınlaştırılarak devam etmesi ülkeye döviz girişini arttıracak, son yıllardaki yüksek rekolden dolayı artan stoklar nedeniyle doğabilecek parasal kayıpları en aza indirecektir.

8.2. Yağlı Tohumlar Üretim, Tüketim ve Dış Ticaretinde Karşılaşılan Sorunlar

--Üretim ve üreticilerle ilgili sorunlar; Türkiye'nin bitkisel yağ üretiminde en önemli yağ bitkilerinden biri de ayçiçeği yağıdır. Ancak, ayçiçeği yağı üretiminin yetersizliğinde hammaddeyi oluşturan ayçiçeği tohumu üretiminin azlığı, 1990'lı yıllarla birlikte hibrit tohum kullanılmasına karşın en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Tohum üretimindeki yetersizliğin nedeni için de ekim alanlarının daralması söylenebilir. Başta ayçiçeği tohumu olmak üzere soya, kolza ve aspir ekim alanları genişletilmelidir. Üreticiler soya, kolza ve aspir tohumlarının tarımı konusunda yeterli bilgiye sahip olmamakla birlikte, alım garantisinin de olmaması nedeniyle bu tohumların üretimlerini tercih etmemektedirler.

--Hammadde kalitesinin düşüklüğü; ayçiçeği tohumun dane oranının uygunsuzluğu, tohumların yabancı madde (tabla, sap,kırıntı, taş vb) içermesi ve yağ oranının düşük olması hammadde kalitesini düşürmektedir. Ülkemizde üretilen ayçiçeği tohumlarından %38-40 oranında yağ elde edilmesine karşın, dış alımını yaptığımız tohumlarda yağ oranı %44-49 'dur (örneğin:Ukrayna tohumunda %49'dur).Yağ oranını yükseltecek önlemlerin alınması durumunda,yağ üretiminde de artış sağlanabilecektir.

--Verim düşüklüğü; ülkemizde birim alandan elde edilen ayçiçeği tohumu verimi 1201-1555 kg/hektar'dır. Son 10 yılın(1987-96) ortalama verimi ise, 1441 kg/hektar olmuştur. Verim 1996 yılında Arjantin'de 1820 kg/hektar, AB'de 1540 kg/hektar, ABD'de ise 1610 kg/hektar'la ülkemiz verimi üzerindedir. Verim artırıcı önlemler üzerinde durulması sorunun çözümüne katkıda bulunacaktır.

--Sulama yetersizliği; ÷lkemizin ayçiçeği tarımı yapılan alanlarında oldukça sınırlı sulama yapılmaktadır. Sulama olanaklarının artırılması durumunda birim alandan elde edilen ürün fazlalaşacaktır. Ancak,sulama olanaklarının artırılmasıyla birlikte, ayçiçeği tarımı yapabileceklerin başka ürünlerin tarımına yönelmemesi için de gerekli önlemler alınmalıdır. Birlikler kanalıyla uygulanmakta olan destekleme alımları ayçiçeği tohum üretimini arttırmadığı göz önüne alınınca, bu uygulamanın yetersiz olduğu düşünülebilir. Ayçiçeği ile birlikte tüm yağlı tohumlarda alım garantisi yanında, ekim alanı ve/veya üretim miktarı üzerinden parasal destek uygulamasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

--Buğday-ayçiçeği münavebesi toprağı yormakta ve orobanj zararlılarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle sulamanın uygun olduğu yerlerde soya, kuru koşullarda ise kışlık kolza ekiminin faydalı olacağı düşünülmektedir. Ancak alternatif yağ bitkileri olarak da isimlendirebileceğimiz bu bitkilerin tarımı için öncelikle çiftçiler bilgilendirilmelidir.

--İstatistik bilgilerin yetersizliği; ÷lkemizde bitkisel yağlarla ilgili güncel ve sağlıklı bilgilerin bulunabilmesinde zorluklar vardır. Bunun en önemli nedeni için, bu konudaki bilgilerin DIE'ye tam ve zamanında ulaşmadığı söylenebilir. Özellikle televizyondan ve diğer yayın organlarından yararlanılarak, çiftçiler ve yağ üreticileri bu konuda eğitilebilirler. Bölgesel bilgileri toplamakla görevli ilgili kurum ve kuruluşların personeli de istatistik bilgilerin önemi konusunda eğitilmelidir. Bu istatistik bilgiler bitkisel yağ sorunumuzun çözümü için oluşturulacak politikaları belirlemede önemli rol oynayacaktır.

--Destekleme politikalarının sürekli olmaması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle uygulanmak istenen politikaların sürekliliği sağlanmalıdır.

--Tesis teşvikleri; bitkisel yağ endüstrisinde kapasite fazlalığı söz konusudur. Yeni kurulacak tesislere teşvik verilmesi atıl kapasitenin artması yolunda sakıncalı bir uygulama olacaktır.

--Kayıt dışı ekonomi;tohum satışında vergiden kurtulmak amacıyla uygulanan belgesiz satış, üretilmiş olan rafine yağın dolumculuk yapan şahıslara belgesiz satışı devletin vergi kaybına ve haksız rekabete neden olmaktadır. Rafine yağ firmalarının bazıları ellerindeki fazla yağı dökme olarak tankerlerle, hiçbir tesise sahip olmayan ve rasgele depolarda, rasgele bir markayla kontrolden yoksun şekilde teneke kutulara doldurarak piyasaya süren şahıslara satmaktadırlar. Sektörde bu işlem “dolumculuk” olarak adlandırılır. Tüketicinin kandırılabilmesi riski olan ve haksız rekabetin oluşmasına neden olan bu olay önlenmelidir. Söz konusu sorunun önlenememesindeki en önemli neden, sektör içindeki bazı firmaların bu uygulamayı benimsemeleri ve kapasite kullanım oranının bu şekilde yükseltilebileceğini savunmalarıdır. TSE'nin çok geniş olan kalite standartlarının daraltılması kalitenin yükseltilmesi için faydalı olacak,denetimler etkinleştirilerek sahte TSE logosu ve marka taklitleri önlenebilecektir. Böylece dolumculuk yoluyla eksik gramaj ve tüketicinin kandırılması önlenebileceği gibi devletin vergi kayıpları da en aza indirilebilecektir. Gerek tohum gerekse yağın borsadan geçmesi sağlanmalı, kayıt dışı ekonomi bu yolla kontrol altına alınmalıdır.

--Tüketicinin desteklenmesi; %1'lik KDV'nin tüm bitkisel yağlara yaygınlaştırılmasının tüketimi teşvik edileceği, kayıt dışı ekonomiyi önleyebileceği, haksız rekabeti azaltacağı düşünülebilir.

--Çevre koruma; çoğu yağ fabrikasında atık arıtma tesisi bulunmamaktadır. Çevre kirliliğine yol açan ve insan sağlığını tehdit eden bu uygulama için ivedi yaptırımlar uygulanmalıdır.

--Birlik'lerin durumu; ayçiçeği üretiminin büyük çoğunluğu Trakya Bölgesinde gerçekleşmekte ve alımları da Trakya Birlik'çe yapılmaktadır. Depolamadaki elverişsiz koşullar tohum özelliklerinde kayıplara neden olmaktadır.

--Dış alım; sektördeki dış alımcı firmalar (tohum, yağ) dış alım sırasında aranan “kontrol belgesi” ve “standardizasyon analizi” gibi belgelerin dış alımı zorlayıcı özellikler taşıdığı görüşündedirler. İstenen bu belgelerin zaman ve para kayıplarına neden olması ve serbest ticareti engellememesi açısından; gerekli kontrollerin

yapılmasına olanak sağlayan ancak basit ve uygulama kolaylığı olan nitelikler içermesi için ilgili kamu kuruluşlarınca gözden geçirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Dış alımda yaşanan bir diğer sorun, limanların gerek tohum gerekse ham yağ tahliyesi açısından uygun olmayışıdır.

--Dış satım; dış satım için Hazine Müsteşarlığı Standardizasyon laboratuvarlarından belge alınması, üretici firmaların Ankara'dan uzakta oluşu zaman ve parasal kayıplara neden olduğu gerekçesiyle dış satımcı firmalar tarafında olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca böyle bir belgenin dış alımcı ülkelerce de istenmediği firmalar tarafından söylenmektedir. Bu konunun Hazine Müsteşarlığınca araştırılmasının, gerektiğinde kamu laboratuvarlarının da kontrol amacıyla kullanılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir (Aksoy Ş. 1996, Aksoy vd 1997).

8.3. Türkiye'de İzlenen Bitkisel Yağ Politikaları

Türkiye'de üretilen yağlı tohumlar ve zeytinyağı ilan edilen fiyatlardan alım garantisi verilerek 1994 yılına kadar desteklenmiştir. Bu tarihten başlayarak destekleme alımları durdurulmuştur. Yağlı tohum alımları 1994 yılında destekleme alımı kapsamından çıkarılınca; alım fiyatları Birliklerce belirlenmeye başlamıştır. Yağlı tohumların ve zeytinyağı alımlarının bazı yıllar destekleme kapsamına alınmış, bazı yıllar destekleme kapsamından çıkarılmış olması, bu konuda ülkemizde bir politikanın süreklilik oluşmadığının göstergesi denilebilir. Dış ticarete ise gümrük vergisiyle koruma söz konusudur. Rafine bitkisel yağların gümrük vergileri, ham bitkisel yağa göre; ham bitkisel yağların gümrük vergileri de yağlı tohum gümrük vergilerine göre daha yüksek oranda uygulanmaktadır. Yağlı tohum dış alımının vergilendirilmesinde amaç; yurtiçi yağlı tohum üretiminin teşvik edilmesidir. Rafine yağ dış alım vergilerinin yüksek tutulmasında amaç; ham yağ alımının teşvik edilmesi, bitkisel yağ fabrikalarındaki atıl kapasitenin değerlendirilmesi, dolayısıyla katma değer in ülkemizde kalmasının sağlanmasıdır. Yağlı tohum dış alım vergileri içerisinde de ayçiçeği tohumu en yüksek vergi oranı ile korunup, yurtiçi ayçiçeği tohum üretiminin artırılması amaçlanmaktadır (Çizelge 5.5). Bu uygulamalarla Türkiye'deki bitkisel yağ açığının kapatılmasında, dış alımın öncelikle yağlı tohum dış alımı şeklinde yapılması istenmektedir.

Dış satımın rafine bitkisel yağ şeklinde gerçekleşmesi ve ÷lkemize döviz girdisi sağlamak amacıyla, dış alımı yapılan ayçiçeği tohumu ve ham ayçiçeği yağı karşılığı dış satım yapıldığında (2.5 kg tohum karşılığı 1 kg, 1 kg ham yağ karşılığı 1 kg rafine yağ) uygulanan gümrük vergilerinden muaflık söz konusudur. Ancak bunun uygulamadaki bazı nedenlerden dolayı, yurtiçi yağlı tohum üreticisi üzerinde olumsuz etkiler yarattığı, konuyla ilgilenen uzmanların ortak görüşüdür (Dış Ticaret Müsteşarlığı Tarım Sektörü uzmanları). Dış satım yapılacağı için gümrük vergilerinden arındırılmış olarak alınan ayçiçeği tohumu, rafine ayçiçeği yağı dış satımı yapılmadığında piyasada haksız rekabet ve haksız kazançlara neden olmaktadır.

Zeytin yağında ise dökme ve varilli olarak gerçekleştirilen zeytinyağı dış satımının kutulu olarak yapılmasını sağlamak amacıyla bazı yıllar teşvik uygulaması yapılmıştır.

9. SONUÇ ve ÖNERİLER

Ülkemizin bitkisel yağ açığı 495 000 ton düzeyindedir. Üretimin tüketimi karşılama yüzdesi de %57.4 olmuştur. (Çizelge 5.4). Türkiye'nin bitkisel yağ tüketimi artarken, üretimi artmamış aksine azalmıştır. 2000 yılında gereksinim duyulacak olan 1 238 000 ton bitkisel yağ (nüfus 65.5 milyon, kişi başına bitkisel yağ tüketimi 18.9 kg) üretilmeyecek ve bitkisel yağ açığı artarak 571 000 ton'a ulaşacaktır.

Ayçiçeği ekim alanlarındaki daralma tohum üretiminde azalmaya neden olmuştur.

Ülkemizde 700 000 ton'a yaklaşan ayçiçeği yağı tüketiminin yaklaşık 300 000 ton'u ülke hammaddesi kullanılarak üretilmekte, 400 000 ton'luk ayçiçeği yağı gereksinimi ayçiçeği tohumu ve ham ayçiçeği yağı dış alımıyla giderilmektedir (Çizelge 5.2., Çizelge 6.26.).

Türkiye, ayçiçeği tohumu ve ham ayçiçeği yağı dış alımı yapmakta, rafine ayçiçeği yağı dış satımı gerçekleştirmektedir. Ülkemiz yaptığı bu dış ticaret sonucunda (1993-96) ortalama 143 milyon dolar/yıl döviz kaybına uğramaktadır.

Son yıllarda 200 000 ton düzeyinde üretilen ve tüketilen pamuk yağı, bitkisel yağ açığımızın kapatılmasında önem taşımaktadır (Çizelge 5.2.). Dış satım rafine pamuk yağı, dış alım ise genellikle pamuk tohumu alımı şeklindedir.

Son yıllarda zeytinyağı üretimindeki artış, ülke bitkisel yağ üretiminde artışa neden olmuştur (Çizelge 5.2.).

Ülkemizde soya yağı üretimi sürekli olarak azalmış ve çok az seviyeye gelmiştir. Soya yağı üretimindeki azalmanın nedeni soya fasulyesi üretimindeki azalıştır. Soya fasulyesi üretiminin azalış nedeni ise, ekim alanlarındaki daralmadır (Çizelge 6.34.). Ekim alanlarının daralmasına neden destekleme politikasındaki tutarsızlıktır. Türkiye soya yağı dış ticareti sonucu yılda yaklaşık 169 000 ton (yağ ve tohum karşılığı yağ) soya yağı karşılığı 150 milyon dolar ödemektedir.

Kolza yağının ülke üretimindeki ve tüketimindeki payı yok denilebilecek kadar azdır. Az miktarda da dış alımı yapılmaktadır.

Türkiye’de ortalama (1995-97) 35 000 ton mısırözü yağı tüketilmektedir. Tüketim son yıllarda artış göstermiştir (Çizelge 5.3.). Ülke içerisinde tüketilen ve dış satımı yapılan rafine mısırözü yağının tamamı ham mısırözü yağı olarak (80 000-85 000 ton) dış kaynaklardan sağlanmaktadır (Anonim 1998/a).

Türkiye’de bitkisel yağ ve yağlı tohum dış ticaretinin tamamına yakın bölümü, ayçiçeği tohumu ve yağı, soya fasulyesi ve yağı, zeytinyağı, palm ve palm çekirdeği yağı, pamuk yağı, mısırözü yağı ve hindistan cevizi yağı ticaretiyle şekillenmektedir. Yaklaşık olarak yılda 900 000 ton bitkisel yağ (yağ ve tohum karşılığı yağ) dış alımı ile yaklaşık 156 000 ton rafine bitkisel yağ ve 131 000 ton margarin dış satımı gerçekleşmektedir. Türkiye 450-500 000 ton’luk bitkisel yağ açığını dış alım yoluyla gidermektedir. Türkiye’nin bitkisel yağ dış ticareti sonucu yıllık döviz kaybı 275 milyon Dolar civarındadır (Çizelge 5.8.).

Susam yağı, yerfıstığı yağı ve haşhaş yağı bitkisel yağ açığımızın kapatılmasında bu gün için ve yakın gelecekte önem taşımamaktadır.

Aspir ve kolza soya fasulyesi gibi alternatif yağ bitkisi olma özelliğiyle gelecekte bitkisel yağ üretimimize önemli katkılarda bulunabilir.

Bitkisel yağ açığımızın temel nedeni, yağlı tohumlu bitkilerin üretiminin yetersizliğidir.

Bitkisel yağ açığımızın kapatılabilmesi için kısa dönemde ayçiçeği tohumu (ayçiçeği yağı) üretimi arttırılmalıdır.

Dış alımda da öncelikle ayçiçeği tohumu daha sonra ham yağ alımı yapılmalıdır.

Yağlı tohumlu bitkilerin ekim nöbetine sokulması, atıl alanların ekilmesi önem taşımaktadır.

Yerli tohumu haksız rekabetten korumak için ise, günümüzde uygulanan teşvikli dış alım çok iyi kontrol edilmelidir. Dış alımı yapılan tohum ve ham yağ karşılığı ham veya rafine yağ dış satımı gerçekleştirilmediği durumda yerli tohum, dolayısıyla üretici olumsuz etkilenecektir.

Türkiye'deki tohum işleme kapasitesinin elverdiği ölçüde iç tüketimde ve dış satımda rafine pamuk yağı olarak kullanılmak üzere pamuk tohumu dış alımının yapılması uygun olacaktır.

Türkiye'de kurulu zeytinyağı işleme tesisleri bugün için yeterlidir. Yeni tesisler teşvik edilmemeli ancak teknoloji yeniliği için gerekli teşvikler verilmelidir. Ayrıca küçük zeytinyağı işletmelerinin kooperatif çatısı altında birleşip güçlenmeleri ülkemiz zeytinyağı endüstrisini geliştirecektir.

Soya fasulyesi üretiminin artırılması, bitkisel yağ açığımızın giderilmesinde önemli katkı sağlayacaktır. Üretim artışıyla sağlanacak soya fasulyeleri, kısa dönemde, var olan yağlı tohum işleme tesislerinde işlenebilecektir. Bu amaçla şu an için ek tesislere gereksinme duyulmamaktadır. Yağlı tohum işleme kapasitemizin elverdiği ölçüde, ham yağ yerine soya fasulyesi alımı uygun olacaktır.

9.1. Üretim Açısından İzlenmesi Gerekli Bitkisel Yağ Politikaları

Ülkemizde bitkisel yemeklik yağ üretimi tüketimimizi karşılayamamaktadır (Çizelge 5.4.). Bu nedenle yurt içi bitkisel yağ üretiminin artırılması kaçınılmaz olmaktadır.

Zeytinyağı üretiminde en önemli faktör ham maddenin kalitesi ve verimidir. Budama ile ağaçları gençleştirmek, devamlı bakım ve ilaçlama, verimi ve kaliteyi yükseltecektir. Ülkemizde ağaç sayısını arttırmak yoluyla hammaddeyi de arttırmak olanaklıdır. Bu amaçla Ege ve Marmara Bölgelerindeki meyilli ve tarımsal değeri olmayan araziler zeytinlik haline getirilebilir. Ayrıca bu topraklar bu yolla erozyondan da korunmuş olacaktır. Son yıllarda sahil şeridindeki zeytin ağaçlarının arsa elde etmek amacıyla yok edilmesi zeytincilik üzerine olumsuz etki yapmaktadır. Yağ haneler modernleştirilerek

Üretim kapasiteleri arttırılabilir ve daha kaliteli zeytinyağı elde edilebilir. Yaklaşık 240 000 ton/yıl zeytinyağı üretebilecek kapasitemiz iç talep uyarılarak ve dış satım teşvik edilerek tam kapasite ile kullanılabilir. Ülkemizde bulunan yabani zeytinler aşılanarak ağaç sayısı arttırılabilecektir. Salamura endüstrisi geliştirilerek bu amaçla ayrılacak zeytinlerin yağlık zeytin maliyetini düşürmesi de sağlanabilir (Anonim 1992/a). Zeytin toplamada olanakların elverdiği ölçüde makine kullanılmalı, sulama, ilaçlama ve bakımla peryodisitenin olumsuz etkisi en aza indirilmelidir. Zeytinyağı üretiminin her yıl 150 000-200 000 ton civarına ulaştırılmış olması i tüketimi ve dış satım yoluyla döviz kazancımızı arttıracaktır.

Ülkemizdeki ham bitkisel yağ ve rafine bitkisel yağ üreten tesislerin büyük bölümü günün teknolojisine sahip modern tesislerdir. Sektörde atıl kapasite söz konusudur. Varolan bu atıl kapasitenin çalıştırılabilmesi için yağlı tohumlu bitkilerin üretimleri ve birim alana düşen verimleri arttırılabilir. Devlet tarafından verimli, kaliteli ve ucuz tohum sağlanabileceği gibi aşağdaki tedbirlerle de üretim artışı sağlanabilecektir:

-Devlet ayçiçeği ve diğer yağlı tohumlara alım garantisi vererek taban fiyat uygulaması getirmeli ve bu fiyat ürün ekiminden önce açıklanarak üretici yönlendirilmelidir.

-Uygulanacak olan taban fiyat günün ekonomik koşullarına uygun olmalı, örneğin:buğday ile olan paritesi korunmalıdır.

-Marjinal alanların değerlendirilmesi ile birlikte sulu tarıma başlanan GAP bölgesinde yağlı tohum üretim planlamasıyla üretim arttırılabilir. Üretim planlaması çerçevesinde GAP'ın bitkisel üretimine katkısı 2000 yılında 209 000 ton, 2005 yılında 279 000 ton, 2010 yılında 316 000 ton civarında olacaktır (EK-3). Ancak bu güne kadar yapılmış olan üretim planlamasına uygun çalışmaların yapılamamış olması büyük bir eksikliklerdir.

-Soya, kolza, aspir gibi bitkisel yağ üretimindeki alternatif yağlı tohumların üretilmesinde tohum, gübre, ilaç, makine, teçhizat, düşük faizli kredi vb her türlü destek devletçe sağlanmalıdır.

-Yağlı tohumların ekim alanı ve/veya üretim miktarı üzerinden yapılacak olan devlet yardımları üretim artışı üzerinde olumlu etki yapacaktır. Ayrıca AB'de de benzer uygulamanın olması bütünleşmede ülkemize avantaj sağlayacaktır.

Üretim artışı için yapılacak olan bu masraflar zaman içerisinde kendini amorti edecek, dış alım yoluyla uğradığımız döviz kaybını azaltacak hatta dış satım yoluyla milli gelir artışına katkıda bulunacaktır. Ayrıca beslenmemizde önem taşıyan bitkisel yağ üretiminde gıda güvenliğine sahip ülke konumuna gelmemizi de sağlayacaktır.

9.2. Tüketim Açısından İzlenmesi Gerekli Bitkisel Yağ Politikaları

Türkiye zeytinyağı üretiminde dünyada 4ncü, 5nci sırada olmasına karşın iç tüketimde üretici diğer ülkelere göre çok gerilerdedir. Tüketim alışkanlığı ve damak zevkinin yanı sıra, diğer yağlarla olan oransal fiyat farklılıkları zeytinyağı tüketimini etkilemektedir. Bu nedenle iç tüketimin artırılabilmesi için zeytinyağının diğer bitkisel yağlarla arasındaki fiyat oranının zeytinyağı lehine geliştirilmesi sağlanmalıdır. Zeytinyağının faydalı özelliklerinin reklam kampanyalarıyla duyurulması iç ve dış pazarlarda tüketimi artırıcı etki yapacaktır. KDV oranının düşürülmesiyle iç tüketimin artırması beklenmektedir. Bu uygulamanın devam etmesi zeytinyağı alışkanlığının yerleşmesinde etkili olacaktır. Ayrıca zeytin yağının belirlenmiş bir fiyattan iç piyasada satılması sağlanabilir. Serbest piyasada oluşan fiyat ile belirlenmiş olan daha düşük satış fiyatı arasındaki fark devlet tarafından ödenebilir. Böylece tüketiciyle birlikte üretici de korunmuş olacaktır. Bu uygulama benzer uygulamaların yapıldığı AB ile entegrasyonda da faydalı olacaktır.

Ülkemiz bitkisel yağ tüketiminde büyük ölçüde ayçiçeği yağı tüketim alışkanlığı vardır. Soya, aspir, kolza yağı gibi alternatif bitkisel yağların üretiminin artırılması koşuluyla alışkanlıkların bu yöne doğru kaydırılması için gerekli tanıtıcı çalışmaların yapılması uygun olacaktır.

Düzenli ve sağlıklı beslenebilmek için zeytinyağı tüketim miktarımızın artırılması yanında, margarin tüketiminin sıvı bitkisel yağ tüketimine kaydırılması uygun olacaktır. Bu konuda üniversitelerin ve ilgili Bakanlıkların, kitle iletişim araçlarını da kullanarak geniş kitlelere ulaşması sağlanmalıdır.

9.3. Dış Ticaret Açısından İzlenmesi Gerekli Bitkisel Yağ Politikaları

Ülkemizde ham (lampant) zeytinyağı dış satımına izin verilmemiştir. Bu uygulamanın devam ettirilmesi zeytin yağı üreticisi ve endüstrisi açısından olumlu bir uygulamadır. Ancak varilli ve dökme zeytinyağı dış satımı yerine dış pazar tüketimine uygun paketleme ile satışın devletçe teşvik edilmesinin dış satım gelirlerimizi arttıracacağı gerçeği göz ardı edilmemelidir. En önemli dış satım pazarımızı oluşturan İtalya ve İspanya aynı zamanda en önemli rakibimiz durumundadır. Ülkemizden aldıkları zeytinyağını tüketime uygun paketleyerek katma değeri almakta ayrıca dünya pazarlarını ellerine geçirmektedirler.

Zeytinyağı üreticisinin aynı zamanda tüketicisinin de desteklediği Avrupa Birliği ile rekabet edebilmemiz için dış satımda, yurt içi üretim ve tüketimde devlet desteğinin kaçınılmaz olduğu düşüncesindeyiz.

Ülkemiz bitkisel yağ açığını kapatmak amacıyla ayçiçeği tohumu alımı yapmakla birlikte büyük oranda ham ayçiçeği yağı almaktadır. Dış alımın yağlı tohum olarak gerçekleştirilmesi durumunda katma değer ülkemizde kalacak aynı zamanda döviz çıktımız azalacaktır. Yağ işleme endüstrimiz ise bu duruma çok uygundur. Yağlı tohum işleme kapasitemiz dolduktan sonra ham yağ alımı yapılmalıdır. Ancak dış satım koşuluyla alımı yapılan ayçiçeği tohumunun rafine veya ham yağ şeklinde dış satımının yapıldığının çok sağlıklı kontrol edilmesi gerekmektedir. Eğer bu yerine getirilemiyorsa, iç piyasada haksız rekabet ve yurtiçi üretimi engellediği için gümrük vergilerinden muafiyet sağlayan bu uygulama durdurulmalıdır. Türkiye bitkisel yağ dış ticareti sonucu yılda yaklaşık 275 milyon dolar döviz kaybına uğramaktadır (Çizelge 5.8.).Döviz kaybımızı en aza indirebilmek için, rafine bitkisel yağ ve margarin dış satımımızı arttırıcı çalışmalar yapılmalıdır. Kalite ve standart korunarak, alıcıların istedikleri paketlemeye uygun paketleme ve dış pazarlarda reklam kampanyaları dış satım gelirlerimizi arttıracaktır.

9.4. Endüstri ve Teknoloji Açısından İzlenmesi Gerekli Bitkisel Yağ Politikaları

Türkiye’de yağlı tohum işleyen tesisler ile ham ve rafine yağ üreten tesisler modern tesisler olup ileri teknolojiye sahiptirler. Endüstride yeterli sayıda işletme bulunduğundan gerek tohum gerekse yağ işlemede kapasite kullanım oranları yükselinceye kadar teşvik verilmemesi uygun olacaktır.

Zeytinyağı endüstrisinde de kurulu kapasite tam olarak kullanılmadığından yeni tesislerin kurulmasına gerek yoktur. Ancak, birçok işletme günün teknolojisine sahip değildir. Ülke genelinde kontinü sisteme geçilmelidir. Bunun için küçük işletmeler kooperatifleşerek teknolojilerini yenilemelidirler. Bu amaçla devletçe ucuz kredi verilmesi uygun olacaktır.

9.5. Beslenme Açısından İzlenmesi Gerekli Bitkisel Yağ Politikaları

Ülkemizin bitkisel yağ tüketimi 1.2 milyon ton’dur (Çizelge 5.4.). Kişi başına bitkisel yağ tüketimi ise 18.9 kg’dır. Türkiye’de gelir dağılımındaki adaletsizlik de göz önüne alındığında, ülke nüfusunun hiç de azımsanmayacak bir bölümünün 18.9 kg’ın altında bitkisel yağ tükettiği anlaşılabilir. Proteinler ve karbonhidratlar gibi temel besin maddesi ve enerji kaynağı olan yağın bitkisel kökenli tüketilmesi sağlık açısından önem taşımaktadır. Dengeli ve yeterli beslenebilmek için, yeterli miktarda bitkisel yağ tüketilmelidir. Ülkemizde zeytinyağı tüketimi çok az düzeydedir. Tüketici desteklenerek, çeşitli eğitici programlar ve reklam kampanyalarıyla toplam bitkisel yağ tüketimi ve zeytinyağı tüketimi arttırılmalı, margarin tüketimi alışkanlığı sıvı bitkisel yağ tüketimine kaydırılmalıdır.

Ülkemizde sıvı ayçiçeği yağı tüketimi çok yaygındır. Ancak, bitkisel yağlar içerdikleri değişik yağ asitleri bakımından çeşitli olarak tüketildiklerinde, beslenme açısından daha uygun olmaktadır. Tek bitkisel yağ yerine, zeytinyağı, ayçiçeği yağı, mısırözü yağı, soya yağı, kolza yağı karışık olarak tüketilince yağ asitleri, vitaminler ve diğer maddeler açısından birbirlerini desteklemektedirler.

9.6. Türkiye Ekonomisi Açısından İzlenmesi Gerekli Bitkisel Yağ Politikaları

Zeytin, yağlı tohumlar ve bitkisel yağlar Türkiye ekonomisi açısından hiç de küçümsenmeyecek bir yere sahiptir. Sadece zeytincilikle uğraşan 400 000-500 000 aile olduğuna göre, yağlı tohum ve bitkisel yağ endüstrisinde çalışan çiftçi ve işçileri de ekleyince milyonlarca insan bu sektörde istihdam edilmektedir.

Ülkemizde istihdam ve gelir yaratan bitkisel yağ endüstrisi kaba bir hesapla 1 milyar 53 milyon dolar katma değer yaratmakta ve milli geliri arttırmaktadır.

Yılda yaklaşık 100 000 ton zeytinyağı üretildiği varsayımından hareketle yaratılan değer $100\ 000\ \text{ton} \times 2\ 000\ \$/\text{ton}$ (dış satım fiyatı) = 200 milyon dolar olmaktadır. Ülke hammaddesi kullanılarak zeytinyağı dışında yaklaşık 550 000 ton bitkisel yağ üretilmektedir (Çizelge 5.2.). $550\ 000\ \text{ton} \times 900\ \$/\text{ton}$ (dış satım fiyatı) = 495 milyon dolara karşılık gelmektedir. Ülkemizin ham yağ ve tohum karşılığı yağ alımı 895 000 ton'dur (Çizelge 5.8.). Bitkisel yağın ülkemizde rafine duruma getirilip, yurt içinde tüketildiği ve dış satımının yapıldığı, ton başına yaklaşık 400 doların katma değer olarak ülkemizde yaratıldığı düşünülünce $895\ 000\ \text{ton} \times 400\ \$/\text{ton} = 358$ milyon dolar yaratılmaktadır.

Yaratılan yaklaşık 1 milyar dolarlık bu değerın yükseltilmesi endüstride çalışanların gelirlerini dolayısıyla ülke refahını arttıracaktır. Bu nedenle ülkemizde kurulu yağlı tohum, ham yağ işleyen ve rafine yağ işleyen tüm işletmelerin tam kapasiteye yakın çalışmaları sağlanmalıdır. Bunun için yurt içi yağlı tohum üretimi arttırılmaya kadar, yağlı tohum ve ham yağ dış alımları kapasite kullanım oranları doğrultusunda gerçekleştirilmelidir.

Dış satımda yeni pazarlar bulunmalı, mevcut pazarlarda Türk bitkisel yağı imajı yerleştirilmelidir. Devletin ilgili kurum ve kuruluşlarıyla birlikte, endüstride söz sahibi özel sektöre büyük görevler düşmektedir. İşletmeler devletle eşgüdüm içerisinde kapasite kullanım oranlarına göre yurt içi ve yurt dışı alımları planlayarak, en fazla geliri yaratabilme çalışmaları yapmalıdırlar.

Türkiye'nin bitkisel yağ politikasını oluşturmak ve geliştirmek için; Dış Ticaret Müsteşarlığı, Sanayi Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Merkezi, Tarım Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı, Devlet İstatistik Enstitüsü, kredi kullanımlarında görevlendirilecek banka uzmanlarından oluşacak bir kurul, üniversiteler ve özel sektörün katkıları alınarak çalışmalıdır. Bu kurul bitkisel yağ üretim ve tüketimini yakından izleyecek, kurumlar arası eşgüdümü sağlayacak, ülkemiz çıkarlarının en iyi düzeyde olmasını sağlayabilecektir.

KAYNAKLAR

Anonim, 1973.Yemeklik ayçiçeği yağı. Türk Standartları Enstitüsü,TS:886,ikinci baskı, Ekim 1973, Ankara.

Anonim, 1990.Gıda Sanayi Envanteri. Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı,Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü,Ankara.

Anonim, 1991. Kanola ekonomik raporu .Sanayi ve Ticaret Bakanlığı,Ankara.

Anonim,1992/a.Bitkisel yağ sanayii, zeytinyağı sanayii 3.İzmir İktisat kongresi 11 Cilt, Gıda Sanayii Çalışma Grubu,DPT yayını,s.55-62,İzmir.

Anonim, 1992/b. Tarım ürünleri pazarlaması ve bitki deseni planlaması ile pazarlama ve bitki deseni planlaması çalışmasının entegrasyonu.Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma Dairesi Başkanlığı yayını 4ncü cilt. (tarımsal üretim ve ticaret) s.33, 37, 38, 66, 67, 74, 76, 83, 136-144. Ağustos-Ankara.

Anonim, 1992/c.Türkiye'de zeytincilik nasıl canlandırılır.Standart Ekonomik ve Teknik Dergi. Özel sayı, Turyağ yayınları,Aralık-İzmir.

Anonim, 1992/d.1963 Uluslararası Zeytinyağı Anlaşması ve Anlaşmanın uzatılmasına ilişkin Protokol.Türkiye Milli Zeytinyağı Komitesi,Nisan.

Anonim,1993/a. Birliklerimizde bitkisel yağ. Tarım ve Köyişleri Dergisi,sayı: 87, s. 43-44,Mayıs-Ankara.

Anonim, 1993/b. Gıda Sanayi Envanteri 2.Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı,Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü,Ankara.

Anonim, 1993/c.Soya fasulyesi ekonomik raporu .Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Ankara.

Anonim, 1993/d.Yerfistiği ekonomik raporu.Sanayi ve Ticaret Bakanlığı,Ankara.

Anonim, 1994/a. Yearbook annuaire , vol: 48, FAO.

Anonim, 1994/b. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu, Bitkisel Ham ve Rafine Yağlar Alt Komisyonu Raporu, DPT yayını, Ocak-Ankara.

Anonim, 1994/c. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bitkisel Yağ Sanayii Özel İhtisas Komisyonu, Zeytinyağı Sanayii Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu DPT yayını, Ankara.

Anonim, 1994/d. Yemeklik yağ sanayii. Dünya gazetesi eki, 31 Ocak 1994.

Anonim, 1995 / a. Ayçiçek yağ fiyat politikası. Rapor, Dış Ticaret Müsteşarlığı 28.08.1995 , Ankara.

Anonim, 1995/ b . Dış ticaretimizde tarım sektörünün yeri Ocak-Temmuz 1995. Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü Ekim-Ankara.

Anonim, 1995/c.Dış ticarete konu olan önemli tarım ürünlerimize ilişkin değerlendirme Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat ve İthalat Genel Müdürlükleri, 30 Ekim Ankara.

Anonim, 1995/d .Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Destek Çalışmaları, ekonomik sektörler Plan dönemi (1996-2000) tahminleri, DPT yayını,s.6, 17, 18, 20, 22, 24, 25, Ankara.

Anonim, 1995/e. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde İktisadi Sektörlerdeki Gelişmeler, 1990-1994, DPT yayını, Ankara.

Anonim, 1996/a. Dünya ticaretindeki gelişmeler. İGEME, Araştırma ve Geliştirme Başkanlığı, s.123-129, Kasım-Ankara.

Anonim, 1996/b. Oilseeds: World Markets and Trade, February, USDA.

Anonim, 1996/c. Turkey in statistics 1995. DİE yayını, s.43-50, Şubat-Ankara.

Anonim, 1996/d. Türkiye'nin zeytinyağı üretimi, tüketim ve ihracat politikası ne olmalıdır? Dış Ticaret Müsteşarlığının sunuşu İktisadi Araştırmalar Vakfının 20.09.1996 tarihinde düzenlediği seminer, s.1-9, İzmir.

Anonim, 1996 / e. Türkiye'nin zeytinyağı ihracatı ve sorunları. Dış Ticaret Müsteşarlığının sunuşu İktisadi Araştırmalar Vakfının 29.09.1996 Tarihinde düzenlediği seminer, s.1- 21, İzmir.

Anonim, 1996/f. Yemeklik zeytinyağı. Türk Standartları Enstitüsü, TS 341/ Nisan1996, birinci baskı, Ankara.

Anonim, 1996/g. FAO. Yearbook, Production, Trade, Vol.49, Vol.50, 1996, Roma.

Anonim, 1996/h. Türkiye'de üretim, ihracat, kapasite karşılaştırması ve dünya ticareti mukayesesi. İGEME, Araştırma ve Geliştirme Başkanlığı, s.13, 19, 25, 54, 55, . Ankara.

Anonim, 1996/j. Zeytinyağı maliyet raporu. Türkiye Ziraat Odası Birliği, Ankara.

Anonim, 1996/ı . Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1996-2000), DPT yayını, Ankara.

Anonim, 1996/i. Zeytinyağı. Rapor, Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğü, 5.4.1996, Ankara.

Anonim, 1997/a . Ayciçeği tohumu. Rapor, Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğü, 17.10.1997, Ankara.

Anonim, 1997/b .Başlıca ekonomik göstergeler. Dış Ticareti Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, s.136,137,138,Eylül-Ankara

Anonim, 1997/c. Bitkisel yağlar dış satım ve dış alım verileri. Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, İthalat Genel Müdürlüğü,Aralık-Ankara.

Anonim,1997/d. Bitkisel yağlar dış satım ve dış alım verileri. Dış Ticaret Müsteşarlığı, İthalat Genel Müdürlüğü,Aralık-Ankara.

Anonim, 1997/e .Dış ticaret bülteni 1996. Dış Ticaret Müsteşarlığı. Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü,s. 2, 7, 11, 39, 40, 54, 61 , 62, Eylül- Ankara.

Anonim, 1997/f. Ekonomik ve sosyal sektörlerdeki gelişmeler. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1996-2000) 1997 yılı programı destek Çalışmaları.Başbakanlık DPT yayını, s.37,38,Ankara.

Anonim, 1997/g. İktisadi rapor 1996. İzmir Ticaret Borsası, yayın no:63, s.53-86, İzmir.

Anonim, 1997/h. İstatistiklerle Türkiye 1997. DİE yayını,s.44, 49, 50, 52, 95, 96, Ağustos-Ankara.

Anonim, 1997/ı. Seçilmiş imalat sanayi yıllık üretim ve satış bilgileri, DİE, Kasım-Ankara.

Anonim,1997/i. Tarım istatistikleri özeti 1996. Başbakanlık DİE yayını, s . 24 , 25, 38 Ekim-Ankara.

Anonim,1997/j. Tekirdağ Ziraat Odasının ayçiçeği yetiştirilmesi ile ilgili yazılı görüşleri. 04 Kasım-Tekirdağ.

Anonim, 1997/k. Türkiye istatistik yılı 1996. Başbakanlık DİE, s. 65, 301, 302, 303, 307, Şubat-Ankara.

Anonim, 1997/l. Türkiye temel ekonomik göstergeler. DPT yayını, s.29, 49, 53, 59,130, Ağustos-Ankara.

Anonim, 1997/m. Yağlı tohum ve ham yağ ithal maliyetleri dökümanı (tablo). Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 01.07.1997, Ankara.

Anonim, 1997/n. 1971-1996 Yılları arasında çeşitli ürünlere ait fiyat ve parite dökümanı (tablo). Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Ekim-Ankara.

Anonim, 1997/o. 1980-1996 Yılları arasında desteklemeye tabi ürünler (tablo). Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Ekim-1997 Ankara.

Anonim, 1997/ö. 1985-1996 Yılları arasında Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin ürün alım durumları (tablo). Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Ekim-Ankara.

Anonim, 1997/p. 1987/88-1996/97 sezonları arasında dünya bitkisel yağ dengesi (tablo). Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Ekim-Ankara.

Anonim, 1997/r. 1989-1995 yılları arasında Türkiye bitkisel yağ arz-talep dengesi (tablo). Sanayi ve Ticaret Bakanlığı. Ekim-Ankara.

Anonim, 1997/s. Oilseed: World Markets and Trade, September ,October, 1997, USDA.

Anonim, 1997/t. Oil World Statistics Update, November 21, 1997.

Anonim, 1997/u. FAO, Yearbook(1996), Production, vol.50, Roma, 1997.

Anonim, 1998/a. Yağlı tohumlar ve bitkisel yağlar dış alım ve dış satım verileri Ekim-Ankara.

- Anonim, 1998/b. Dış Ticaret Müsteşarlığı "zeytinyağı sektörü" toplantısı,05.03.1998, Ankara.
- Akay, Z. 1996.Zeytinyağı sektöründe son gelişmeler. İzmir Ticaret Borsası Dergisi, sayı :15, s.25-27, Temmuz-İzmir.
- Aksoy, Ş. 1996.Trakya bölgesinde bitkisel sıvı yağ ve margarin sanayii sektör analizi (ekonomik yapı, darboğazlar ve çözümler). TÜBİTAK, Projeno: TOGTAG-1312, s.1-111, Tekirdağ.
- Aksoy, Ş. Azabağaoğlu M., Unakıtan G., Gaytancıoğlu O., Özdemir G.1997 Türkiye bitkisel yağ raporu 1997. Bitkisel yağ sanayicileri derneği yayınları no:3,s.1 52, Ağustos-İstanbul.
- Arıoğlu, Halis, H.1989.Yağ bitkileri (soya ve yerfıstığı),cilt 2, Çukurova Üniversitesi Zir. Fak. Yayını, no:35, Adana.
- Aydoğan, A.1997.Zeytinyağı mucizesi. Milliyet gazetesi,15 Mayıs 1997.
- Aydoğan, T. 1993. Bitkisel yağlar. Tarım ve Köyşleri Dergisi, Sayı: 87, s. 21 ,22, Mayıs-Ankara.
- Baysal, A.1983.Beslenme.Hacettepe Üniversitesi yayını:A/13.Ankara
- Dikmen,İ.,Dikmenlik, Ü., Çil, B., Tunalıoğlu, R.1995.Zeytincilik tüketim projeksiyon ve üretim hedefleri. TMMOB, Zir. Müh. Odası, Türkiye Ziraat Mühendisliği 4.Teknik kongresi, Zir. Bankası kültür yayınları,No:26, s.485-501, 9-10cak-Ankara.

Ege İhracatçılar Birliği, 1998. Zeytinyağına ilişkin istatistiki bilgiler, Ege İhracatçılar Birliği Genel Sekreterliği, Eylül-İzmir.

Elçi,Ş., Kolsarıcı Ö., Geçit, H. 1994.Tarla bitkileri. A.Ü. Zir. Fak. yayın no:1385, Ders kitabı:399, s. 77-140, Ankara.

Emiroğlu, M.1993. Bitkisel yağ sanayiimiz. Tarım ve Köyişleri Dergisi, Sayı:87, s.23-24.Mayıs-Ankara.

Enginay, F.1994. Türkiye’de bitkisel yağ sanayiinin sorunları ve çözüm önerileri. Yayınlanmamış uzmanlık tezi, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü,s.1-73, Ocak-Ankara.

Karakuş, N., Özlü, Ratip,R.1993. Dünü bugünü ve geleceğiyle zeytinyağı. Tarım ve Köyişleri Dergisi, sayı:87, s.33-38, Mayıs-Ankara.

Kardüz,Rıza,A.1997 .Zeytinyağı için “kavga” var. Sabah gazetesi,26 Ağustos 1997.

Kayahan, M.,Tekin, A.1993. Zeytinciliğimizden S.O.S. sinyalleri. Tarım ve Köyişleri Dergisi, sayı:87, s.31-32, Mayıs-Ankara.

Kolsarıcı, Ö., Arıoğlu,H., Gürbüz, B., Çalışkan, C., Algan, N., 1990. Türkiye’de yağ bitkileri üretimi ve sorunları. TMMOB Zir. Müh. Odası, 3. Teknik kongresi, s.323- 335, Ankara.

Kolsarıcı,Ö., Bayraktar, N., İşler,N., Mert,M., Arslan, B.1995. Yağlı tohumlu bitkilerin tüketim projeksiyonları ve üretim hedefleri. TMMOB, Zir. Mühendisliği 4.Teknik kongresi, Zir. Bankası kültür yayınları, No:26, s. 467 – 483 , 9-13 Ocak-Ankara.

Meydan Larousse, 1972. 9. Cilt, s.834-835, Meydan yayınevi, İstanbul.

Hürriyet Gazetesi,1998/a. Zeytinyağı KDV'si % 1'e indi,04.04.1989.

Hürriyet Gazetesi,1998/b. Meyva toplama titreşim makinası,10. 08.1998.

Hürriyet Gazetesi,1998/c. Ayçiçek 1100 bin TL.,23.08.1998.

Orhan,F.1997.Türkiye'de zeytinyağı yetiştiriciliği ve zeytinyağı sanayinin ekonomik yönden değerlendirilmesi, sorunlar ve çözüm önerileri (basılmamış doktora semineri) A.Ü,Zir.Fak.Tarım Ekonomisi,Ankara.

Özgüven, M. 1995.Yağ bitkileri (kolza, ayçiçeği, hintyağı), cilt 2, Çukurova üniversitesi Zir. Fak. Yayını, no: 47, Adana.

Standard Ekonomik ve Teknik Dergi, 1992. Türkiye'de zeytincilik nasıl canlandırılır Özel sayı.Turyağ yayınları,Aralık-İzmir.

Sarısaçlı, Erkan, İ.1995.Ürün profili. Zeytinyağı. İGEME yayını, tarım,sayı:2, s.1- 22, Ankara.

Sarısaçlı, Erkan,İ.1996.Ürün profili. Bitkisel yağlar İGEME yayını, tarım,sayı:2, s.1-61, Ankara.

Sencer, S.1983.Beslenme ve diyet. İstanbul Üniversitesi vakfı, BAYDA yayını, yayın no:4, Ocak-İstanbul.

Sever, M. 1994. Türkiye ve AT'nda, yağlı tohum üretimiyle bitkisel yağ sektörünün karşılaştırılması ve ithalatımızın sektör üzerindeki etkileri.Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, yayınlanmış uzmanlık tezi,s.1-84,Ocak-Ankara.

Sürmeli,Aşkın,M.1993. Türkiye bitkisel yağ üretimi ve sorunları. Tarım ve Köyişleri Dergisi, sayı:87,s.41-42,Mayıs-Ankara.

Temel Britanica,1992. 13. Cilt, s.293-294, Ana yayıncılık, İstanbul.

Yeni Yüzyıl Gazetesi, 1997. Tarıma vergi iadesinde yeni uygulama başladı.
27 Mart1997.

Yeni Yüzyıl Gazetesi,1997.Zeytinyağı ihracatı durdu.21 Temmuz 1997.

Resmi Gazete,21.08.1998 gün, 23087 sayılı Dış Ticarete Standardizasyon:(1997/10)

Resmi Gazete, 09.01.1988 gün,23225 sayılı "İthalat Rejimi Kararına Ek Karar".

Resmi Gazete,16.04.1998 gün,98/10884 sayılı Kararname.

Resmi Gazete,25.04.1998 gün, 23323 sayılı,Türk gıda Kodeksi (Tebliğ no:98/7).

Resmi Gazete,30.06.1998 gün, 23388 sayılı (Tebliğ no:98/7).

Resmi Gazete, 02.02.1999 gün, 23599 sayılı Tebliğ.

EK-1: Zeytinyağı Üretim Teknolojisi (Anonim 1994/c)

Türkiye’de Zeytinyağı sektöründe yaygın olarak kullanılan iki teknoloji bulunmaktadır:

a-Klasik (Hidrolik) Sistemler:

Bu sistemde sulu ve kuru sistem uygulaması vardır. Sulu sistemler torbalı ve birden fazla kademedeyi yağ çıkaran sistemlerdir. Kuru sistemler ise diskli ve tek kademedeyi yağ çıkaran sistemlerdir.

Klasik sistemlerde yıkama aşamasından sonra kırma aşamasına geçilir. Kırmanın yapılmasının nedeni daha sonraki ezme işlemini kolaylaştırmak ve yağ verimini arttırmaktır. Ancak Türkiye’de bu sistemde çalışan işletmelerde kırma işlemi genellikle yapılmamaktadır. Kırma işlemini ezme işlemi izlemektedir. Ezme değirmenlerinde bir defada en fazla 350 kg zeytin, 15-20 dakika ezilerek hamur haline getirilir. Bu işlem de ülkemizde tam uygulanmamakta, genellikle 350 kg’dan fazla zeytin konulduğu için verim üzerinde olumsuz etkiler görülmektedir. Ezilerek hamur haline getirilen zeytin sulu sistemde üç tarafı kapalı torbalara doldurulur. Kuru sistemde ise disk boyutundaki zeytin hamuru eşit kalınlıkta yayılarak daha sonra uygulanacak basıncın eşit dağılımı sağlanmaktadır. Bu amaçla da dozator adı verilen ayardan yararlanılmaktadır. Ancak ülkemizdeki işletmelerin çoğunda dozator bulunmamaktadır.

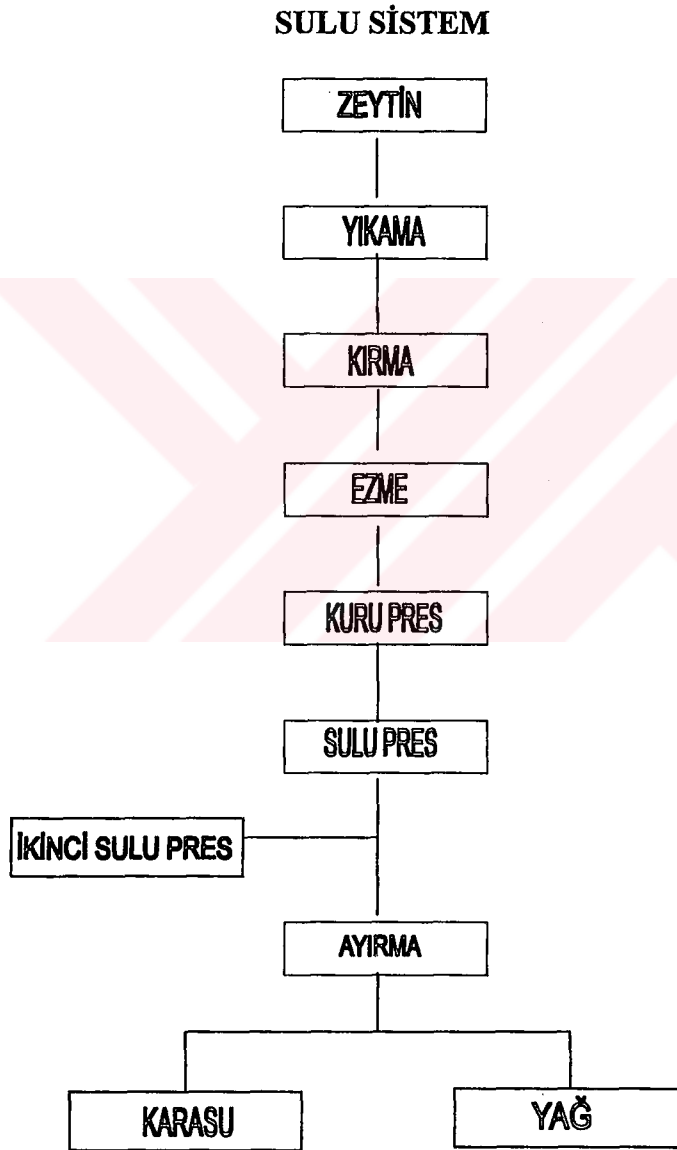
Zeytin hamurunun içerisine sulu sistemde 60-70 °C sıcaklıkta su eklenerek sıkma işlemi yapılır. Ancak bu sistemde kullanılan sıcak su yağ kalitesini ve stabilitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Ülkemizde sıkma işlemi hidrolik ve süper preslerle yapılmaktadır. Hidrolik preslerle sıkılan pirinada %10 oranında yağ kalırken, süper preslerin kullanılması bu oranı %6'lara düşürmektedir. Sulu sistem ve mengenerde sıkılan pirinada ise bu oran %13 gibi yüksek bir rakama çıkmaktadır.

Kara suyun yağdan ayrıştırılması için polima adı verilen dekantasyon havuzlarından yararlanılmaktadır. Bu havuzlarda zeytinyağı bekletilmekte ve yoğunluk farkından yararlanılarak ayrıştırma yapılmaktadır. Ayrıştırma sonucunda karasuda kalan %1-2 oranındaki yağ karasu ile birlikte akıp gitmektedir. Bu kayıp yüksek devirli otomatik temizleme santrifüjleriyle önlenmektedir.

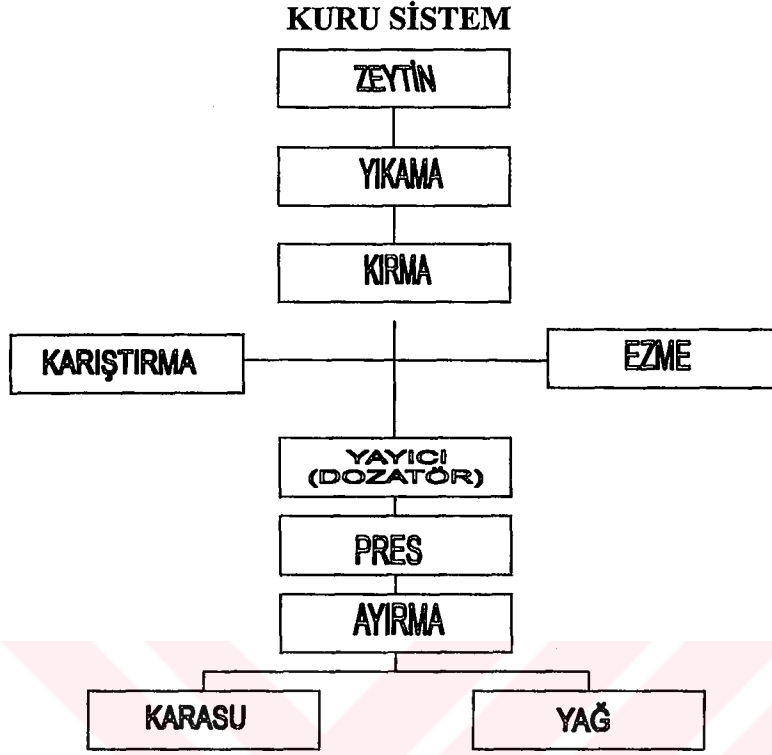
EK-1 (devam)

b-Sürekli (Kontinü) Sistemler

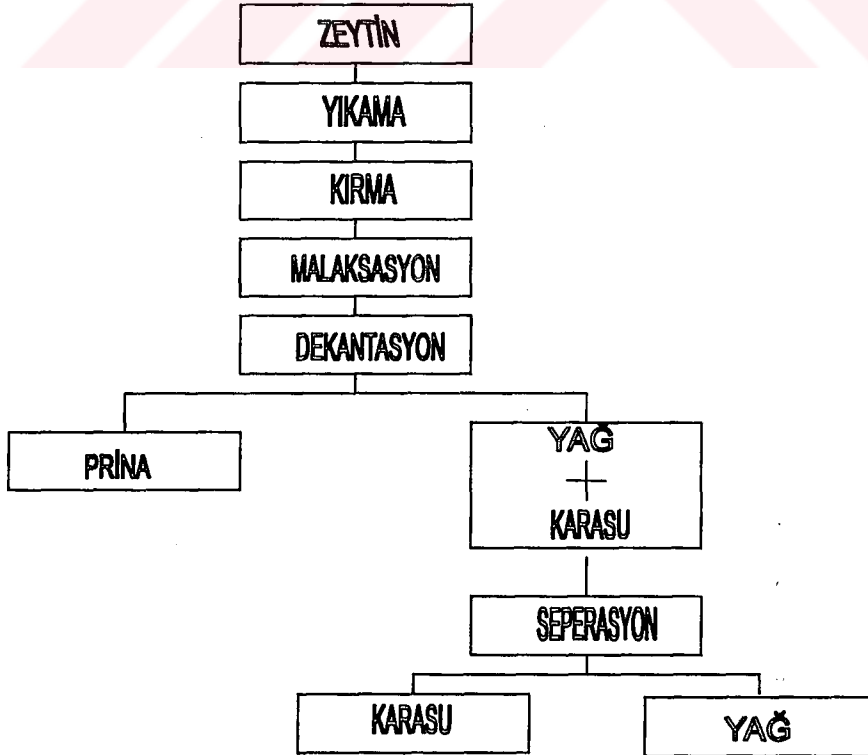
Santrifülemeye dayanan bu sistemde elde edilen yağlar kalite ve stabilite açısından daha iyi durumdadır. Kontinü sistemlerde hidrolik sistemlerdeki sıkma (pres) işlemi yerine dekantör adı verilen kısımda sıvı (yağ+karasu) ve katı (pirina) kısım birbirinden ayrılır. Separatör kısmında ise yağ ve karasuyu ayırma işlemi yapılmaktadır.

Sulu Sistemde "ikinci sulu pres" uygulaması da yapılmaktadır.

SÜREKLİ (KONTİNÜ) SİSTEM

EK-2: Yağlı Tohum İşleme Teknolojisi (Anonim 1994/b)

Ülkemizde yağlı tohumların yağa işlenmesinde başlıca üç yöntem uygulanmaktadır. Bu yöntemler;

-Presleme

-Pre - Presyon - Ekstraksiyon (ön presleme – ekstraksiyon)

-Ekstraksiyon'dur.

Tohum yağı üretme tekniğinde uygulanan işlemler şunlardır:

-Temizleme:

Yağlı tohumların toz, taş, kum, maden parçaları, sap, ip, çöp gibi yabancı maddelerden arındırılma işlemidir. Yağın kalitesinin yüksek olması açasından tohumda hiç yabancı madde bulunmaması gerekmektedir. Temizleme işlemi yağlı tohumların depoya alınması sırasında yapılması önerilen bir yöntemdir. Yağlı tohumlardaki yabancı maddeler irilik, şekil, yoğunluk, mıknatıslık özellikleri kullanılarak ayrıştırılabilmektedir.

-Kırma:

Temizleme işleminden sonra ayçiçeği tohumlarının kırıcılarda çarpma yöntemiyle kırılmasıdır. Amaç tohumların kabuktan ayrılmasını sağlamaktır. Bunun için "baraban" adı verilen silindirik kırma makineleri kullanılmaktadır. Bu işlem yağ verimini arttırmaktadır. Ayçiçeği tohumunda %42-46 oranında yağ elde edilirken, kabuğu ayrılmış iç ayçiçeğinden elde edilecek yağ oranı %60 civarındadır.

-Ayrırma:

Döner ve sarsıntılı elekler kullanılarak kırılan ayçiçeği tohumları içerisindeki kabukların temizlenmesidir. Bu amaçla hava akımı kullanılır ve bademden daha hafif olan kabuklar ayrıştırılır.

-Pullama:

Kabuktan ayrılan iç tohumların yağ hücre ve dokularının parçalanması ve yağın kolayca alınabilmesi için tohumun geniş yüzeyli ve en fazla 0.07 – 0.08 mm kalınlığında pulcuklar haline getirilmesidir.

-Kavurma:

Tohumun ham yağ verimini arttırmak ve küspenin daha iyi değerlendirilmesini sağlamak amacıyla tavalara alınan tohumun buharla 110–115 °C ısıtılarak

EK-2 (devam)

kavrulmasıdır. Bu işlem 60 – 120 dakika arasında değişebilmektedir (tohum miktarına bağlı olarak) . Amaç tohum nem oranı %4 – 4.5'a düşürmektir.

-Presyon:

Basınç ile sıkılarak yağın küspeden ayrıştırılmasıdır. Bu yöntemde yüksek verim sağlamak amacıyla iki kademedeki sıkma yapılır. Birinci sıkma sonucu küspe %15-20 oranında yağ içerirken, ikinci sıkma ile küspedeki yağ oranı %8-12 oranına kadar düşürülebilmektedir. Ekstraksiyon olan sistemlerde birinci sıkmadan sonra ekstraksiyon işlemleri uygulanır.

-Süzme:

Küspe artıklarıyla karışık olan yağ, filtre preslerde süzülerek ham ayçiçeği yağı elde edilir ve yağ tanklarında depolanır.

Presyon işleminden sonra ekstraksiyon işlemi uygulanacak ise; (ön presleme ve ekstraksiyon yöntemi)

-Ekstraksiyon:

Presyon işlemiyle birinci sıkma yapıldıktan sonra elde edilen yağlı küспенin solventle (çözücüyle) ayrıştırılarak yağın tamamına yakın kısmının alınması işlemidir. Ülkemizde kesiksiz (bant, kova veya rotozel tipi), kesikli (patlamalı) ve direkt olmak üzere üç ayrı ekstraksiyon yöntemi uygulanmaktadır. Kullanılan solvent heksan'dır. Ekstraksiyon işlemi sonucu elde edilen misella (yağ- heksan karışımı) %25 – 35 yağ içermektedir. Misella vakum altında ısıtılarak heksan'dan uzaklaştırılır ve ham yağ elde edilir. Yağı alınan küspe %1-2 oranında yağ içerir, bu küspe desolventizörde solvent'ten ayrılarak kurutulur ve yem endüstrisinde kullanılacak bir yan ürün elde edilmiş olur.

İncelenen ekstraksiyon sistemi kesiksiz ekstraksiyon sistemi'dir. Kesikli ekstraksiyonun diğerlerine göre önemli farkı küspedeki heksanın kazan içinde ve buharlama yöntemi ile ayrıştırılarak daha sonra kondanse edilmesidir. Bu yöntemde küspede kalan yağ oranı %2-3 dolayındadır.

Direkt ekstraksiyon yönteminde ise, ayçiçeği tohumu ufalanır, kavrulur, kavrulmuş iç ezilip pul haline getirilerek ekstraksiyon işlemi uygulanır. Ekstraktörden çıkan artıklar elenerek kabuk ve küspe ayrılır. Bu tesisler rantabl olmayıp, başlangıçta yatırım

EK-2 (devam)

maliyetleri düşük olması nedeniyle yeğlenmişlerdir. Ancak ülkemizde ayçiçeği yağı üretiminde bu yöntem terk edilmiştir (Anonim 1994/b).

Elde edilen ham bitkisel yağlar; ağır kokulu, koyu bulanık renkli,acı olmaları nedeniyle bu şekilde tüketilemezler. Ham yağlar rafine edilerek bu olumsuz özellikleri veren maddelerden arındırılırlar. Rafinasyon birbirini izleyen ayrı ayrı işlemler şeklinde yapılır. Bu işlemler Degumming (yapışkan maddelerin alınması) nötralizasyon, bleaching (aklaştırma - renk açma), deodorizasyon (koku giderme), vinterizasyon (yağların soğuğa dayanıklı duruma getirilmesi) dur.

Degumming işlemi, ham yağlardan fosfatidlerin ayrıştırılmasıdır. Bu işlem nötralizasyon aşamasında randıman artışına neden olmaktadır.

Nötralizasyon, ham yağda bulunan serbest yağ asitlerinin sodyum hidroksit ile nötrleştirilerek yağdan ayrıştırılmasıdır. Ayrıştırılan bu madde (sopstok) sabun yapımında kullanılır.

Bleaching, yağ kalitesini olumsuz yönde etkileyen nötralize yağ içerisindeki renk maddeleri, vitaminler ve antioksidan maddelerin yağdan uzaklaştırılmasıdır.

Deodorizasyon, rengi açılmış yağdaki istenmeyen koku ve tat maddelerinin, vakum altında yüksek sıcaklıkta (185-240 °C) buhar verilerek ayrıştırılmasıdır.

Vinterizasyon, bitkisel sıvı yağların özellikle soğuk havalarda kristalleşerek bulanıklığa neden olan maddelerden arındırılması işlemidir.

Bu işlemler sonucunda rafine sıvı bitkisel yağ özelliklerine sahip olan yağlar, kolaylıkla tüketilebilmektedir (Aksoy vd 1997).

Pamukyağı elde etme teknolojisinde ayçiçeği tohumu işlenmesinden farklı olarak “linter alma” işlemi uygulanmaktadır. Pamuk çekirdeği üzerinde %6-10 oranında bulunan kısa

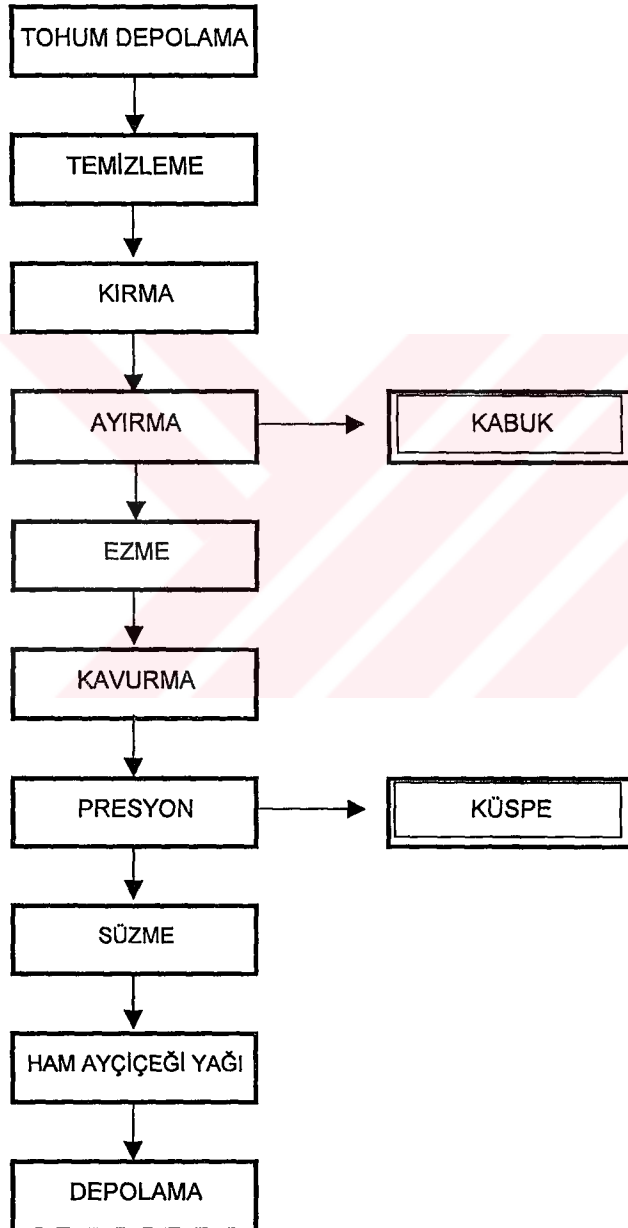
EK-2 (devam)

liflere linter adı verilmektedir. Linterleme işlemi çekirdekten bu liflerin ayrıştırılmasıdır.

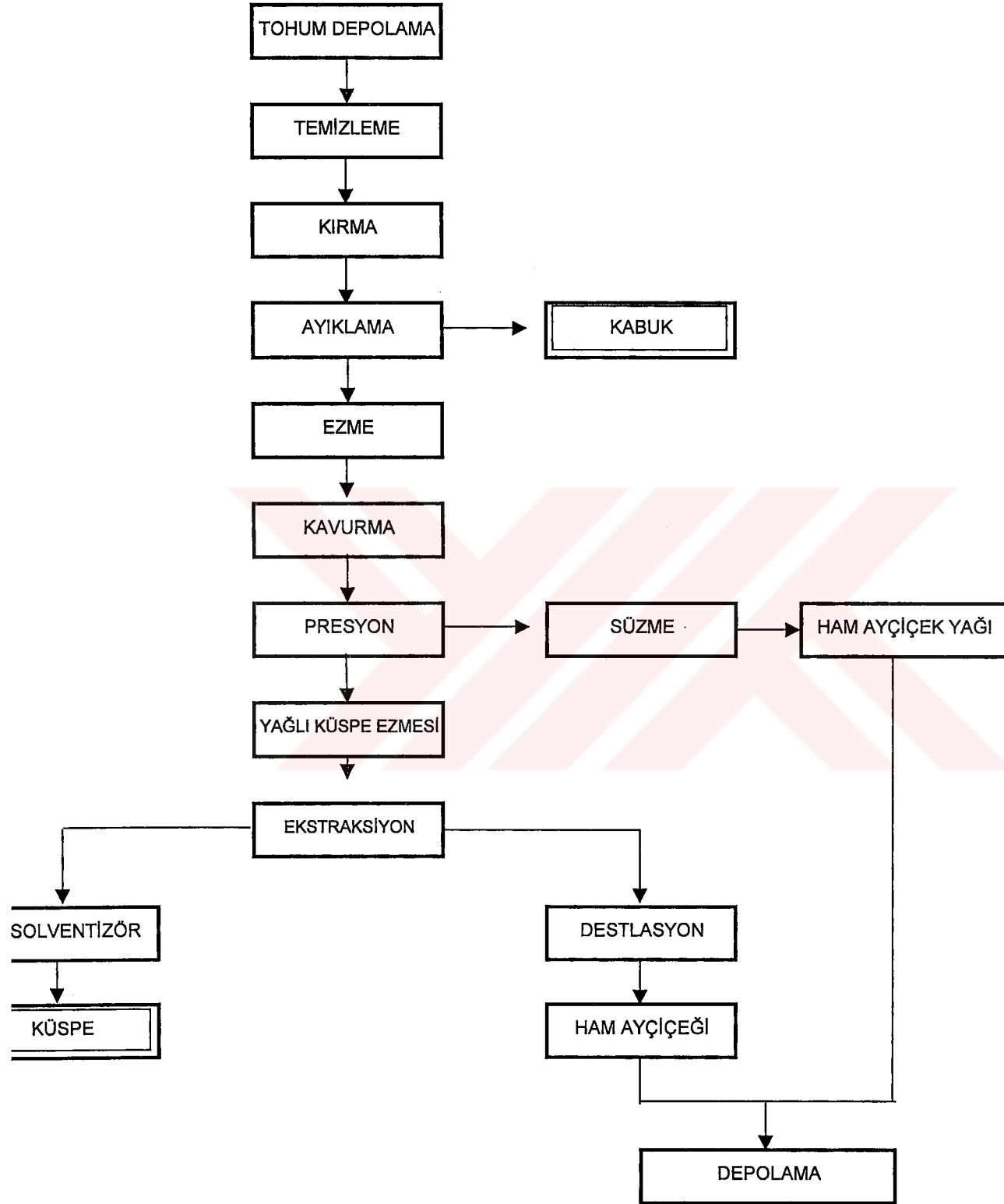
Ayırma işleminde iç badem kabuktan ayrılır. Elde edilen kabuk hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Sonraki aşamada elde edilecek küspenin protein oranının artırılması amacıyla, kabuğun bir kısmı ayırma işlemiyle elde edilmiş bademe katılır.

Yağın akıcı duruma getirilebilmesi için iç badem preslerin üzerinde 100-110 °C sıcaklıkta kavrulur. Bu aşamadan sonra presyon ve ekstraksiyon yöntemlerinde farklılıklar başlar. Presyondan çıkan küspenin yağ oranı % 8-10 arasındadır. Presyondan sonra ekstraksiyon işlemi uygulanacak ise küspedeki yağ oranının %15 dolayında olması istenir. Ekstraksiyon sonucu küspede kalan yağ oranı % 0.5-0.8 gibi çok düşük orandadır. Protein değeri yüksek olan (%38-43) küspe yem endüstrisinde kullanılabilen bir yan üründür.

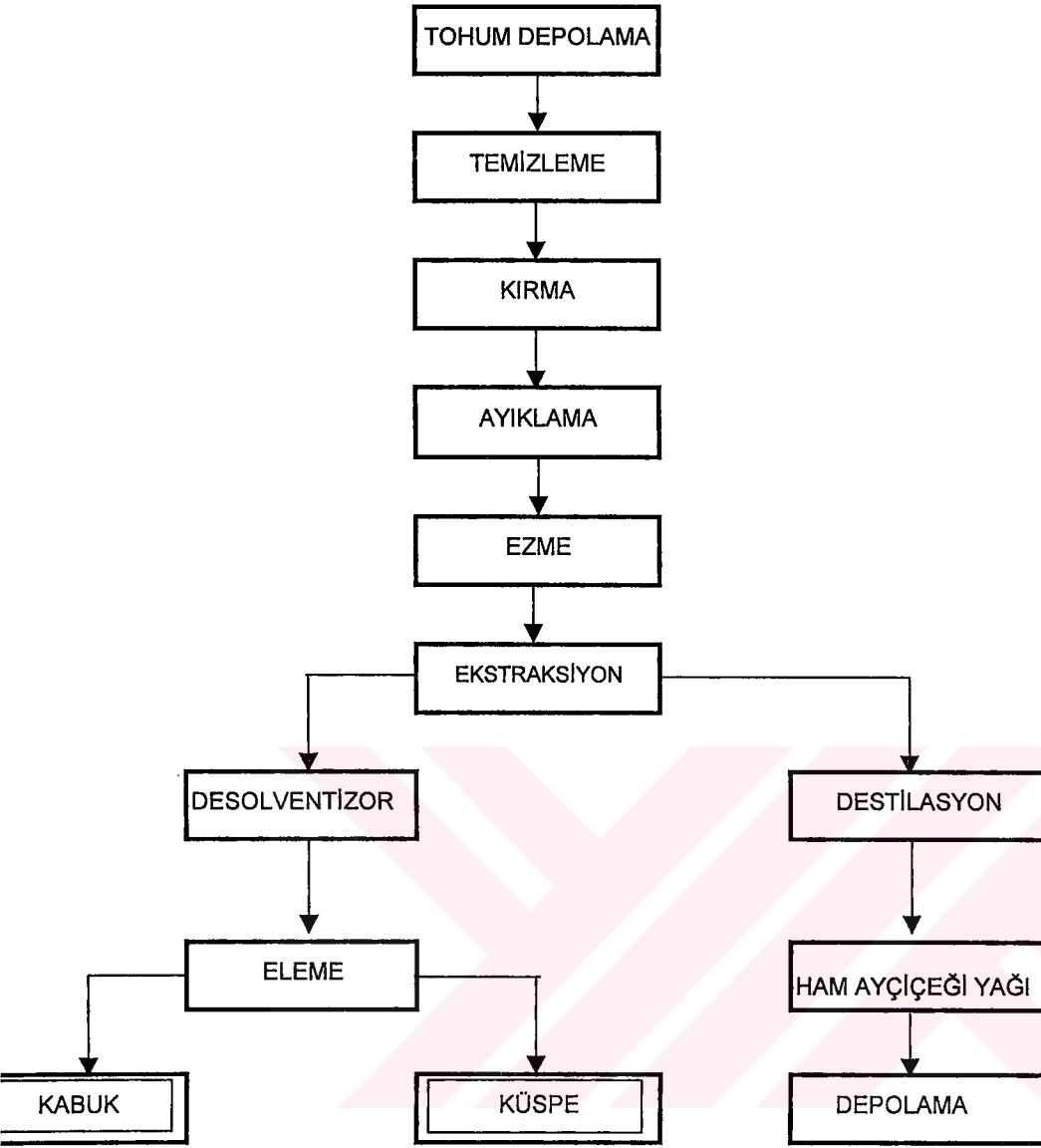
PRESYON YÖNTEMİYLE HAM AYÇİÇEĞİ YAĞI ÜRETİMİ

MEKANİK PRES ve EKSTRAKSİYON YÖNTEMİYLE ÜRETİM TEKNOLOJİSİ

DİREKT EKSTRAKSİYON YÖNTEMİYLE HAM AYÇİÇEĞİ YAĞI ÜRETİMİ

EK-3 GAP üretim simülasyonu (2000, 2005, 2010) (Anonim 1992/b)

ÜRÜN ADI	ÜRETİM SİMULASYONU GAP 2000 (000 TON)	ÜRETİLEN YAĞ MİKTARI (000 TON)	ÜRETİM SİMULASYONU GAP 2005 (000 TON)	ÜRETİLEN YAĞ MİKTARI (000 TON)	ÜRETİM SİMULASYONU GAP 2010 (000 TON)	ÜRETİLEN YAĞ MİKTARI (000 TON)
AYÇİÇEĞİ TOH.	289.89	116	280.97	112	150.99	60
SOYA FASULYESİ	35.16	6	104.73	19	683.40	123
ZEYTİN	102.82	11	172.36	19	179.85	20
PAMUK	787.77	76	1159.52	129	1180.30	113
SUSAM	9.04	*	11.0	*	15.26	*
YERFİSTİĞİ	25.93	*	95.60	*	155.41	*
TOPLAM		209		279		316

*Susam ve yerfıstığının yağ elde etme dışında kullanıldığı kabul edilmiştir. Zeytinin 2/3'ü yağa işlenmektedir. Her 6 kg zeytinden 1 kg yağ elde edildiği kabul edilerek zeytin yağı miktarı bulunmuştur. Pamuğun %60'ı çığit kabul edilmiştir. Yağ verimi ayçiçeğinde %40, çığıtte %16, soyada %18 alınarak yağ miktarları hesaplanmıştır.

Türkiye'nin ortalama bitkisel yağ üretimi olan 667 000 ton'a göre 2000 yılı GAP bitkisel yağ artışı %31.3, 2005 yılı artışı %41.8, 2010 yılı artışı %47.3 olması beklenmektedir. Artış büyük ölçüde ayçiçeği, soya ve pamuk yağında gerçekleşecektir.

EK-4 Yıllara ve ülkelere göre Türkiye'nin soya yağı dış alımı (1994-1997) (Anonim 1998/a)

ÜLKE ADI	1995		MADDE		1996		MADDE		1997		Değişim (%)	
	MİKTAR DEĞER		İÇİ*		MİKTAR DEĞER		İÇİ*		MİKTAR DEĞER		1997/96	
	(TON)	(000 \$)	(%)	(%)	(TON)	(000 \$)	(%)	(%)	(TON)	(000 \$)	(%)	MİKTAR DEĞER
FRANSA	9159	5986	6.40	7.44	8243	4630	7.44	7.44	11246	6255	6.65	36
ALMANYA	3400	2530	2.70	1.43	1500	892	1.43	1.43	1006	704	0.75	-33
HOLLANDA	1983	1240	1.33	3.55	4006	2210	3.55	3.55	6425	3597	3.82	60
BELÇKA-LÜKSEMBURG	3095	2024	2.16	0.00	0	0	0.00	0.00	4576	2597	2.76	-
İTALYA	2248	1463	1.56	1.55	1800	965	1.55	1.55	5946	3297	3.50	230
DANİMARKA	0	0	0.00	0.09	10	53	0.09	0.09	5	21	0.02	-50
PORTEKİZ	10158	6833	7.30	1.92	2103	1192	1.92	1.92	15209	8490	9.02	612
İSPANYA	52588	34595	36.98	38.60	41324	24003	38.60	38.60	71035	40780	43.34	72
İSVİÇRE	0	0	0.00	1.01	1115	626	1.01	1.01	1016	580	0.62	-9
ROMANYA	11805	7951	8.50	0.99	1039	618	0.99	0.99	8104	5008	5.32	680
ABD	9077	6286	6.72	1.87	1914	1163	1.87	1.87	2975	1725	1.83	55
BREZİLYA	24545	15867	16.96	12.78	12928	7946	12.78	12.78	19269	10908	11.59	49
ARJANTİN	10890	7199	7.70	25.08	27138	15595	25.08	25.08	12480	7106	7.55	-54
MALEZYA	0	0	0.00	0.00	0	0	0.00	0.00	-	-	-	-
UKRAYNA	0	0	0.00	1.45	1500	903	1.45	1.45	0	0	0.00	-100
AB TOPLAM	83232	54672	58.44	55.42	59741	34466	55.42	55.42	119653	68122	72.40	100
DİĞER ÜLKELER	2390	1576	1.68	2.24	2206	1395	2.24	2.24	5568	3017	3.21	152
TOPLAM	141338	93550			106826	62191			164860	122900		54

*O ülkeye yapılan dış alımın değer olarak toplam dış alım içindeki payı.

Yıllara ve ülkelere göre Türkiye'nin soya yağı dış satımı (1994-1997) (Anonim 1998/a)

ÜLKE ADI	1995		1996		1997		Değişim (%)	
	MİKTAR DEĞER (TON)	MADDE İÇİ* (%)	MİKTAR DEĞER (TON)	MADDE İÇİ* (%)	MİKTAR DEĞER (TON)	MADDE İÇİ* (%)	1997/96	
							MİKTAR DEĞER	MİKTAR DEĞER
SURİYE	279	295	93	94	100	77	8	-18
AZERBAYCAN	0	0	1	2	270	203	29.81	26900
GÜRCİSTAN	917	983	13	12	25	23	3.38	92
LÜBNAN	61	58	119	111	150	130	19.09	26
İSRAİL	1218	1161	0	0	18	9	1.32	-
ÜRDÜN	0	0	0	0	200	140	20.56	-
RUSYA FED.	1	1	48	57	31	38	5.58	-33
TÜRKMENİSTAN	1	2	0	0	65	54	7.93	-
K.K.T.C.	2	2	24	31	6	6	0.88	-75
ÖZBEKİSTAN	0	0	31	29	0	0	0.00	-100
AB.TOPLAM	4	3	0	0	1	1	0.15	-
DiĞER ÜLKELER	546	610	4	5	1	1	0.15	-75
TOPLAM	3025	3112	333	341	866	681		160

*O ülkeye yapılan dış satımın değer olarak toplam dış satım içindeki payı.

ÖZGEÇMİŞ

Aydın'da 1959 yılında doğdu. İlkokul ve ortaokul öğrenimini Aydın'da tamamladı. 1973 yılında İzmir Hava Lisesi'nde Askeri Okul'a başladı. Hava Harp Okulu İşletme Bölümü'nü 1981 yılında bitirerek, Hava Subayı olarak mezun oldu. Ekim 1990-Temmuz 1993 yılları arasında, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonomi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans öğrenimini tamamladı. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda 1994 yılında Doktora öğrenimine başladı.

Kütahya, Mardin ve Bursa'da Hava Kuvvetleri'nin çeşitli Birliklerinde çalıştı. 1992 yılında atandığı Gülhane Askeri Tıp Fakültesi'nde Binbaşı olarak görev yapmaktadır.